

Kitas numeris išeis rugsėjo 11 d.

Dešimties naktų sapnai

Pirma naktis

NATSUME SŌSEKI

Sapnavau tokį sapną.

Sunėręs rankas sėdžiu prie lovos, kurioje ant nugaros gulinti moteris tyliai balsu sako: „Tuoj mirsiu.“ Ilgi jos plaukai driekiasi ant pagalvės, o vidury – švelnių bruožų pailgas veidas. Pro baltutėlius skruostus aiškiai persišviečia kraujo spalva, ir jos lūpos, žinoma, raudonos. Visai neatrodo, kad ji mirs. Bet moteris tyliai balsu aiškiai tarė: „Tuoj mirsiu.“ Ir aš pagalvojau, kad ji tikrai mirs. Tada žiūrėdamas į ją iš viršaus paklausiau: „Ar jau mirsi?“ Ji atsakė: „Tikrai mirsiu“, – ir plačiai atsimerkė. Jos akys didelės ir drėgnos, ilgomis blakstienomis, juodutėlės. Juoduose vyzdžiuose aiškiai matyti mano atspindys.

Žiūrėdamas į tų žvilgančių juodų akių gilumą pagalvojau: „Ar ji vis tiek mirs?“ Ir, atsargiai pasilenkęs prie pagalvės, dar kartą paklausiau: „Juk tikriausiai nemirsi, tikriausiai viskas bus gerai, ar ne?“ Moteris, neužmerkdam mieguistų akių, tuo pačiu tyliai balsu atsakė: „Aš mirsiu, tai neišvengiama.“

Tada ryžtingai paklausiau, ar ji mato mano veidą, ir ji meliškai šypsodama atsakė, kad taip, neįmanoma aš nematęs jos akyse savo atspindžio? Nutilau ir atitraukiau veidą nuo pagalvės. Sukryžiavęs rankas pagalvojau: „Neįmanoma, neįmanoma?“

Po kurio laiko moteris vėl prabilo:

– Kai numirsiu, palaidok. Išskask duobę didele perluotės geldele. Ir pažymėk kapą nuolauža žvaigždės, kuri nukris iš dangaus. Tada lauk prie kapo. Nes aš ateisiu, kad vėl susitiktume.

Aš paklausiau, kada ji ateis.

– Saulė tekės. Paskui leisis. Vėl tekės ir vėl leisis. Kol raudona saulė kelias iš rytų į vakarus, iš rytų į vakarus, – ar tu galėsi laukti?

Tylėdamas linktelėjau. Moteris prašneko kiek balsiau.

– Lauk šimtą metų, – ryžtingai tarė. – Šimtą metų lauk sėdėdamas prie mano kapo. Aš būtinai ateisiu su tavimi susitikti.

Teatsakiau, kad lauksiu. Tada mano atvaizdas, kurį aiškiai mačiau juoduose jos vyzdžiuose, pamažu išsisklaidė. Tarsi ramus vanduo būtų pajudėjęs, ėmęs srovinti, sudrumsdamas jame buvusį atspindį, – ir tada moteris užmerkė akis. Iš po ilgų blakstienų skruostu nusirito ašara. Ji buvo nebe gyva.

Išėjau į sodą ir perluotės geldele iškasiau duobę. Kriauklė buvo didelė, glotniais kraštais, aštri. Kaskart, kai sėmiau žemes, kriauklės vidinė pusė žvilgėjo mėnulio šviesoje. Kvepėjo drėgna žeme. Netrukus duobė buvo iškasta. Nuleidau moterį į duobę. Tada švelniai bėriau ant jos minkštą žemę. Semiant kiekvieną žemės žiupsnį, mėnulio šviesa krito į kriauklės vidų.

Tada pakėliau nukritusios žvaigždės nuolaužą ir švelniai padėjau ant žemės. Ta nuolauža buvo apvali. Pagalvojau, kad tikriausiai ji ilgai krisdama per erdvę prarado nelygumus ir tapo glotni. Kol aš ją dėdamas ant žemės laikiau, mano krūtinė ir rankos truputį sušilo.

Atsisėdau ant samanų. Galvodamas, kad dabar šitaip lauksiu šimtą metų, sudėjęs rankas žiūrėjau į apvalų antkapį. Veikiai, kaip moteris buvo sakiusi, rytuose patekėjo saulė. Didelė raudona saulė. Ir, kaip moteris ir sakė, ji bemat nusileido vakaruose. Ji leidosi greitai, teberaudona. Aš skaičiavau: vienas.

Po kurio laiko vėl vangiai pakilo ryškiai raudona saulė. Ir tyliai nusileido. Aš vėl skaičiavau: du.

Nežinau, kiek raudonų saulių taip suskaičiavau. Kiek beskaičiavau, raudona saulė vėl ir vėl keliavo man virš galvos. Bet šimtas metų vis dar nepraėjo. Galiausiai, žiūrėdamas į apvalų samanotą akmenį, pagalvojau, kad galbūt ta moteris mane apgavo.

Čia iš po akmens link manęs įkypai išdygo žalias daigas. Man prieš akis jis stiebėsi ir sustojo, kai pasiekė mano krūtinę. To linguojančio laibo stiebo viršūnėje gausius žiedlapius praskleidė nekantriai palinkęs pailgas pumpuras. Balta lėlėja priešais mano nosį kvepėjo taip, kad jos kvapas skverbėsi man į kaulus. Iš aukštai krito rasa, ir gėlė sulingavo nuo

Natsume Sōseki (tikr. Kinnosuke, 1867–1916) – japonų rašytojas, poetas, kinų ir britų literatūros žinovas, dažnai laikomas iškiliausiu modernių laikų japonų literatūros autoriumi. Sōseki gyveno Meidži laikotarpiu, kai Japonijoje po kelis šimtmečius trukusios tarptautinės izoliacijos buvo atsivėrta Vakarams, entuziastingai studijuojama ir perimama vakarietiška filosofija, literatūra, menas, politinė mintis, mokslo ir technikos pasiekimai. Japonų literatūros klasiko kūryboje gvildinamos to meto Japonijos aktualijos: įtampa tarp tradicijų ir modernizacijos, tarp pareigos ir individualizmo.

„Dešimties naktų sapnai“ (*Yume Jū-ya*) – dešimt trumpų fantastinių istorijų. Pirmąkart jos publikuotos 1908 m. liepą–rugsįjį laikraštyje „Asahi Shimbun“. Čia esama siaubo ir humoro elementų, atsispindi autoriaus nerimas dėl žmogaus vienvietės, Japonijos ateities ir augančios Vakarų kultūros įtakos.

Vertėja

Gyoshū Hayami. Švieži lapai. 1915

savo svorio. Aš ištiesiau kaklą ir pabučiavau vėsią rasotą baltą žiedlapį. Kai atitraukiau nuo lėlijos veidą, pažvelgiau aukštyn, į dangų, ir ten temirgėjo tik Aušrinė.

Tik tada supratau, kad jau praėjo šimtas metų.

Antra naktis

Sapnavau tokį sapną.

Kai išėjęs iš vyresniojo vienuolio kambario koridoriumi grįžau į savąjį, šiame blankiai švietė popierinis žibintas. Vienu keliu priklaupęs ant sėdimosios pagalvėlės ištiesinau dagtį, ir ant raudonai lakuoto stalelio nukrito į gėlę panašus nuodėgulis. Kambarėje iškart pasidarė šviesu.

Ant popierinių stumdomųjų durų – Busono¹ paveikslas. Ryškiais ir blankiais potėpiais nutapytos gluosnio šakos, toli ir arti, o krantine žingsniuoja susigūžę nuo šalčio žvejai šiaudinėmis skrybėlėmis. Nišoje kabo išvyniojamasis

paveikslas su keliaujančio per jūrą bodhisatvos Mondžiu² atvaizdu. Nebaigę degti smilkalai kvepia tamsoje. Ši šventykla didelė, tad čia tylu, aplinkui nė dvasios. Kai pažvelgiau aukštyn, pasirodė, kad į juodas lubas nukreiptas apvalaus žibinto šviesos ratas yra gyvas.

Vis dar klūpodamas ant pagalvėlės kaire ranka pakėliau jos kampą, o dešinę pakišau po ją ir radau tai, ko tikėjaisi. Man palengvėjo, tad išlyginau pagalvėlę ir patogiai atsisdėdau ant jos.

„Tu – samurajus. Esi samurajus, tad negali nesuvokti aukščiausiosios tiesos, – sakė man vyresnysis vienuolis. – Kadangi tu niekaip nesuvoki tiesos, turbūt tu – ne samurajus, – pareiškė jis. – Tu – šiukšlė, o ne žmogus, – pasakė jis. – Neįmanoma tu pyksti? – juokdamasis paklausė. – Jei tau apmaudu, įrodyk, kad supratai tiesą“, – ūmai nusisukdamas pasakė jis. Koks įžūlumas.

Aš jam parodysiu: dar prieš laikrodžiui gretimam kambariui išmušant ateinančią valandą aš būtinai suvoksiu tiesą. Suvokęs tiesą, šiandakt vėl sugrįšiu pas vyresnįjį vienuolį. Suvokęs tiesą, mainais už tai jį nužudysiu. Jei nesuvoksiu tiesos, jo nužudyti negalėsiu. Aš privalau suvokti tiesą. Aš – samurajus.

O jei nesuvoksiu tiesos, mirsiu nuo savo durklo ašmenų. Samurajus negali gyventi gėdoje. Aš mirsiu gražiai.

Taip galvodamas nejučiuomis vėl pakišau ranką po pagalvėlę. Ištraukiau durklą raudonai lakuotoje makštyje. Tvirtai suspaudžiau jo rankeną, o kai nutraukiau makštį, vėsūs durklo ašmenys sušvytėjo tamsiame kambariui. Atrodo, tarsi iš mano rankų su švilpsmu lėktų kažkas siaubingo. Visa tai susitelkia ašmenų smaigalyje: ten viename taške sukauptas kraujo troškimas. Žiūrėdamas, kaip šie aštrūs ašmenys pagiežingai susitelkia it adatos galvutė, kaip jie neišvengiamai aštrėja smaigalyje, išsyk panorau smeigti. Dešinės rankos rieše telkėsi kraujas, ir rankena mano delne tapo gliti. Man drebejo lūpos.

Įkišau durklą į dėklą, pasidėjau jį sau iš dešinės ir atsisdėdau lotoso poza. Džošu³ pasakė: nebūtis. Kas yra nebūtis? Įsiutęs ant to sušikto vienuolio griežiu dantimis.

Stipriai sukandęs krūminius dantis karštai ir sunkiai kvėpuoju pro nosį. Gelia smilkinius. Atsimerkiu dvigubai plačiau nei įprastai.

Matau kabantį išvyniojamąjį paveikslą. Matau žibintą. Matau tatamį. Aiškiai matau pliką vienuolio galvą. Netgi girdžiu iš jo plačiai pražiotos burnos sklindantį pašaipų balsą. Įžūlus vienuolis. Būtinai privalau nukirsti tą pliką galvą. Aš suvoksiu tiesą. Nebūtis, nebūtis, meldžiuosi liežuvio šaknimi. Nors kartoju: nebūtis, tebejaučiu smilkalų kvapą. Prakeikti smilkalai.

Ūmai sugniaužiau kumštį ir iš visų jėgų trenkiau sau per galvą. Smarkiai sukandau krūminius dantis. Iš pažastų sunkiasi prakaitas. Nugara tarsi sustingo. Ėmė skaudėti kelių sąnarius. Net jei mano keliai lūžtų, man vis tiek. Bet skauda. Sunku. Nebūtis vis nėra. Kai tik atrodo, kad nebūtis jau čia, vėl pajuntu skausmą. Pasidaro pikta. Jaučiu pagiežą. Pasidaro labai apmaudu. Pasipila ašaros. Norisi imti ir trenktis į milžinišką uolą, sutriuškinti savo kaulus ir raumenis.

Vis tiek kenčiu ir nejudėdamas sėdžiu. Krūtinė pilna sunkiai pakeliamo sielvarto. Tas sielvartas kelia mano kūno raumenis iš apačios aukštyn, jis bando skubiai išsiveržti lauk per odos poras, bet visi keliai užkirsti, tartum nebūtų išeities – padėtis be galo žiauri.

Netrukus man ėmė maišytis galvoje. Atrodo, ir žibintas, ir Busono paveikslas, ir tatamis, ir lentynos tarsi būtų čia, tarsi nebūtų. Tačiau nebūtis vis tiek nėra. Tiesiog sėdžiu, ir tiek. Čia iš gretimo kambario pasigirdo laikrodžio dūžis.

Krūptelėjau. Dešine ranka bemat griebiausi durklo. Laikrodis mušė antrą kartą.

Nukelta į p. 5 ►

¹ Yosa Busonas (tikr. Taniguchi, 1716–1784) – žymus japonų dailininkas ir poetas (*čia ir toliau – vert. past.*).

² Arba Bodhisatva Mandžušri.

³ Zhaozhou Congshenas (jap. Jōshū Jūshin) (778–897) – kinų dzenbudizmo mokytojas.

Laisvė arti?

Internete keiksnojamų 2020-ųjų rugpjūtis prasidėjo didžiuliu sandėlio sprogimu Beirute, besigirdėjusiu net už 200 kilometrų Kipre. Kone pavymui nuaidėjo didžiulis politinis sproginimas Baltarusijoje, ne mažiau aiškiai pajustas už 200 kilometrų nuo epicentro, Vilniuje. Aliaksandras Lukašenka, išbuvęs savo paties sustiprintoje prezidento pozicijoje jau 26 metus ir taip pralenkęs daugelį šių dienų netgi autoritariškų lyderių, pasiskelbė didžiule balsų dauguma perrinktas jau šeštai kadencijai. Kitaip nei anksčiau, 2006 ir 2011 m., šįsyk kilo itin gyvybingi protestai. Nepaisydami spėros ir smarkios šalies institucijų reakcijos – per kelias dienas suimta beveik 7 000 asmenų, smarkiai apribotas interneto veikimas – gyventojai ir toliau plūdo į gatves, netrukus nebe tik Minske, bet ir daugybėje kitų miestų. Pasirodė gausūs vaizdo įrašai, rodantys ne tik įprastas pareigūnų ir demonstracijų konfrontacijas, bet kartais ir visiškai nesuvokiamą pareigūnų smurtą – dieną lazda trankomos pravažiuojančios mašinos, suimami tiesiog išnešti šiukšlių išėję asmenys, nukenčia ir senyvi žmonės, užsipuolami žurnalistas. Tai vyko nepaisant gana taikios protestų natūros, ypač lyginant su neseniais įvykiais JAV. Netrukus šiuos vaizdus papildė ir paleistiems sulaikytiesiems likusių žaizdų bei sumušimų nuotraukos, atsirado žuvusiųjų, imti skaičiuoti dingę be žinios. Į protestuotojų pusę, tiesa, palengva, ėmė pereiti jėgos struktūrų, valstybinės žiniasklaidos ir net užsienio reikalų sistemos darbuotojai, o didžiųjų pramonės įmonių darbininkai pradėjo streikus, su jais bendrauti, bet nesėkmingai, bandė pats Lukašenka. Kitaip nei stebint Maidano įvykius, nesimatė, kad protestų dalyviams oponuotų jį palaikančių gyventojų blokas – pirmasis ilgamečio prezidento paramai skirtas mitingas įvyko tik po savaitės nuo įvykių pradžios.

Nors įvardintas siekis – laisvi rinkimai be iš anksto žinomo rezultato – yra vakarietiškos valdysenos atributas, protestuotojai nereikšė atviro provakarietiško nusiteikimo: masiškai neplazdėjo Europos Sąjungos vėliavos, o šūkiškai transparentuose daugiausia buvo rašomi kirilica. Net ir senoji balta, raudona ir balta vėliava, tapusi protestus palaikančių simboliu, daug rečiau buvo pastebima tarp streikuojančių darbininkų nei tarp jaunimo aikštėse. Kai kurie mėginusieji kandidatuoti turi sąsajų

su Rusija, o ir opozicijos bandomos burti Koordinacinės tarybos atstovas pabrėžė nenorį statyti sienos su ja, bet, priešingai, kurti tiltą tarp jos ir Europos. Panašų vaidmenį sau buvo nusimatęs ir Lukašenka, glaudžiai bendradarbiaujantis su Rusija ir formaliai rėmęs integracijos mechanizmus, bet, vos jai tampant realesnei, šildantis santykius su Vakarais. Ar Baltarusija turi daug pasirinkimų? Saitai su Rusija yra abipusiai ir tvirti – šalis didžiąja dalimi gyvena informacinėje, kultūrinėje ir ekonominėje Rusijos terpėje, yra susijusi svarbiomis sutartimis, darbo rinka, iš dalies atvertomis sienomis, savo teritorijai turi Rusijos karinės infrastruktūros, o svarbiausia – yra vos 400 km nuo Maskvos. Savo ruožtu Rusija pasirinkimų tikrai nestokoja – vienaip jos įtaka buvo išlaikyta Kryme, kitaip Donbase, trečiaip Sirijoje, dar kitaip Pietų Osetijoje, Abchazijoje, Libijoje; variantų gali būti ir daugiau, tereikia laiko rasti apsimokantį.

Situacijos neįprastumas ypač apunkina prognozes. Kaip vystysis diplomatinis ir ekonominis šalies gyvenimas? Ką turėtume daryti mes? Nors Vakarai ir Rusija kol kas nedaro didesnių staigių judesių, Lietuva ėmėsi ne tik politinių (kurie visada skendės erzely, ką ir kiek aktyviai reikia daryti), bet ir tiesiog humaniškesnių veiksmų – suteikė prieglobstį, kaip atrodo, pačios Baltarusijos tarnybų išvežtai opozicijos kandidatėi, leido atvykti ir daugiau kaimynų humanitariniais tikslais, paskelbė padėsianti nukentėjusiesiems mediciniškai. Visuomenėje imta organizuoti žmonių grandinę Baltijos kelio pavyzdžiu ir rinkti finansinę paramą, o kūrybinė bendruomenė susirinko paskaityti Baltarusijos kolegų poezijos Užupyje. Klausydamasis jos prisiminiau savo paties glaudžiausią kontaktą su baltarusių kūryba: paauglystėje pamiltą sunkiojo metalo grupę „Vicious Crusade“, įkurtą Minsko lingvistinio universiteto studentų. Tarp jų dainų tekstų, dažniausiai anglišku (retsykiais – baltarusiškų ir prancūziškų), protingesnių ir įmantresnių už mane supusios muzikos vidurkį, ėmiau aptikti ir dainų apie laisvę – jau nuo 1996 m. 2009 m. išleistas jų kol kas paskutinis albumas buvo pavadintas tiesiai (net jei kam ir naiviai): „Freedom Comes“.

– VYTAUTAS JURŠĖNAS –

ANDREJ CHADANOVIČ

Laiškas buvusiam

Laiškai neviltes nesiliauja jums plaukė – eiliuoti ir ne. Jūs Senio Šalčio vietą užsitarauti gōditės pragare. Ežerė, nešvānkiai lotyniškai pavadintam, grūdosi lytys, prišalo lig lapų, lig švendrių laiškų: gavai – atsakyki.

Paklaus psichologas: „Kaip tvėrei tų, niekam nemielas, – taip nŷkiai ilgai, kad komon gangreit nuvarei mŷsų sielas?“ Įstatymų, laisvės gal kiek Europa mums paskolins. Lapus išrūšiuos, suskaičiuos mums Senolė Snieguolė.

Aikštę iš sąšlavų aprašys du tūkstančiai šeštieji. Septyniolikti veltėdžiūs. „Amerikietė“ dešimtieji. „Ar meni, kaip verkėm per Kadėdas? Ar meni bent ką tu?“ Jūs nusivylęs: „Eglut, užsidek!“ – sprogsta granatos.

„Dėdule, ar tėtė sugrįš?“ – klausia berniukas. „Nenāuda, dukrā paleisk!“ – prakeikia senutė. Skaitoma laiškas – ir kėliai iš šalčio tirta, o kai kas visā laik, kasdien, akyse miršta, vis miršta.

Iš Abchazijos, Krymo, Donbaso laiškai gal švelniau lemens, bet ką jie belems, juk viskas – apie kaimyną kruvinā. O persiūs kažkas jums į pragarā laiškus politiniams kaliniams, visiems politiniams kaliniams, ir skaitymo bus jums – krūvos.

Atsiūs dešimtas dešimtmetis juokingų mėmų apie kiaušinius. Dvidešimtaisiais rašys: „O žinot, žmonės jŷsų nebijo. Kai jŷs sekat mŷsų žingsnius, kiekvienā norit ŷtverti, – bijau, bet vis tiek einu. Nes baimė – prarado vertę.“

Apie batkā juokų gana. Mums tėvų ŷtėks ir tikrų. Jŷs gal dar susiprast malonėtumėt – pats išsitremt! Iš gyvŷjŷ dar niekam pabŷt bedarbiu ne per vėlu. Ar anŷkams Seniu Šalčiu – tebesant gyvam!“

2020.VIII.11–12

Iš baltarusiŷ kalbos vertė Vladas Braziŷnas

Memorabilia

Gyvenimas su svetimu vardu

„Jaunystėje nieko labiau nevengė, kaip blogų draugų. Sykį, vaikščiodamas nuo jų slapčia pasitraukęs, jis patyrė, kaip kūdikėlis Kristus paženklino jam kaktą Jėzaus vardu. Jis, Jėzaus draugas, taip siekė Sužadėtinės Marijos, kad susižadėjo su ja specialiu žiedu.“

Tokia informacija lotynų kalba pateikta po šv. Edmundo atvaizdu. Turėjo būti visa knyga, gal maldaknygė, su panašiais atvaizdais ir aprašymais, išleista Augsburgėje XVIII amžiuje. Mačiau dar kelias iliustracijas. Jaunutis karalaitis Kazimieras, atstūmęs karūną ir moteriškus kerus. Stanislovas Kostka, kitas dvidešimtmetis džiovininkas, glamonėja kryžių. Net Tomas Akvinielis, saviškių vienuolyne pravardžiuotas jaučiu (gal dėl apkūnumo?), ten vis dar laibas, žydintis jaunyste gražuolis. Knygelė turbūt buvo skirta besimokančiam jaunimui, gal klierikams ar vienuolynų auklėtiniais. Viskas sukasi apie skaisčius jaunikaičius ir skaitumo dorybę. Krikščioniško dvasingumo tradicijoje terminai „mergelė“ (*virgo*) ir „mergystė“ (*virginitas*) vienodai taikyti tiek moterims, tiek vyrams. Viduramžių vyskupai, sulaukę senatvės, didžiudavosi, kad išliko mergelėmis.

Šv. Edmundas amžinos skaistybės įžadą davė dvylikos metų, priešais Mergelės Marijos statulą vienoje iš Oksfordo bažnyčių. Užmovė žiedą jai, paskui sau. Vyskupas Valančius savo „Šventųjų gyvenimuose“ rašo, kad nuo to laiko Edmundas patyrė ypatingą Marijos globą ir kad Šventoji Mergelė atskubėdavusi jam į pagalbą per visus gundymus.

Jis buvo labai pamaldus vaikas, nuo mažumės pasninkavęs ir siekęs dorybių. Motina, išsiųsdama jį, jau paaugusį, kartu su jaunėliu broliu Robertu mokyti į Paryžių, įdavė abiem berniukams po ašutinę ir liepė kelis kartus per savaitę ją dėvėti.

Oksforde piligrimams rodoma vieta palei Temzės upę, kur būsimas šventasis sutiko kūdikėlį Jėzų ir buvo paženklintas monogramu IHS. Atsikratęs draugų kompanijos ir klajodamas po pievas, Edmundas staiga išvydo sužydušį krūmą. Sklido nuostabus aromatas. Berniukas suprato, kad vyksta stebuklas, ir, pasijutęs lyg Mozė priešais liepsnojančią krūmą, parpuolė ant žemės. Klūpančių jį nutvieskė galinga šviesa ir pasirodė kūdikėlis Jėzus, kuris sakė gerai pažįstas Edmundo širdį, nes esąs jo draugas. Kartu su palaiminimu Jėzus įspaudė Edmundui ant kaktos savo vardą ir įsakė kas vakarą jį kartoti darant kryžiaus ženklą. Visą likusį gyvenimą šventasis ištikimai laikėsi šio nurodymo. Tik syki velnias mėginęs sukaustyti jo ranką ir neleisti peršizęgnoti, bet Edmundas šuktelejo Jėzaus vardą ir nelabasis buvo priverstas trauktis šalin.

Iš pamaldaus, jausmingo vaiko išaugo intelektualas, teologijos daktaras, žymiosios Kenterberio arkivyskupijos ganytojas, katedros išdininkas, pagarsėjęs pamokslininkas, politikas, rengęs vieną iš kryžiaus žygių, drausminęs kitus hierarchus, siuntinėjęs ekskomunikas ir nepabūgęs tramdyti karaliaus savivalės. Vyskupas Valančius dar priduria, kad Edmundas, kaip mokslo žmogus, labai branginęs knygas,

bet mielai jas parduodavo, kad sušelpėtų elgetas. Ir juo daugiau meldėsi, juo mažiau jam reikėję knygų, nes pati Šventoji Dvasia atėdavusi jo mokyti.

Edmundas ir pats rašė. Jo dvasinis traktatas *Speculum ecclesiae* buvo greitai išverstas į anglų-normanų kalbą ir išpopuliarėjo tarp studentų. Traktate yra garsus ketureilis Mergelėi Marijai, galėjęs būti paties Edmundo balsu. Saulėi leidžiantis autorius liūdi kartu su Dievo Motina dėl jos nukryžiuoto sūnaus ir jos pačios. Atsiranda vėliau poetų pamėgtas žodžių žaismas: *sonne* (saulė) ir *sone* (sūnus). Taip pat vienodai skamba žodžiai „veidas“ ir „kryžius“.

Žvelgti į kryžių arkivyskupas mokėjo. XIII amžius Anglijoje buvo neramus, ir net šventi vyrai neatlaikydavo. Nuo vaikystės kratėsis blogų kompanijų, išvargintas opozicijos ir bažnytinių intrigų, Kenterberio ganytojas, panašiai kaip mūsų Jurgis Matulaitis, paliko savo katedrą ir leidosi svetur, į tremtį. Ketino pasiekti Romą ir ieškoti popiežiaus paramos, bet buvo priverstas apsistoti cistersų vienuolyne Prancūzijoje. Ar jis pats spėjo tapti vienuoliu, nežinia. Traukė namo į Angliją. Pasiligojęs mirė 1240 metų lapkričio 16-ąją. Tą dieną jis dabar ir minimas Bažnyčios liturgijoje. Mirė kitame vienuolyne, bet palaikai perkelti atgal į Pontinjį cistersų abatijos bažnyčią. Barokinį sarkofagą su jo relikvijomis laiko iškėlę keturi angelai dramatiškai besiplaikstančiais plaukais. Pasipylė stebuklai, subruzdavo anglų piligrimai. Labai greitai po mirties paskelbtas šventuoju. Hagiografai galėjo semtis apie jį žinių iš pirmųjų lūpų. Iki šiol Šiaurės Amerikos parapijose, mokyklose, tarp emigrantų triūsia saujelė brolių edmundiečių, prieš du šimtmečius Prancūzijoje jo garbei įkurtos vienuolijos narių.

Bet gražiausia, žinoma, bus tos raidės ant berniuko kaktos, kūdikėlio Jėzaus dovana savo draugui. Jei ne žydingi pieva, pramaišiu su ašutine ir vaikiškais pasninkais, gal būtų tik kalėdinis blizgutis. „Vadink mane savo vardu“ – buvo toks filmas ne per seniausiai per „Kino pavasarį“. Šventieji mainai. Ar tai, kad susikeičiama su Kristumi gyvenimu. Siela ir kūnu.

Nukelta į p. 4 ►

MOLLY CRABAPPLE

Mano prosenelis bundistas (II)

Mano proseneliui saugiai nusėdus Bruklina, tolesnio bundistų istorijos skyriaus teks ieškoti kitur. Čia į sceną žengia Bernardas Goldsteinas – Varšuvos liaudies savigynos milicijos vadovas ir memuarų „Penkeri metai Varšuvos gete: žvaigždės paliudys“ (*Five Years in the Warsaw Ghetto: The Stars Bear Witness*) ir „Dvidešimt metų žydų darbininkų Bunde“ (*Twenty Years with the Jewish Labor Bund*) autorius.

Bendražygiai Bernardas Goldsteinas ir Samas Rothbortas niekada taip ir nesupapazino. Goldsteinas buvo septyneriais metais jaunesnis už Samą ir daugybe požūrių visiška jo priešingybė. Partijos žmogus, o ne nepataisomai individualistiškas menininkas; gatvių mušeika, o ne pacifistas hipio prototipas. Goldsteinas gimė kaimelyje šalia Varšuvos ir prie Bundo prisijungė 1902 m., būdamas trylikos. Šešiolikos jau buvo atsėdėjęs pirmą posmą kalėjime; prisiminimui jam ant smakro liko randas nuo kalėjimo prižiūrėtojo kardo. Ateinančius dešimt metų praleido bėgdamas iš kalėjimų ir organizuodamas profsąjungas; kovėsi 1905 m. revoliucijoje, kurios Samas taip per plauką išvengė. 1915 m., kalėdamas Sibire, užsitarnavo legendos statusą. Kalėjimo komisaras pasakęs Goldsteinui kažką nepagarbaus. Goldsteinas komisarui per galvą užvožęs žibalinę lempa. Komisaro atsakas buvęs žiaurus. Vis dėlto, kaip ir daugumos bundistų, Goldsteino turėta ir užuojautos krislo. Kilus Sausio revoliucijai¹, kaliniai nuvertė prižiūrėtojus, pririšo komisarą prie medžio ir atidavė jį susidoroti Goldsteinui. Goldsteinas atsisakė. Revoliucija, pareiškė jis, turi būti humaniška.

Sam Rothbort. Valkaviskas dega. XX a. 4–5 deš.

Iš ten jis atsidūrė Kijeve, kur 1917 m. vadovavo milicijai ir pateko į savivaldybės tarybą. Vis dėlto utopijos žiedas ant revoliucinio rožių krūmo greit peržydėjo – Rusija vis giliau klimpo į terorą, represijas ir pilietinį karą. „Netruks ateiti diena, kai išvysime revoliucinius tribunolus, kuriuose „labiau košeriniai“ bolševikai imsis vykdyti mirties bausmes įtartiniesiems; „košerinių“, arba „autentiškų“, bolševikų rateliai vis siaurėja“, – tais laikais rašė vienas Bundo lyderių Vladimiras Medemas. 1921 m. bolševikai išvaikė Bundą, kaip ir visas kitas politines partijas. Nusivylimo kartėlis Goldsteiną parvedė į Varšuvą. Jo grupuotė gal ir nustojo egzistuoti Rusijoje, bet galėjo sužydėti naujojoje nepriklausomoje Lenkijoje.

Varšuvoje Goldsteinas įsiskubė į žydų darbininkų klasę, apie kurios egzistavimą jos palikuonys JAV, sėkmingai kopdami socialinėmis kopėčiomis, palaiapsniui pamiršo. Žydai dirbo mėsininkais, „drožkų“² vežikais, siuvėjomis, prostitutėmis ir nešikais, ant kuprų tampiusiais visas miesto gėrybes. Storaodžiai, neišsilavinę ir dažnai į smurtą linkę vyrai ir moterys gerdavo su gangsteriais, reikalus aiškindavosi peiliais ir vadindavo vienas kitą mafioziškais pravardėmis, pvz., Janklis Randas ar Šloimė Kaulas. Goldsteinas ir jo bendražygiai šiuos netašytus proletarus būrė į bundistų sąjungas, jų narystė 1939 m. siekė 100 tūkst. žydų. Bundo neapsiribojimo ekonominio teisingumo reikalavimais – steigė ir progresyvių laikraščių, teatrų, bibliotekų bei sekuliarių jidiš mokyklų kultūrą. Bundistai galėjo savo vaikus užrašyti į SKIF – skautų socialistų grupes, o paskui ir į „Tsukunft“ – Bundistinio jaunimo lygą. Atletiški jaunuoliai kūnus tobulino bundistų sporto klube „Morgenstern“, o nelaimėliai lūšnynų vaikai nuo tuberkuliozės gydėsi humanizmo idealais ir kaimišku grožiu garsėjusioje „Medem“ sanatorijoje.

„Mes buvome tauta tautoje, suformuota ir užgrūdinta tūkstantį metų trunkančios kovos, puoselėjanti savo palikimą ir teises, kurias jėga išplėšėme iš nesvetinų šeimininkų rankų“, – rašė Goldsteinas. Archyvinės nuotraukos liudija šio pasaulio sodrumą: Bela Šapiro, viena iš gausybės Bundo lyderių moterų, kreipiasi į Gegužės 1-osios demonstraciją Liubline 1936 m.; plevėsuoja raudonos vėliavos su aukso kraštais ir elegantiškais jidiš raidėmis; darbininkai profsąjungų nariai kelia į orą kumščius; nerūpestingos gimnastės su šortais ir prie palaidinių prisegtomis širdelėmis; paplūdimyje boksuojasi besišypsantys įdeję jaunuoliai. Kai žinai, kaip

baigėsi daugelio šių žmonių istorijos, kaimišku džiaugsmu ir sveikata trykstančios nuotraukos tik skaudina širdį.

Bundui niekada netrūko priešų. Vieni – organizuotos nusikaltėlių gaujos; kiti – žydai chasidai, papiktinti antireliginių provokacijų. O kur dar, žinoma, gamyklų savininkai ir antisemitai „su pažymėjimais“. Bundo priešų būta ne tik politinėje dešinėje: sovietų remiami komunistai bundistus puldinėjo infiltracijomis, sabotazu ir žmogžudystėmis. Nors bundistai ir komunistai kaudavosi gatvėse, pagrindiniai intelektualiniai grupuotės priešai buvo sionistai, kurie savuosius namus Rytų Europoje laikė tremtimi iš Pažadėtosios žemės. Puikiai žinodami, kad tautinės valstybės visuomet statomos ant kitų kraujo, bundistai numatė mirtinus Izraelio steigimo konfliktus, privesiančius prie nesibaigiančio karo su kaimynais ir žemės netekusiais buvusiais gyventojais. „Sionizmas reiškia kovą prieš arabų liaudį, – 1929 m. rašė bundistų intelektualas Moišė Olginas. – Iš jų bus atimta žemė, o arabų darbo liaudis – paverpta.“

Bundui taip pat teko išvysti, kaip sionizmas tapo įrankiu lenkų rasistų rankose. 1937 m. politinė partija „Tautos vienybės stovykla“ (*Oboz Zjednoczenia Narodowego, OZN*) pareikalavo iš šalies išsivesti 90 proc. Lenkijos žydų, kuriuos laikė atėjūnais. Tais pačiais metais Bundo organizavo protestus prieš revizionistinio sionizmo doktrinos steigėjo Vladimiro Žabotinskio vizitą Vilniuje, vadindami jį „dvasiniu žydiškojo fašizmo tėvu“. OZN norėjo milijonus Lenkijos žydų deportuoti, o Žabotinskis kvietė juos „evakuotis“ – bundistų tokie kosmetiniai skirtumai nesužavėjo. „Mes – lygiateisiai šios šalies piliečiai! – buvo rašoma vienoje skrajutėje. – Kovosime už darbą ir už duoną, už gyvenimą ir už teises čia, Lenkijoje! Neleisime šarlatanams... kalbėti mūsų vardu!“

Įkvėpta rasistinių Hitlerio įstatymų ir intensyvėjančio žydų persekiojimo kaimyninėje Vokietijoje ir provokuojama vietinės rudmarškinė atmainos, Lenkijos valdžia griebėsi aršaus antisemitizmo. Bundo, kartais petys petin su Lenkijos socialistų partija, kovojo prieš atvirą smurtą, pogromus ir vadinamuosius „suolų getus“ – pagal tautybę padalintas universitetų auditorijas. Lenkų fašistai susprogdino Bundo būstinę. Gegužės 1-osios demonstracijos virto gatvių mūšiais. „Davėme atkirtį lenkų antisemitams, nes tikėjome, kad žydams išlaikyti pilietines teises pavyks tik parodžius, jog gali apsiginti patys“, – rašė Goldsteinas. Bundistai taip pat ragino tarptautinę bendruomenę vykdyti intervenciją prieš fašizmą, „bet mūsų pastangų buvo per maža, kad būtų pasipriešinta galingoms jėgoms, stūmusioms abejingą ir nesipriešinantį pasaulį bedugnės krašto link“. Nors Bundo šauksmo užsienyje neišgirdo niekas, jo gebėjimas priešintis pelnė jam vietinės žydų bendruomenės meilę ir ištikimybę. 1938 m. Bundo buvo populiariausia žydų partija Lenkijoje.

Goldsteinas memuaruose prisimena, kaip 1939 m., ką tik po pogromo Breste, kuriam vadovavo policija, jis slapčia pateko į miestą. Žydų bendruomenę, jo teigimu, buvo tiesiog suparalyžiavęs žinojimas, kad bet kurią akimirką pogromas gali vėl įsipiiekti. Ištuštėjusiame žydų kvartale Goldsteinas sutiko bendražygi lenką. Aptarinėdami kovos planą, viename lange jie staiga išvydo šabo žvakių gaisrą.

„Paaškinau Dąbrowskiui šabo žvakių reikšmę... paskendę tamsiuose apmąstymuose, kartu tyloje ėjome per pogromo nusiaubtas tuščias gatves... žydų socialistas ir lenkų socialistas. Galbūt, pagalvojau, vilties teikia tai, kad štai – mudu, Dąbrowskis ir aš, einame kartu, vedami vieno tikslo.“

Asmeniškai čia sutinku su drg. Bernardu – kad ir kas nutiko po to.

Egzistuoja mitas, kad iki Izraelio atsiradimo žydai nekojo už save. Jį palaiškė netgi Hannah Arendt, kontroversiškai teigusi, kad žydų lyderiai visais lygmenimis kolaboravo su naciais. Bundo – demokratiškai išrinkta didžiausios Europos žydų bendruomenės vadovybė – priešinosi nuo pirmos iki paskutinės okupacijos dienos.

Pusė žydiškųjų batalionų skubotai surengtoje Varšuvos gynyboje 1939 m. rugsėjį buvo suburti Bundo. Tik Varšuvai kritus Bundo lyderiai Victoras Alteris ir Henrykas Erlichas pasitraukė į rytus, tikėdamiesi rasti prieglobstį kitoje Sovietų Sąjungos sienos pusėje. Abu netrukus buvo nužudyti NKVD.

Goldsteinas tuo tarpu slapta grįžo į Varšuvos pogrindį telkti senųjų profsąjungos draugų. Bundo kūrė jaunimo grupes, laikraščius, nelegalias mokyklas ir kurjerių tinklą, nešiojusį naujienas po visą okupuotąją Lenkiją; agentai informacija keisdavosi labdaros valgyklose, kurias Bundo steigė kaip priedangą. Pinigai veikloms finansuoti atkeliaudavo iš Niujorko įsikūrusių organizacijų, pvz., Žydų darbo komiteto (*Jewish Labor Committee*) (įkurto Vlodecko), o per sienas juos pernešdavo žydaitės, kurių oda būdavo pakankamai blyški, kad galėtų apsimesti lenkėmis. Vėliau šios lėšos padėjo išlaikyti slėptuves ir įsigyti ginklų. 1940 m.

spalį naciams pradėjus suvarinėti žydus į getą, Bundo emėsi organizuoti pergrūstų bendrabučių gyventojus į komitetus, besirūpinusius ne tik fiziniu, bet ir kultūriniu išlikimu.

Bundistų jaunimo organizacijos susirinkimas Varšuvoje. 1932 m. birželis. Bundo žydų darbo judėjimo archyvas, Niujorkas

Nenuostabu, kad tiek nedaug nepritekliaus ir priespaudos iškankintų, traumotų geto gyventojų galėjo bent įsivaizduoti ginkluotą pasipriešinimą. Bet tai, kad tie pora šimtų, kurie pasiryžo kovoti, nesugebėjo susivienyti net neišvengiamo sunaikinimo akivaizdoje, ši bei tą sako apie fanatiškų politinių atskirčių gajumą ir tai, kaip tragiškai sunku jas įveikti. 1942 m. liepos 23 d. prasidėjus masiniam žydų išvežimui, Bundo pagaliau susivienijo su komunistais ir kairiaisiais sionistais į Žydų kovos organizaciją (*Żydowska Organizacja Bojowa, ŻOB*). Vis dėlto savo memuaruose išgyvenę bundistai šaiposi iš kitos ginkluotos geto grupės – dešimtosios Žydų karinės sąjungos (*Żydowski Związek Wojskowy, ŻZW*), nes jai vadovavo sionistas revizionistas. Kai kurios nuoskaudos lieka amžinai.

Ilgamečiai Bundo ryšiai su lenkų socialistais leido jiems prasmukti pro geto sienas, įsivesti lenkų pasipriešinimo karių ir paskelbti pasauliui vienus pirmųjų pasakojimų apie nacių vykdomą genocidą – Zalmano Freidrycho ir Jano Karskio liudijimus. Per šiuos tinklus į išorę sklido žinios, o į vidų plaukė ginklai. Paskutinį ginklų siuntinį per geto sienas bundistai pernešė 1943 m. balandį, praėjus trims mėnesiams po pirmojo trumpo Varšuvos geto sukilimo mūšio.

Vis dar neaišku, kiek nacių krito tame pasmerktajame sukilime. Trys šimtai, pasak bundisto Mareko Edelmano, perėmusio vadovavimą ŻOB, kai jos pirmasis vadas, užuot pasidavęs, pasirinko savizudybę. Šešiolika, teigė vietinės SS vadas Jürgenas Stroopas, kuriam netrūko priešasčių neatskleisti tikrojo skaičiaus. Ką tikrai žinome – tai, kad bijomiausios Europos karinės pajėgos tris savaites dorojosi su 750 išbadėjusių ir prastai apsiginklavusių kalinių. Ir net po tų trijų savaitų getas buvo ne įveiktas mūšyje, o sudegintas vokiečių liepsnosvaidžiais ir padegamosiomis bombomis. Sukilime žuvo apie 13 tūkst. žydų. Arturas Ziegelboimas, Bundo atstovas Lenkijos parlamente tremtyje Londone, nusinuodijo nesėkmingai bandydamas atkreipti abejingojo pasaulio dėmesį į sukilimą. „Myliu jus visus. Tegyvuoja Bundo“, – atsisveikinimo laiške parašė jis.

Gegužės 10-ąją, getui virtus rūkstančia pelenų krūva, grupė kovotojų, vedami Edelmano, bundisto Abrašos Blumo ir vienintelės ŻOB vadės moters, kairiosios sionistės Cywios Lubetkin, pabėgo per kanalizacijos tunelius. Arijų sienos pusėje, rašė Goldsteinas, „didžiulė minia negalėjo patikėti savo akimis – iš vamzdžių vienas po kito lindo skeletais virtę žmonės su kabančiais ant kaklų pistoletais-kulkosvaidžiais... Jų švinių akių žvilgsniai niekam minioje neleido suabejoti, kad jie nesusimąstys prieš pradėdami šaudyti.“

Gestapas Blumą nužudė netrukus po jo pabėgimo. Lubetkin ir Edelmanas tapo partizanais ir kovojo iki pat Lenkijos išvadavimo. Lubetkin 1946 m. persikėlė į Izraelį. Likusį gyvenimą ji praleido buvusių žydų partizanų kibuce, pastatytame ant griuvėsių arabų kaimelio, kurio gyventojus iš namų išvarė Hagana – liaudies milicija, į Izraelio ginkluotąsias pajėgas inkorporuota dieną prieš prasidedant 1948 m. arabų–Izraelio karui. Edelmanas pasiliko Lenkijoje. Senatvėje jis dalyvavo „Solidarumo“ judėjime, 1989 m. taikiai išvedusiame Lenkiją iš komunistinės diktatūros. Jam mirus 2009 m., gedintieji prie karsto sugiedojo Bundo himną. Žydų valstybė nėra niekaip pagerbusi Edelmano atminimo.

nybooks.com
Vertė Tomas Marcinkevičius

¹ Autorė omenyje tikriausiai turi 1917 m. vasario revoliuciją (*visos pastabos – vertėjo*).

² Atvira karieta keleiviams vežti (rus. *дрожка*, lenk. *dorożka*).

Moterys olimpinėse žaidynėse

Moteris, kuri grumiasi dziudo imtynėse, nėra nei natūralu, nei verta dėmesio. Dėl vaikų pusiausvyros moters vieta namuose (1998).

David Douillet, buvęs Prancūzijos sporto ministras

Pierre'as de Coubertinas (1863–1937), šiuolaikinių olimpinų žaidynių iniciatorius, teigė, kad didžioji dalis sporto šakų yra nesuderinama su moteriškąja lytimi. Sportuojanti moteris – nerekomenduojamas spektaklis, netgi surrealistinis. Kas galėtų susidomėti moterų sportu? Nepraktiška, neįdomu, neestetiška ir dar, reikėtų pridurti, nekorektiška – tokie buvo P. de Coubertino teiginiai svarstant galimą moterų dalyvavimą žaidynėse. Anot jo, vienintelis būdas moterims „dalyvauti“ – vyrus apdovanoti plojimais.

Moterims drausta dalyvauti 1896 m. pirmosiose olimpinėse žaidynėse Atėnuose dėl įvairių priežasčių: kai kurių ekspertų nuomone, sportuojančios damos praras moteriškumą ar taps pernelyg raumeningos, dar kiti baiminosi, kad sportas moterims sukels nevaisingumą. Antikinių žaidynių modelis tapo pavyzdžiu šiuolaikinėms. To meto Tarptautinis olimpinis komitetas netgi parengė antikinių žaidynių istorinę analizę ir pateikė išvadą, kad antikiniuose žaidynėse dalyvaudavo tik vyrai. Būtų sunku su tuo ginčytis, tačiau reikėtų paminėti ir tai, kad Heros šventykloje Olimpjos mieste kas ketverius metus vykdavo jaunų merginų bėgimo varžybos.

Sportuojančios moterys antikoje

Vienintelis šiandien išlikęs rašytinis šaltinis, kuriame minimos merginų varžybos Heros šventykloje, – keliautojo Pauzanijo (II a.) aprašymas (V, 16, 2–8). Lenktynės vykdavo trimis etapais: pirmos bėgdavo jauniausios mergaitės, po jų šiek tiek vyresnės ir paskutinės lenktyniaudavo vyriausios merginos, nors tikslaus jų amžiaus šiandien nežinome. Jos bėgdavo tame pačiame stadione, kur vykdavo vyrų olimpinės žaidynės, tik bėgimo trasa buvo sutrumpinama. Laimėtojos karūnuotos alyvmedžių vainikais, jos taip pat gaudavo dalį deivei Herai paaukotos karvės. Anot Pauzanijo, laimėtojų garbei buvo statomos statulos deivės šventykloje. Manyta, kad bėgimo varžybas įsteigė Hipodamėja, norėdama atsidėkoti Herai už vedybas su Pelopu. Hipodamėjos tėvas bijojo orakulo pranašystės, neva jam lemta mirti nuo žento rankos, todėl pretendentams į dukros ranką liepdavo susirungti su juo vežimų lenktynėse. Visi jaunikiai pralaimėdavo, išskyrus Pelopą, kuris, padėdamas Hipodamėjos, laimėjo lenktynes ir merginos širdį.

Varžybose Olimpijoje galėjo dalyvauti tik netekėjusios merginos, kurios, skirtingai negu vyrai, sportavę nuogi, vilkėjo tam skirtą kostiumą: trumpą, asimetrišką chitoną, kuris atidengdavo kojas, dešinę petį ir dalį krūtinės. Tokia jaunų merginų išvaizda šiek tiek primena amazonių ar deivės Artemidės apdarą, tačiau, kai kurių istorikų nuomone, ši apranga labiau primena *eksomis*, vyrišką apdarą, dėvėtą dirbant fizinį darbą, kuris leisdavo laisvai judėti. Persirengti kitos lyties rūbais buvo gana dažna praktika perėjimo ritualuose senovės Graikijoje. Platonas („Statymai“, VIII, 833d) patvirtina, kad merginoms buvo leidžiama sportuoti Atėnuose su sąlyga, kad jos tai darys prieš vestuves ir vilkėdamos prideramą apdarą. Antikinių vazų ikonografijoje dažnai galima rasti scenų iš kasdienio atletų gyvenimo, nors merginos atletės vaizduotos gana retai, jas galima pamatyti ant vazų iš Braurono miesto netoli Atėnų. Šiame mieste stovėjo Artemidės šventykla, pagarsėjusi jaunų merginų ritualais, kurių metu buvo šokama ir lenktyniaujama bėgimo varžybose. Tokių ritualų prasmė buvo ta, kad santuokai subrendusios merginos atsiskaidavo „laukinės“, necivilizuotos būsenos ir taip pasirengdavo civilizuotam vedybiniam gyvenimui.

Romos imperijos laikotarpiu netekėjusios merginos dalyvaudavo ir kitose, ne tik olimpinėse žaidynėse. Vienoje skulptūros atramoje galime rasti inskripciją (I a. pr. Kr.), ku-

Vyno aukojimuose naudotos vazos aša, tikriausiai vaizduojanti moterį atletę. VI a. pr. Kr. Iš: www.metmuseum.org

rijoje rašoma, kad skulptūra skirta trijų jaunų merginų garbei – jos laimėjo Pitinų (vykusių Delfuose dievo Apolono garbei, kur varžydavosi ne tik atletai, bet ir muzikantai) ir Istminų (vykusių netoli Korinto sąsiaurio dievo Poseidono garbei) žaidynių metu vykusias varžybas. Manoma, kad šios varžybos buvo archajinių ritualų tęsinys romėniškuoju laikotarpiu (žr. Flavien Villard, „Des jeunes filles qui courent: le concours des Heraia à Olympie“, *La Camera Blu. Rivista Di Studi Di Genere*, 2017, Nr. 17, p. 11–36).

Šiuolaikinių moterų teisė sportuoti

Pradėjus rengti šiuolaikines olimpinės žaidynes, niekas nenorėjo girdėti, kad senovės Graikijoje moteriškosios lyties atstovės galėjo dalyvauti bėgimo varžybose. 1901 m. P. de Coubertinas rašė, kad moters vaidmuo išlieka nepakitęs: ji visų pirma yra vyro palydovė, šeimos motina, todėl turi būti auklėjama ir paruošiama šiai neišvengiamai ateičiai. P. de Coubertinas dažnai kaltinamas mizoginija (neapykanta arba stipriu neigiamu nusistatymu moterų atžvilgiu), tačiau kai kurie istorikai jį laiko paprasčiausiu savo laikmečio atstovu, nes vyravo įsitikinimas, kad moters kūnas skirtas gyvybei pratęsti, todėl sportuojančios ir varžybose dalyvaujančios moters įvaizdis tiesiog buvo nepriimtinas (žr. Mary Leigh, „Pierre de Coubertin: A Man of His Time“, *Quest*, 1974, t. 22, Nr. 1, p. 19–24).

Šiuolaikinė moterų sporto istorija prasideda XIX a. pab., kai jos pradėjo žaisti golfą, tenisą, šaudyti iš lanko, jodinėti. Anglės vienos pirmųjų pradėjo žaisti tenisą (maždaug 1870 m.), kurį, kaip ir golfą, išpopuliarino aristokratai, lankydavęsi Prancūzijos pajūrio kurortuose. Tai buvo turtingų ir kilmingų moterų laisvalaikio praleidimo forma ir viena iš galimybių elegancijai atskleisti: sportinis moters kostiumas nedaug kuo skyrėsi nuo rūbų, skirtų „išėiti į miestą“, – korsetas, ilgas sijonas, marškiniai ilgomis rankovėmis, plaukai sukelti po skrybėle. Nuo XIX a. pab. moterys, kad būtų patogiau, pradėjo mėvėti kelnes važiuodamos dviračiu, kuris dėl tokio „nemoteriško“ kostiumo asocijavosi su emancipacija. „Sportiškos“ moterys buvo laikomos ekscentriškoms, todėl ši ekstravagancija buvo leidžiama ir taip jau marginalių statusą turinčioms moterims, pavyzdžiui, aktorėms, muzikantėms ar labai turtingoms moterims. Tad XIX a. susifor-

muoja elito laisvalaikio kultūra: moterys stebėdavo įvairias lenktynes, o vėliau ir pačios žaisdavo golfą, tenisą, važiuodavo dviračiu ar automobiliu. Tuo pat metu darbininkės ir valstietės buvo „įkalintos“ savo darbe, todėl jų laisvalaikis buvo skirtas vaikams, namams, religijai. Agrarinėje kaimo visuomenėje vertintas nepertraukiamas moters darbas, dėl to bet koks laisvalaikis buvo laikomas koketavimo ir namų ruošos apleidimo išraiška. Šių moterų socialinis gyvenimas vykdavo turguje ir plovykloje, tad jos negalėjo rasti laiko sportinei veiklai, ką ir kalbėti apie profesionalų sportą.

Pirmą kartą moterys atletės dalyvavo olimpinėse žaidynėse 1900 m., tačiau iš tikrųjų jos ten nebuvo „pakviestos“: jos dalyvavo golfo ir teniso varžybose Pasaulinės parodos Paryžiuje metu, vėliau šios varžybos buvo pripažintos Tarptautinio olimpinio komiteto. Tikrasis moterų įžengimas į žaidynes įvyko 1912 m. Stokholme plaukimo ir nardymo rungtyse. Toks moterų „įsiveržimas“ į vyrišką sportą pasaulį sukėlė daug diskusijų. Tais pačiais metais prancūzų žurnale „Revue Olympique“ rašyta, kad olimpinėse žaidynėse turi dalyvauti tik vyrai. Buvo klausiamą, ar moterys, žaidžiančios futbolą ir besivaržančios bėgimo rungtyse, gali būti spektakliu olimpinų žaidynių žiūrovams.

Po Pirmojo pasaulinio karo moterų kova dėl teisių, taip pat ir dėl teisės rungtis sporto varžybose, sustiprėjo. 1919 m. Prancūzų sporto federacija prašė P. de Coubertino, kad moterims būtų leista dalyvauti 1920 m. Antverpeno olimpinėse žaidynėse, tačiau jų prašymas buvo atmestas. Prancūzės nepasidavė, vadovaujamos plaukikės ir irkluotojos Alice Milliat, 1922 m. suorganizavo olimpinį moterų čempionatą Paryžiuje. Tuomet kilo didelis nepasitenkinimas: reikalauta, kad žodis „olimpinis“ būtų nevartojamas pavadinime. A. Milliat sutiko atsakyti šio žodžio, tačiau nesiliovė kovoti dėl moterų teisės dalyvauti sporto varžybose. 1926 m. buvo surengtas antrasis čempionatas, pavadintas pasaulinėmis moterų žaidynėmis, jos sulaukė 8 000 žiūrovų dėmesio, tarp jų ir Švedijos karaliaus Gustavo V. Tarptautiniam olimpiniam komitetui darėsi vis sudėtingiau ignoruoti moteris sportininkes. 1928 m. Amsterdamo olimpinėse žaidynėse atsirado penkios moterų lengvosios atletikos rungtys, tačiau atskiros moterų žaidynės buvo ir toliau rengiamos kas ketverius metus ir sulaukdavo vis daugiau susidomėjimo: 1930 m. 60 000 žiūrovų stebėjo moteris, besirungiančias sportinėse rungtyse Prahoje.

Moterys lėtai mynė taką olimpinėse žaidynėse: 1932 m. joms leista dalyvauti šešiosiose rungtyse, tačiau jų dalyvavimo olimpinėse žaidynėse pažanga buvo lėta. Didesnių pokyčių sulaukta tik 1980 m., kai Tarptautinio olimpinio komiteto prezidentu buvo išrinktas katalonas Juanas Antonio Samaranchas. Jau po metų į komitetą buvo priimtos dvi moterys, o įvairios sporto šakos buvo atveriamos moterims: dviračių lenktynės ir šaudymas (nuo 1984 m.), dziudo imtynės (nuo 1992 m.), futbolas (nuo 1996 m.) ar triatlonas (nuo 2000 m.).

Šiandien moterys gali laisvai sportuoti, panorėjusios tapti profesionaliomis sportininkėmis ir varžytis aukšto lygio čempionatuose ar net olimpinėse žaidynėse. Moterys lyg ir turi lygias galimybes su vyrais, tačiau pabaigoje siūlau paprastą palyginimą. Prancūzijos moterų futbolo rinktinės žaidėjos, laimėjusios moterų pasaulio futbolo čempionatą 2019 m., būtų gavusios po 30 000 eurų premiją (futbolininkės buvo pašalintos ketvirtfinalyje), o štai vyrų mėlynujų komandai laimėjus pasaulio futbolo čempionatą 2018 m. žaidėjams buvo išmokėta po 325 000 eurų premija. Ką jau kalbėti apie moterų futbolininkių atlyginimą, kuris nepalyginamas su vyrų. Daugelis pasakys: „Juk tai normalu, tai vyrų sportas.“ Bet kas čia normalaus?

– VILMA LOSYTĖ –

Gyvenimas su svetimu vardu

► Atkelta iš p. 2

Raidės IHS, apsuptos saulės spindulių, yra taip pat bernardinų vienuolijos emblema, ilgainiui suklestėjusio pamaldumo į Jėzaus vardą palikimas. Vėliau tą monogramą pasiskolino ir jėzuitų ordinas. Per Atgimimą atsikuriant bernardinams Vilniuje buvo prigaminata juodų ir raudonų kepuraičių su IHS saulute. Dabar jau visos išdovanotos. Galima nešioti žiemą vasarą. Kai kas užsideda atbulai. O anąsyk, pliaupiant lietui ir patvinus Pilies gatvei, reikėjo gerą pusvalandį stirksoti tarpuvartėje. Priešais ant namo, virš knygyno

langų, iš po tinko prisisunkusi Jėzaus monograma su spinduliais. Žiūrėjau, kol liovėsi audra.

Vasara, taigi galėtum aplankyti šv. Edmundo vietas, jo pasimatymo su Jėzumi pievą prie Temzės. Maža kas iš antgamtinio repertuaro ten dar tyko maldininkų. Bet Anglija ir vėl pavojinga, padidėjusios rizikos šalis. Keliauji kur saugiau. Liepojos miestas pilnas lietuvių kaip ir praėjusio amžiaus pradžioje, kai traukta ten mokytis, dirbti gamyklose ar lūkuriuoti laivo į Niujorką su nauja emigrantų partija. Smetona, Stulginskis, Antanas Vienuolis, Biliūnas buvo Liepojos gimnazistai. Lauke bevalgant užpuola katės, tenka jas kviesti prie stalo, iš pagarbios baimės, nes imu įtarti, jog būtent čia atsirado mintis apie „Kliudžiau“.

Senas uosto sandėlis sumaniai perdirbtas į užėigą. Staliukai, foteliai, raudonos kušetės. Moteris tvarkdarė, įleidusi mus nakvynės, perspėja, kad šią vietą renkasi originalai arba linksmybių mėgėjai. Buvusio sandėlio perdangos plonos, iš viršaus deda muzika, klegesys, indų tarškėjimas. Laukiu naktinio *tūso* ir imu dvigubą *ratukų* dozę. Paryčių tylumoje virš galvos lentomis nutipena vaikiškos pėdytės. Paskui aiškiai girdžiu, kaip paleidžia čiurkšlę. Kūdikėlis Jėzus, pasirašantis ant kaktos ir visai kitaip stebuklingai elgėsis, turėjo irgi šlapintis nubudęs Nazareto namelyje. Marija, berniuko mama, nepraleisdavo nė garso, viską dėjosi atmintin. To reikėjo, kad atlaikytų – ir ne tik pandemine vasarą – tikėjimas, viltis ir meilė.

Dešimties naktų sapnai

► Atkelta iš p. 1

Trečia naktis

Sapnavau tokį sapną.

Nešu ant nugaros penkerių metų vaiką. Esu tikras, kad tai – mano vaikas. Bet nežinau, kodėl jo akys nebemato, o galva nuskusta plikai. Kai paklausiau, kada jo akys apako, jis atsakė, kad jau seniai. Jo balsas – vaiko, bet kalba jis, tarytum būtų suaugęs. Ir tarytum būtų man lygus.

Ir kairėje, ir dešinėje žaliuoja ryžių laukas. Kelias siauras. Tamsoje kartkartėmis švysteli praskrendančio garnio šešėlis.

– Dabar įžengėme į ryžių lauką, ar ne? – pasakė berniukas man nuo nugaros.

– Iš kur žinai? – paklausiau, atsisukdamas į jį.

– Iš garnio klyksmo, – atsakė jis.

Ir tada tikrai du kartus klyktelėjo garnys.

Nors tai ir mano vaikas, man pasidarė truputį baisu. Su tokiu nešuliu nežinia kas manęs laukia. Kažin ar nėra kur juo atsikratyti, pagalvoju ir pažvelgęs tolyn tamsoje pamačiau didžiulį mišką. Ten jį paliksiu, pamaniau, ir išsyk nuo savo nugaros išgirdau pašaipų kikenimą.

– Kodėl juokiesi?

Vaikas neatsakė. Tiktai paklausė:

– Tėti, ar aš sunkus?

– Nesunkus, – atsakiau, ir tada jis tarė: – Veikia pasunkėsiu.

Tylėdamas ėjau link miško. Per lauką vedantis kelias keistai vingiavo, ir niekaip negalėjau patekti ten, kur norėjau. Po kurio laiko kelias šakojosi į dvi dalis. Sustojęs ten, truputį pailsėjau.

– Čia turi būti akmuo, – pasakė berniukas.

Ir tikrai, netoliese pamačiau keturkampį akmeninį stulpą, apie ketvirčio metro pločio, o aukštumo man sulig juosmeniui. Ant jo parašyta, kad kairėje – Higakubo, dešinėje – Hota-hara. Tamsu, bet aiškiai matyti raudonos raidės. Raudonos it ugniapilvio tritono pilvas.

– Tau reikia eiti į kairę, – įsakė vaikas.

Pažvelgęs į kairę pamačiau tą patį mišką – nuo jo iš aukšto dangaus ant mūsų galvų krito tamsos šešėlis. Aš kiek suabejojau.

– Nėra reikalo dvejoti, – pasakė berniukas.

Neturėdamas kitos išeities ėmiau žingsniuoti miško link. Artėdamas tuo keliu prie miško tylomis sau galvojau, kad šis vaikas, nors ir aklas, daug visko žino, o tuo tarpu nuo mano nugaros pasigirdo:

– Būti aklam tikrai sunku.

– Dėl to tave ir nešu, ar ne taip?

– Ačiū, kad neši, bet negerai, kad žmonės mane niekina.

Negerai, kad net ir mano paties tėvas mane niekina.

Pasidarė kažkaip nesmagu. Norėjau kuo greičiau pasiekti mišką ir tuo vaiku atsikratyti, tad ėmiau skubėti.

– Dar kiek paėjėjęs suprasi. Buvo toks pat vakaras kaip šiandien, – vaikas ant nugaros kalbėjo lyg pats sau.

– Ką suprasiu? – vos pajėgiau ištart.

– Juk žinai ką, – pašaipiai atsakė vaikas.

Tada man ėmė atrodyti, kad tarsi žinočiau. Nors dar gerai nežinojau. Tik atrodė, kad tas vakaras buvo toks kaip šis. Ir dar atrodė, kad, kiek toliau paėjėjęs, viską suprasiu. Bijojau suprasti, tad norėjau juo atsikratyti, kol dar nesupratau, ir tada lengviau atsikvėpti. Žingsniavau vis greičiau.

Jau kuris laikas lijo. Kelias vis tamsėjo. Ėjau lyg per sapną. Ant nugaros man buvo mažas berniukas, kuris žinojo visą mano praeitį, dabartį ir ateitį, – jis spindėjo kaip veidrodis, kuriame matyti visa tiesa. Ir tai – mano vaikas. Ir jis aklas. Aš nebegalėjau to pakešti.

– Čia, čia. Kaip tik prie šios kriptomerijos šaknų.

Lietuje aiškiai buvo girdėti vaiko balsas. Nežinia kodėl sustojau. Lig tol nepastebėjau, kad jau buvau įžengęs į mišką. Vaikas teisus, priešais už poros metrų iš tiesų juodavo kriptomerija.

– Tėti, tai juk buvo po šia kriptomerija, tiesa?

– Taip, tiesa, – nejuociomis atsakiau.

– Penktaisiais Bunkos⁴ laikotarpio metais, juk taip?

Taip, atrodė, kad taip.

– Tu mane nužudei lygiai prieš šimtą metų.

Vos išgirdęs tuos žodžius, staiga supratau, kad lygiai prieš šimtą metų tokį patį tamsų vakarą po šituo pačiu medžiu nužudžiau aklą žmogų. Vos suvokiau, kad esu žmogžudys, vaikas ant mano nugaros pasidarė sunkus tartum akmeninė Džizo⁵ statula.

Ketvirta naktis

Didelis kambarys plūkta vėsia asla, jo viduryje pastatytas toks tarsi suolas, o aplink jį išrikiuoti maži suoleliai. Suolas juodai žvilga. Viename kampe prie keturkampio stalielio sėdi senis ir vienas geria sakę. Užsisrėbia kažkokiu viralu.

Nuo sakės senis gerokai paraudęs. Veidas žvilga, be jokių raukšlių. Kad jis senas, matyti tik iš žilos barzdos. Aš – vaikas, ir galvoju: kažin kiek tam seniui metų? Kaip tik tada

pro užpakalines duris įėjo šeimininkė su kibiru vandens iš latakų ir šluostydama rankas į prijuostę paklausė:

– Seneli, kiek tau metų?

Senis, nurijęs gurkšni viralo, teatsakė:

– Neatmenu kiek.

Šeimininkė, užsikūšusi ką tik nušluostytas rankas už siauro diržo, stovėjo, iš šono žiūrėdama į senio veidą. Senis vienu gurkšniu išgėrė puodelį sakės ir lėtai iškvėpė pro žilą barzdą. Tada moteris paklausė:

– O kur tavo namai?

Senis, nebaigęs iškvėpti, atsakė:

– Už bambos.

Šeimininkė, laikydama rankas už siauro diržo, paklausė:

– O kažin kur tu eisi?

Senis, kaip ir prieš tai, vienu gurkšniu išgėrė puodelį karštos sakės ir, kaip ir prieš tai, iškvėpdamas tarė:

– Eisiu ten.

Kai šeimininkė paklausė, ar tiesiai, jo iškvėptas kvapas nukeliavo kiauurai per šodžį⁶, pro gluosnį ir tiesiai į paupį.

Senis išėjo į lauką. Aš išsekiau paskui jį. Prie senio juosmens kabaravo mažas ilgmoliūgis. Nuo jo peties po pažastim kabojo pririšta keturkampė dėžė. Jis mūvėjo siauromis melsvomis kelnėmis ir vilkėjo melsva berankove palaidine. Tik jo tabės⁷ buvo geltonos. Atrodė, tarsi šios būtų pasiūtos iš odos.

Senis nuėjo tiesiai po gluosniu. Ten buvo keletas vaikų. Senis juokdamasis išsitraukė iš kišenės melsvą rankšluostį. Susuko jį išilgai, it popierinę virvę. Ir padėjo jį ant žemės. Aplink rankšluostį jis apibrėžė didelį apskritimą. Galiausiai iš savo dėžės išėmė bronzinę saldainių pardavėjo dėdelę.

– Dabar šitas rankšluostis pavirs gyvate, žiūrėkit, žiūrėkit, – pasakė jis.

Vaikai susikaupę žiūrėjo į rankšluostį. Ir aš žiūrėjau.

– Žiūrėkit, žiūrėkit, ar žiūrīt, – kartojo senis ir pūsdamas dėdelę ėmė žingsniuoti ratu savo nubrėžtu apskritimu.

Aš težiūrėjau į rankšluostį. Bet rankšluostis nė kiek nesujudėjo.

Senis pūtė dėdelę. Ir vis ėjo aplink ratu. Jis ėjo aplinkui atsargiai, pasistiebę savo šiaudiniuose sandaluose, su didele pagarba rankšluosčiui. Atrodė, kad jam baisu. Ir dar atrodė, kad jam įdomu.

Po kurio laiko senis liovėsi grojęs. Ir, atkėlęs ant peties kabančios dėžės dangtį, lengvai suėmė rankšluostį už krašto ir įsviedė jį į vidų.

– Dabar, dėžėje, jis pavirs gyvate. Pamatysit. Pamatysit, – ir jis ėmė žingsniuoti. Jis praėjo pro gluosnį ir leidosi siauru taku. Aš norėjau pamatyti gyvatę, tad tuo taku jį sekiau. Senis ėjo vis kartodamas, kad jau netrukus, kad jau virs gyvate. Galiausiai uždainavo:

Tuoj pavirs, virs gyvate,

Tikrai pavirs, groju dėdele.

Dainuodamas jis priėjo upės krantą. Nebuvo nei tilto, nei valtys, tad maniau, jog sustos pailsėti ir parodys man gyvatę dėžėje, bet jis taškydamasis įbrido į vandenį. Vanduo iš pradžių siekė jam iki kelių, bet paskui jau nebebuvo matyti nei jo liemens, nei krūtinės. Senis ir toliau dainavo:

Čia vis giliau, ateina naktis,

Eisiu tiesiai pirmyn.

Dainuodamas jis vis žengė į priekį. Paskui jau nebebuvo matyti nei jo barzdos, nei veido, nei galvos, nei ant galvos užrištos skepetos. Maniau, kad senis, išbridęs į kitą krantą, parodys man gyvatę, tad stovėjau vienas tarp šiugždančių nendrių ir vis laukiau. Bet senis taip ir nepasirodė.

Penkta naktis

Sapnavau tokį sapną.

Tai buvo seniai, beveik dievų laikais: aš buvau mūšyje ir man nepasisėkė, pralaimėjau, patekau į nelaisvę ir buvau atvestas pas priešų karvedį.

Žmonės tada visi buvo aukšto ūgio. Ir visų jų barzdos buvo ilgos. Jie juosėjo odiniais diržais, prie kurių kabėjo į lazdas panašūs kalavijai. Jų lankai panėšėjo į storas visterijų šakas. Tie lankai nebuvo nei lakuoti, nei poliruoti. Jie buvo labai paprasti.

Priešų karvedys dešine ranka per vidurį laikė į veją atremtą lanką ir sėdėjo, atrodė, ant šonu paguldyto molinio indo sakei. Pažvelgęs į jo veidą, pamačiau, kad jo stori antakiai virš nosies susilieję į vieną. Žinoma, tais laikais nebuvo skustuvų.

Kadangi aš – belaisvis, man nevalia sėdėti ant kėdės. Sukryžiaavęs kojas, atsisėdau ant žolės. Avėjau didelėmis vyžomis. Tų laikų vyžos buvo ilgais aulais. Stovint man jos buvo iki kelių. Jų kraštai buvo papuošti nepintais, lyg kutai karančiais šiaudais, kurie man einant siūbavo į visas puses.

Karvedys laužo šviesoje pažiūrėjo man į veidą ir paklausė, ar aš noriu gyventi, ar mirti. Toks buvo tų laikų paprotys, visiems belaisviams užduodavo tą klausimą. Jei sakai, kad nori gyventi, tai reiškia, kad pasiduodi, o jei mirti – kad nepasiduosi. Aš teatsakiau, kad mirsiu. Karvedys sviedė šalin lanką ir buvo betraukęs iš makšties prie juosmens kabantį į

lazdą panašų kalaviją. Vėjas pūstelėjo laužo liepsną link to kalavijo. Aš išskleidžiau dešinę ranką pirštus kaip klevo lapą ir, pakėlęs sau virš akių, atsukau delną į karvedį. Tai buvo ženklas, kad prašau, jog palauktų. Karvedys grąžino kalaviją į makštį.

Jau ir tais laikais būta meilės. Aš pasakiau, kad prieš mirdamas noriu bent trumpam pamatyti moterį, kurią myliu. Karvedys tarė, kad palauks, kol prašvis ir užgiedos gaidys. Turiu parsikviesti tą moterį prieš gaidžiui užgiedant. Jei moteris neateis iki gaidgystės, mane nužudys jos taip ir nepamačiusi.

Karvedys sėdėjo ir žiūrėjo į laužo ugnį. Aš, sukryžiaavęs vyžotas kojas, sėdėjau ant žolės ir laukiau moters. Naktis vis gilesnė.

Kartais laužas traškėdamas kiek susmegdavo. Ir kaskart ugnis lyg sunerimusi driekėsi link karvedžio. Po juodais karvedžio antakiais žvilgėjo jo akys. Kas nors vis priedavo ir sviesdavo į laužą naujų šakų. Ugnis vėl imdavo traškėti. Juoda tamsa tarsi atsimušdavo į tą įspūdingą garsą.

Tuo tarpu toliese moteris atrišo baltą žirgą nuo ažuolo. Ji tris kartus paglostė žirgo karčius ir vikriai užšoko ant aukštos jo nugaros. Žirgas buvo be balnakilpių ir be balno. Kai ji ilgomis baltomis kojomis spustelėjo apvalius žirgo šonus, tas ėmė lėkti kaip žaibas. Kažkas pakurstė ugnį, ir atrodė, kad tolumoje blankiai švinta. Žirgas per tamsą skriejo į tą šviesumą. Jis skriejo, o jam iš šnervių veržėsi kvapas it du ugnies stulpai. Moteris be perstojo daužė lieknomis kojomis per žirgo šonus. Žirgas lėkė taip greitai, kad ore buvo girdėti jo kanopų bildesys. Moters plaukai driekėsi tamsoje kaip plevėsuojuojantis kaspinas. Bet ji vis dar nepasiekė mūsų laužo.

Čia palei tamsų kelią užgiedojo gaidys. Moteris atsilošė ir įtempė vadeles. Priekinėmis kanopomis žirgas įsirėžė į kietą uolą.

Gaidys vėl užgiedojo.

Moteris aiktelėjo ir atleido įtemptas vadeles. Arklys suklupo ant priekinių kojų. Kartu su raitele jis virto pirmyn. Po uola žiojėjo praraja.

Ir dabar uoloje tebėra kanopų įspaudai. Tai nelaboji pamėgdžiojo gaidžio giesmę. Kol tos kanopų žymės tebėra ant uolos, ta nelaboji yra mano priešė.

Šešta naktis

Išgirdęs, kad Unkei⁸ drožia Budos sargybinio statulą prie Gokokudži šventyklos vartų, pasivaikščioldamas nuėjau ir pamačiau, kad ten jau susirinkę uoliai liežuvauja daugybė žmonių.

Priešais vartus gal dešimties metrų atstumu augo didelė raudonoji pušis, kurios liemuo linko link vartų, virš jų stogą dengiančių čerpių, ir tiesėsi tolyn į giedrą dangų. Pušies žaluma puikiai tiko prie raudonai lakuotų vartų. Be to, ta pušis augo tinkamoje vietoje. Ji buvo palinkusi kairėje vartų pusėje taip, kad neužstojo vaizdo, aukščiau jos šakos plėtėsi ir siekė vartų stogą – ji atrodė kažkaip senoviškai. Tarytum būtų dar iš Kamakuros laikotarpio⁹.

Tačiau aplinkiniai, kaip ir aš, buvo Meidži laikotarpio¹⁰ žmonės. Daugiausia ten buvo rikšų. Jie tikriausiai stovėjo ten iš nuobodumo, laukdami naujų keleivių.

– Tai bent milžiniškas dalykas, – stebėjosi jie.

– Tai daug sunkiau, nei pagaminti žmogų, – sakė kiti.

Aš pamaniau, kad gal ir taip, o tuo tarpu kitas vyras tarė:

– Ak, juk tai Budos sargybinio statula. Ar juos ir dabar tebedrožia? Rodos, kad taip. O aš maniau, kad visos Budos sargybinių statulos yra senos.

– Jis atrodo toks stiprus. Juk nuo seno sakoma, kad nėra tokio stipraus žmogaus kaip Budos sargybinis. Jis stipresnis net už prinčą Jamatą Takeru¹¹, – sakė kitas vyras. Jis buvo pasikaišęs ilgus skvernus už diržo ir neturėjo kepurės. Buvo matyti, kad jis – tikras tamsuolis.

Unkei, nekreipdamas jokio dėmesio į tas šnekas, darbovosi kalnu ir plaktuku. Jis net nežvilgtelejo atgal. Aukštai užsilipęs nesusitodamas tašė sargybinio veidą.

Ant Unkei galvos – juoda aukšta kepurėlė, o plačias kažin kokio rūbo rankoves jis atraitojęs sau už nugaros. Jis atrodė labai senoviškai. Jis tartum netiko prie tų triukšmingų žiūrovų. Aš pagalvoju, kad įdomu būtų žinoti, kodėl Unkei tebėra gyvas. Galvodamas, kad tai labai keista, stovėjau ir žiūrėjau į jį.

Nukelta į p. 11 ►

⁴ Bunkos laikotarpis – 1804–1818 m.

⁵ Jizō Bosatsu – bodhisatva, keliautojų ir vaikų globėjas.

⁶ *Shōji* – tradicinės japonų architektūros pinučių langas, durys ar vidinė patalpos pertvara su standžiu, permatomu popieriumi vietoj stiklo.

⁷ *Tabi* – tradicinės japonų kojinių su atskirta mova nykščiu.

⁸ Unkei (apie 1150–1223) – japonų skulptorius, Kei stiliaus mokyklos atstovas.

⁹ Kamakuros laikotarpis – 1185–1333 m.

¹⁰ Meidži („Apšviestojo valdymo“) laikotarpis – 1868–1912 m.

¹¹ Yamato Takeru – legendinis princas, garsus savo žygdarbiais.

Restauracija: „Atsiprašau“, 1982

Autobiografinis Vytauto Žalakevičiaus (1930–1996) filmas nustebino ir nudžiugino. Kai prastos techninės kokybės juosta bus skaitmenizuota, norėusi ją pamatyti kino teatre – esu tikra, kad visiems padarytų šviežiausios premjeros įspūdį.

Nūdienių filmų apie nūdieną fone („Kolekcionierė“, „Narcizas“, „Senekos diena“, „Nesamasis laikas“) „Atsiprašau“ blykstelė aukšta praba. Ir dėl meistriškos režisūros, ir dėl įdėtos žinios – žmogaus egzistencinės katastrofos nuojautos, kuri – kaip čia pat ir nupiešiama visai natūraliai prigijusiuose animaciniuose fragmentuose (rež. Davydus Čerkaskis, Ukraina) – jau tvyro virš miestelio, jau nurėžė personažų, vyrų ir moterų, galvų kiautus, suraukė kaktas, sujaukė gyvenimus.

Nuojauta dar ne krachas. Tuo labiau kad Vytauto Kernagio gyvenimo geismo ritmai bumbasi tau per ausis ir anksti sukumpusią nugarą: „Linksminkimos, pakol jauni esma...“ Prieš gerą dešimtmetį panašų apmirimo / prisikėlimo efektą buvo pavykę išskelti Raimondui Vabalui genialiaime filme „Birželis, vasaros pradžia“.

Anais 1982-aisiais neįvertinau to, ką matau ekrane. Filmas atrodė virtuoziškas ir vis tiek snobiškas iš „Mosfilmo“ ir užsienių sugrįžusio Žalos (rusiško žodžio жалить – „gelti“ užuomina) opusas čiabuviams: va, pasižiūrėkite, koks aš buvau, o ir tebesu, nieko nebijau, tiesa, jeigu kas tarp mūsų buvo pernelyg, tai ką gi, atsiprašau...

Po keleto metų, krykštaujant Dainuojančiai revoliucijai, Žalakevičius (anot jo, „kiekviena revoliucija yra sąskaitų suvedimas. Tarybiniais metais griovėme tai, kas buvo sukurta iki 1940-ųjų, dabar gi apsimoka griauti tai, kas sukurta tarybiniais“) imsis „Savaitgalio pragare“ ir „Žvėries, kylančio iš jūros“. Tačiau šie du paskutiniai jau sergančio režisieriaus vaizduotės įkūnijimai bus sunkiasvoriai, net linguisti, neatsiplėšiantys nuo žemės, nesuvedantys į taikinį,

į Žalos absoliuto dešimtuką. O gal jiems irgi reikia laiko, dabar tiesiog neįžiūriu atspalvio?

„Atsiprašau“ Žalakevičius daro iškart po mosfilmiško „Nepažįstamo žmogaus pasakojimo“ (1980), po Čechovo apsakymo, sakyčiau, dostojevskiško dramatinės ekranizacijos su rusų žvaigždėmis, iš kurių vieną, ką tik tarkovskiškąjį Stalkerį suvaidinusių Aleksandrą Kaidanovskį, jis prisikviečia ir pas save, į filmavimą Juknaičiuose. Kad suvaidintų... jį patį. Menininką, muzikantą, sugrįžusį namo pas karštai mylimą motiną ir patėvį, kuris posūniui sako „jūs“.

Iš pradžių autoportretui „pozuoti“ turėjo dainų autorius Kernagis. Jo veido gal kamera, gal maestro nesugebėjo perlaukti savaip, ir buvo nutarta imti šviesbruvį niekada nesišypsantį Kaidanovskį. Kažkodėl dabar dėl šito sukeitimo apmaudu, nes rusų kultinis Stalkeris mūsų miestelyje pernelyg flegmatiškas, be geluonies, o Vytuko-Kukučio-Vienazindžio susiliejimasis – net gal aktoriškai ir negrabus – būtų mums, lietuviams, suteikęs daugiau poteksčių.

Tragikomiškos situacijos stumiamos nuo pirmų kadru: Kosto Smorigino daktaras ryte pasikerpa ūsus, svilina kiaušiniene, varosi iš kiemo automobilį, Nijolės Oželytės buvusi troleibuso vairuotoja su šuneliu Mano Vienintelis užantyje prašosi pavežama, atbulom važiuojantis daktaras žvitriai išvengia buldozerio... Autorius paakcentuoja „visus gyvulėlius, kuriuos sunku apsaakyti“ – staiga pasirodo kažkoks gauruotas pasiutėlis su nukarusia seile, bet jis atsitiktinis, be to, visos paviršinės dramos greit gesinamos, nes čia svarbu tik vidinės. Su įcentrine jėga.

Įprastą aptarnaujančią poziciją filme užima mūsų patriarchališkų vyrų režisierių kinui ilgam užprogramuotos moterys. Be minėtosios somnambulės, ir Eugenijos Šulgaitės motina, kuria autorius be perstojo grožiasi, ir Jelenos Solovej erotiškai nuo švirkšto į sėdynę susijaudinanti pavydi žmona yra visa kuo subtiliai apdovanotos, netgi maištaujančios. Jų,

žinoma, atsiprašoma. Tačiau paraleliai šios moterytės sulaukia ir neginčijamos Žalos diagnozės: „Jūs reaguojate jausmais“, „Ar girdit ką nors daugiau, išskyrus save pačią?“

Ir moterys, ir vyrai – pakibus virš jų kol kas tik neiškioms, animacinėms katastrofoms – neturi su kuo kovoti. Ot, bėda. Klausomasi žinių apie žiaurius įvykius Argentinoje; sūnus motinai po ilgo nesimatymo atveža dar didesnę televizorių su dar didesniais vaizdais ir griebia „stambiu planu“ darinėti karpį; pasakojama legenda apie patėvį ir sklandytuvą, kadaise nusileidusį šventoriuje ir sutrukdžiusį mišias. Deja, dabar patėvis tegali rūsyje kasdien tikrinti dujų nuotėkį ir saugoti namus nuo sprogimo. Išsigalvojamas ir meilės trikampis su antausiais. Iš palėpės ant galvų metami rakandai, bet vis pro šalį. Vėl tas pats „neužsivedantis“ šuo. Daugiau nieko tokio.

Tarp eilučių, teoriškai įspraudžiama svarbiausioji vertybė – laisvė. Taip, tas saldus žodis „laisvė“, kurią pagaliau įvardija stropiai prižiūrimas, su vaistais užspeistas lovoje patėvis.

Išties, „Atsiprašau“ scenarijus puikus. Dar viena legenda liudija, kad ir šio, ir kitų puikiai parašytų istorijų autoriui padavus pareiškimą į Rašytojų sąjungą buvo atsakyta neigiamai.

O saldi laisvė sužiba filmo finale ant piliakalnio, kur pasisėdėti susirenka miestelio gyventojai / filmavimo grupė, ir išilgai Donato Pečiūros filmuojamo kadro žemai žemai skrenda kažkoks tarptautinis lėktuvas (Žala, žinoma, sugebėjo susitarti ir reikiamai jį pasukti). Niekas į lėktuvą nekreipia dėmesio, gyvena ir atgailauja toliau.

– JŪRATĖ VIŠOCKAITĖ –

Remia Lietuvos kino fondas

Talino bienalės pabaiga, arba Stalo įrankiai miegamojo spintoje

Su viena menotyrininke neseniai diskutavom, kas lemia, kad vieną ar kitą kūrinių galima vadinti menu. Kai tam tikra grupė žmonių, turinčių atitinkamą išsilavinimą ir suprotį, nusprendžia: tai – menas, o tai – ne, daugmaž taip pasakė ji, o kadangi tuo metu gėrėm alų, šis pasakymas tenepretenduoja į kanoninį. Ne mažiau intriguojantis klausimas: o ar gali žmogus dalyvauti stambiame tarptautiniame meno projekte ir nežinoti, kad jis jame dalyvauja? Atsakau: taip, gali, bet apie tai – šiek tiek vėliau.

Į Talino bienalę, prasidėjusią birželio antrąją, atvykstame paskutinę jos savaitę. Šiųmetinė bienalė išaugusi iš Talino meno savaitės, įsiterpianti tarp Kauno, Rygos ir Helsinkio bienalių. Parodų – jau tik likučiai, daugelis renginių ir meno projektų vykę tik po keletą dienų, tad mėginam susirinkti paskutinius trupinius nuo stalo. Bienalės rengėjai svarsto, ar meno kalbą galima laikyti universalial kalba, kuria galėtume komunikuoti, būdami skirtingų lyčių, rasių, religijų. Ar menas ir kultūra gali padėti susikalbėti esantiems skirtinguose pasaulio kraštuose ir ar pasitelkus juos įmanoma atlaikyti globalius iššūkius?

Ilemistės verslo parke vykstančioje pagrindinėje bienalės ekspozicijoje makabrišku pavadinimu „Pasaulio pabaigos katedra“ eksponuojami Estijos Banksy praminto gatvės menininko Edwardo von Lōnguso darbai (vieną iš jo projektų buvo galima pamatyti 2018 m. meno mugėje „ArtVilnius“). Įėjęs į milžinišką tamsią patalpą, skambant specialiai parodai sukurtam garso takeliui, be kurio, tenka konstatuoti, paroda nebūtų tokia paveiki, pradėdi klaidžioti juodai dažytais buvusios gamyklos pasieniais. Veikti yra ką, o neišmokę dailės klasikos abėcėlės (čia vėl reikėtų grįžti prie klausimo, kiek menas gali būti komunikacijos forma) praras dalį malonumo, nes jokių nuorodų prie darbų nėra. Kiekvienam kūriniui egzistuoja provaizdis – savitai interpretuojama Mikelandželo „Paskutinis teismas“, Berno Notkės „Danse macabre“, Andy Warholo stiliumi viename iš paveikslų žaidžiama su Gorbačiovo įvaizdžiu, atpažįstami motyvai iš Quentino Tarantino filmų, šalimais stypsant milžiniškos teletablių stovylos. Policininkai suima pasakų veikėjus, niūrūs praėjusių šimtmečių personažai smakso prie nešiojamųjų kompiuterių, „Danse macabre“ šokio ritmui ir dailininko fantazijai milžiniškoje drobėje paklūsta iš šiuolaikinių kontekstų atkelti veikėjai. Jei toks buvo von Lōnguso užmojis, bent jau tą pusvalandį būnant užtemdytoje, grėsmės nuojautos pilnoje patalpoje pasaulio pabaiga tikrai priartėja.

Lietuvių kilmės menininko Igno Pavliukevičiaus videoinstaliacija „Waterproof heart“ eksponuojama priva-

Autorės nuotrauka

čioje galerijoje „Fotografiska“ hipsteriškaime Teliskivio kvartale. Pati „Fotografiska“ nepretenduoja būti hipsteriška ir demonstruodama iki smulkmenų apgalvotą subtilią prabangą – viršutiniame aukšte įsikūręs vienas geresnių Talino restoranų su terasa, nuo kurios atsiveria miesto panorama, – sudaro nerėklų kontrastą čia pat užiančiam, nei dieną, nei naktį nenuilstančiam, stilingai apšviuriam balaganui, kuriame telpa mažesnės vietinių menininkų galerijos, dėvėtų rūbų turgeliai, barai ir burgerinės, menininkų dirbtuvės. Paklaidžiuos po Teliskivio kvartalą, verta nepagailėti 15 eurų „Fotografiskos“ ekspozicijoms. Mums lankantis, be Pavliukevičiaus instaliacijos, vyko dar keletas bienalei nepriklausančių parodų, viena iš jų – Bryano Adamso, kuris kone visiems žinomas kaip dainininkas, bet retam – kaip profesionalus fotografas. Vis dėlto šio menininko meistriskumą įrodo ne aibė nespaltvotų tobulų garsenybių fotografijų (bepigu gaudyti intymius ir apsinuoginusius jų žvilgsnius, kai

esi Bryanas Adamsas ir daugelio draugas), bet britų karių, grįžusių iš Afganistano ir Irako, portretų galerija. Stilinga stilingų – prabangos, narkotikų ir šlovės persisotinusių – manekenių, aktorių melancholija keistai kontrastuoja su šviesa bausių nudegimų ir kulų žaizdų sudarkytų karių akyse (paroda veiks iki rugsėjo 20 d.).

Kadangi tą dieną nieko daugiau iš bienalės ekspozicijų nevyksta, traukiame į Kalamajos rajone esančią nedidukę modernaus meno galeriją EKKM. Šalia – vėl hipsteriška stilinga ir jauki kavinė, kurioje galima ir pavalgyti, ir išgerti kavos. Mums lankantis, jau nuo vidurdienio buvo skanaujami kokteilai. Apskritai susidarė įspūdis, kad gal dėl palyginti neseniai panaikinto karantino naktinis Talino gyvenimas nebuvo panašus į santūrių estų pasibuvimus. Užė miestas, senamiestis ir hipsterių kvartalai. Buvo kviečiama policija, dužo buteliai. Jei laiko turite daugiau, verta aplankyti meno centrą „Kai“, esantį Kalamajos rajono daly prie įlankos, čia pat – puiki erdvė uoste išgerti kavos.

Prieš važiuojant į Taliną ir ieškant informacijos apie lankytinas miesto vietas, apie barus ir restoranus informacijos gerokai daugiau nei apie galerijas ir muziejus. Negali pykti – maisto kultūra Taline tikrai aukšto lygio ir užėjusios į nedidukę piceriją senų medinukų kvartale, panašiam į mūsų Žvėryną, gavome skaniausią picą pasauly.

Tačiau jei turite mažai laiko, vis dėlto jį verta skirti būtent nacionalinei galerijai KUMU. Visų pirma žandikaulis atvips nuo architektūros (pastatas suprojektuotas architekto Pekkos Vapaavuori, atidarytas 2006 metais) – su tokiais pusiau atvipsiu ir prklaidžiojom galerijos ekspozicijų salėmis. Laiko, jei įmanoma, reikėtų skirti bent kelias valandas.

Viena iš dar veikiančių ir šiųmetinės bienalės idėjai atliepančių vietų – interaktyvus videožaidimų muziejus „LVLup!“, įsikūręs toliau nuo centro, Pernu gatvėje. Navigacija užsispyrusi veda į kiemą tarp uždaro mašinų stovėjimo aikštelės ir garažų bloko ir palieka klaidžioti, vis atsitrenkiant į buvusio pramoninio komplekso sieną. Žinia, norėdamas patekti į norimą objektą, turėtume būti mažiausiai Super Mario – vienu iš videožaidimų herojų, ir tai jau yra apie „LVLup!“ Du bičiū videožaidimų austruoliai Pernu gatvėje įkūrė savotišką muziejų-punktą, kuriame galima rasti žaidimų nuo 1980-ųjų (į Estiją, tiesa, jie pradėti vežti kiek vėliau, jau atkūrus nepriklausomybę). Autentiškais tėvų ir močiūčių baldais apstatytame interjere – paskutinio praėjusio amžiaus dešimtmečio geimerių rojus. Grubiu grūdu mirga seni televizorių ekranai su prijungtomis konsolėmis. Sėdame žaisti Čipo ir Deilo, paskui pralošiu krepšinį – tokį ar panašų automata, dengtą stiklu, su mygtukais reguliuoja-

Tiesiog kūnas

Įprasta klausti, ar tiki egzistuojant sielą. Įprasta klausiant įsivaizduoti sielą kaip kažką priešingo kūnui. Įprasta redukuoti kūną į organus, jusles ir biologinius, psichofiziologinius procesus. Neįprasta klausti, ar tiki egzistuojant kūną. Minėta redukcija paaiškina ir įtikina: alkis, nuovargis, galvos ar kulkšnies skausmas, pilvo raižymas, sotumas, tuštėjimas, karštis, orgazmas – tik keletas akivaizdžių, tiesioginei patirčiai prieinamų kūniškų patirčių. Kiekvieną gyvenimo minutę jų patiriame visą galybę. Kur kas daugiau, nei spėjame įsivaizduoti. Sąmonė įgali aprėpti tik lašelį organiškumo buvimo. Palyginti su šiuo lašeliu, kūnas yra jūra. O tokiose platybėse, manding, ir tikėjimui randasi vietos. Tad nors niekas manęs ir neklaužia, pasakysiu – tikiu egzistuojant kūną. Tikiu kūno egzistenciją susidedant iš miriadų pojūčių, potyrių, potraukių, postūmių, impulsų, kartais netyčia sukrečiančių ir netikėtai konsteliacijas, kartais tyčia sulipdomų ir vienokių ar kitokių įsitikinimų mozaikas, trumpam išskristalizuojančių į viską paaiškinančias monadas ir vėl subyrinančių į chaosą. Ir jei tikėčiau egzistuojant sielą, ieškočiau jos ne kur kitur, o šio banguojančio kūno purluose – pakraščiuose, periferijose, pakrantėse, kai tešiamasi į kitus kūnus ir daiktus, kai užliejamas smėlis, akmenys, rūdys, kai įtraukiami žvilgsniai, prisilietimai ir žodžiai. Kūnų susitikimas yra sielos laikas. Sutikimas, kad šiuo momentu su manimi ir aplink mane vyksta daugiau, nei galiu aprėpti ir įvardyti, yra tikėjimo režimas.

Kūnas, kaip ir jūra ar, pavyzdžiui, giria, skatina galvoti apie gelmę ir paviršių, apie jų santykį ir sąryšingumą. Skirtingi, bet neperskiriami gelmė ir paviršius ribojasi kūne, kartu jį ribodami ir seikėdami. Panašiai kūne kertasi baimė ir žodžių šurkštumas, panašiai susiliečia rūpestis ir apkabimo švelnumas. José Ortega y Gassetas „Meditacijose apie Don Kichotą“ kalba apie mąstytojų ir sensualistų kastas, apie sąvokos ir įspūdžio skirtį ir artumą, apie ieškojimų prasmę ir prasmės apčiuopiamumą. Apie gelmę ir paviršių jis rašo: „Taigi kaip gilumai yra reikalingas paviršius, po kuriuo ji galėtų slėptis, taip ir paviršiui arba išorei reikalinga tai, kas slypėtų po ja ir ką ji galėtų dengti“ (José Ortega y Gasset, *Mūsų laikų tema ir kitos esė*, iš ispanų kalbos vertė Rūta Samuolytė, Vilnius: Vaga, 1999, p. 28). Sumaniai ir net truputį įžiliai laviruodamas tarp minėtųjų kastų – tai braidydamas germaniškose miglose, tai vėl atsiduodamas lotyniškam skaidrumui, – filosofas pramina taką, tarpą, nužymi intervalą. Apžiūrinėdamas daiktus ir žmones, jis čiupinėja jų ryšius ir audžia struktūrą. Giluma pasirodo nebūtinai gili, bet išsiskleidusi ir plazdanti it vėduoklė. O paviršiuose žaidžiantys atspindžiai tarsi apgaulingos pelkių žaltvykslės įtraukia. Kad su visam nepaklystų, šis tyrinėtojas ir patyrėjas it Ariadnės siūlą trauko ribas. Tai atskirdamas daiktus, tai vėl juos priartindamas, jis šoka virtualų šokį ir braižo ore schemas. Nepaklysti daiktų gelmėje reiškia su daiktais susigyventi. Paklysti – susimaišyti ir išnykti. Numirti kūnui nereiškia skradžiai žemės prapultis – tik įsilieti į vienatinį daiktą, kuris yra beribis.

Sąmoningas gyvenimas kaip gelmės ir paviršiaus žaismė turi savitą, spalvingą istoriją. Nei apgalvotų posūkių, nei netikėtų manevrų joje netrūksta. Neatsitiktinai pagrindiniai jos protagonistai – filosofai ir filosofės – yra ypač linkę skirstytis į kastas, svėrti ir svarinti. Taip susiformuoja ištisos nusėdusiųjų ir iškilusiųjų tradicijos. Mintys kaip išrūgos ir nuosėdos gali būti kiekvienos savaip skanios ir naudingos. Itin vertingas gali būti jų derinys. Ne veltui kartkartėmis įmanu išvysti iš olos išlindusius Platono urvinius besišnekučiuojant su trumpam nuo gyvenimiškų reikalų atsirbojusiais Martino

mu kamuoliu, prisimenu dar iš vaikystės. Vaikinas, prižiūrintis muziejų, mums kanzriai aiškina, kaip žaisti vieną ar kitą žaidimą, čia pat pataiso užsikirtusius senus automatus (kai kuriuos muziejaus įkūrėjai vežėsi net iš Švedijos ir Prancūzijos). Krykštaujant kaip vaikai, nors vaikų muziejuje – vos keli, o prie žaidimo konsolių sėdi keturiasdešimtmečiai dėdės. Skirtingai nei mudvi, jie čia atėjo ne į bienalę – pasak mūsų pagalbininko, kai kurie ateina reguliariai ir žaidžia tik savo mėgstamus žaidimus. Muziejus mokamas – valanda kainuoja penkis eurus. Ar žaidimas gali būti komunikacijos priemonė, turbūt klausti banalu. Retas iš mūsų neturėjo elektroninio žaidimo, kur nedideliame ekranėlyje vilkas ir zuikis iš seno sovietinio multfilmo „Na, palauk“ gauda vištų kiaušinius. Kalba, matyt, šiuo atveju prasidėtų: „Ar prisimeni?“

Ar žinote, kad jūsų muziejus dalyvauja Talino bienalėje? – lyg tarp kitko klausiamas vaikino, kai jis mėgina ištraukti užstrigusį kamuoliuką iš vieno pirmųjų stalo futbolo stalų modelių. Bienalė? Aš kažkur girdėjau šitą žodį, bet dabar jau žinosis, – nuoširdžiai atsako jis.

Jau grįžus iš Talino pasiveja apartamentų šeimininkės žinutė – mūsų numeryje miegamojo spintoje rasti peiliai ir šakutės. Ką galime apie tai pasakyti? Kadangi dėl jų atsiradimo neturime jokio supratimo, kyla padaužiškas noras atsakyti, kad tai meno instaliacija. Žinoma, jei ne šeimininkės vizija ar namų tvarkytojos kerštas. Bet tai jau ne menas, o literatūra.

– EGLĖ FRANK –

Heideggerio pasauliečiais. Panašios diskusijos vyksta ir kitoje diskursinėse praktikose. Pavyzdžiui, apie kančios priežastis kalbasi psichoanalitikai ir kritiniai psychologai, dėl teksto reikšmės derasi semiotikai ir literatūros istorikai. Žinoma, iš dviejų homogeniškų stovyklų sudaryta diskutantų pora – tik grubiai supaprastinanti interpretacija. Iš tiesų savitumą ir atspalvių, posūkių ir manevrų netrūksta ir kiekvienos paskiros stovyklos viduje ar kiekvieno(s) paskiro(s) stovyklautojo(s) minčių eigoje. Pavyzdžiui, Henri Lefebvre'as kolektyvinę sąmonę lokalizuoja socialinėje plotmėje. O Hannah Arendt atkreipia dėmesį į buvimo ir atrodymo dichotomijos sąlyginumą ir formuluoja provokatyvų klausimą apie paviršiaus vertę ir vertingumą, apie galbūt atvirkščią ar, veikia, išvis neegzistuojančią (išvirkščią?) besireiškiančio pasaulio hierarchiją, apie atrodymo autentiškumą. Atrodymo kaip nebūtinai melagingo buvimo reabilitacija turi svarbių politinių implikacijų. Viena tokių – tradiciškai su (at)rodymo plotme siejamos moters patirties kaip potencialiai bendražmogiškai esmingos ir universalios priėmimas. Šioje šviesoje moters savitumas ir moteriškos spalvos pasirodo kaip potencialus, universaliai nebūtinai melas.

Dar visai neseniai moters kūnui galiojo Ludwigo Wittgensteino maksima: „Apie ką negalima kalbėti, apie tai reikia tylėti.“ Šiandien gero tono ženklas yra nesigėdyti ir užtikrintai tarti „klitoris“, „vagina“, „vulva“. Dėl sveikatos ir malonumų išties pravartu anatomiją išmanyti. Tik kai nori atrasti žodžius seniai, nors lyg vakar skaudėjusiems įvykiams, medicina su visa žinija pasirodo bejėgė. Ne iš gėdos tyli – iš kalbos nebylumų, iš nuostabos, kad nuo Pradžios pradžios taip ir nebuvo sukurta tau tinkančių žodžių. Norėtum jais kaip rūbais prisidengti kliaudas – trūkumus, įtrūkius, trūkimą. Bet ne tam, kad nuslėptum – tik kad pasirinktum, kada ir kam rodyti. Kai galiausiai pirštais barbeni kompiuterio klaviatūrą, atsiduodi inertiškai it lietus – išsitaškai ir susigeri. Nes rašyti – ne tas pats, kas kalbėti. Juo labiau ne tas pats yra spausdinti. Nes reikšti – ne tas pats, kas reikšmėms pasiduoti. Vietoj pėdų palieka pėdsakai, vietoj žaizdų – randai, vietoj vyksmo – prisiminimai.

Pirmas įvykis. Klaida

Šešias savaites mezgėsi, rišosi, pynėsi. Septintą savaitę nutrūko. Turbūt dėl klaidos. Gal – per klaidą. Nei tada buvo atsakyta, nei šiandien nustota klausti. „Persileidimas“, „savaiminis neštumo nutrūkimas“, „gemalo mirtis“ – medicininio žargonu nuotrupos, būdas atsikelti ir užvaldyti, suklasifikuoti ir uždaryti. O kokiam žinyne aprašyta, ar niekinga buožgalviško gemalo pavidalo išsigąsti? Ar apgailėtina pasidaryti ir akimirksniu visus galimus atsakymus ligoninės kanalizacijoj pradanginti? Ar verta graužtis, kad neužteko nei švelnumo, nei mokslinio intereso? Ar absurdiška vėliau diena iš dienos gemalus gūglinti ir bandyti atgaminti saviškio „bruožus“? Ar ne perdėm tipiška, išnirus iš savigailos, net imti šiek tiek didžiutis? Ar nekeista su laiku savęs nebesuprasti ar net tyčia save paklaidinti?

Antras įvykis. Korekcija

Ne kartą įsitikinau kūno įgalumu tarsi iš nieko ar vos iš mažyčio žiupsnelio kažką imti kurpti ir regzti. Galbūt būtent dėl to sugebame visokiais nenaudingais niekais džiaugtis ir grožėtis. Įprasta manyti, kad praktiškumas grožiui nei tinka, nei pritinka. Naudojamas daiktas yra pasmerktas pagal poreikį keistis, pagal pageidavimą prisitaikyti. O tai galiausiai daiktą aplamdo, subraižo, pagadina. Tiesa, prie ilgai naudojamų daiktų yra linkstama prisirišti, dažna(s) tokį daiktą saugo, juo rūpinasi, taiso. Pritaikytas kūnui menas virsta amatu, o vienintelis ir potencialiai tobulas kūrinys tampa gal ir vienetiniu, bet visuomet potencialiai taisytinu dirbiniu. Žmogus gali būti ir kūrinis, ir dirbiniu, bet niekuomet visiškai nei vienu, nei kitu netampa, abu šiuos kūno režimus pakaitomis patirdamas ir pa(s)matuodamas gyvena. Kurdamas ir klysdamas, klysdamas ir taisydamasis. Kūnas santykiuje su savimi ir kita ar kitu yra priverstas nuolat formuluoti etinius klausimus ir formuoti estetinius sprendimus. Kita(s) ir „aš“ kaip kita(s) it galingas magnetas lemia mano pakankamumą ir trūkumą – prisiklijuoja, atima, traukia. Taip santykis su kita ar kitu gali įkvėpti save mylėti ir savimi didžiutis arba gali priversti savimi suabejoti ir nusivilti. Negaliu pagal savo pageidavimus ir poreikius kito(s) kaip daikto perdirbti, bet galiu kalti, drožinėti, austi, ravėti, laistyti save. Dailinantis kito(s) akivaizdoje įmanomi įvairūs šešėliai ir motyvai. Kartais bandau pasislėpti po (pa)tikusia kauke, kartais siekiu išryškinti ir parodyti prigimtinių savo (ne)tobulumą. Kito(s) akivaizdoje nei viena, nei kita nėra paprasta ar,

veikiau, ir viena, ir kita yra įstabu. Pavyzdžiui, meistriškai pasislėpus didžiausia paslaptimi tampa ne tai, ką maniausi norinti nuslėpti, o pats slapukavimo veiksmas – pati tariama kaukė. Akistatoje su kito(s) žvilgsniu ir kūnu netikėtai susiduriu su galimu savo slapukavimo prigimtinumu. Panašiai nuoširdus siekis kitai ar kitam atsiskleisti neišvengiamai numato asmeninės kaukių kolekcijos paradą. Juk tik pats virsmas iš uždengto į atvirą, iš paslėpto į akivaizdų gali būti laikytinas atsivėrimu. Savotiškas šydas tarp manęs ir kito(s) esti pati prigimties sąvoka, dažnai nuskambanti ir perdėm neįtikėtina, ir tuo pat metu vulgariai: „Tokie ir tokios jau mes esame!“ Arba: „Tokie ir tokios mes privalome būti!“ Bet juk mes ne daiktai ir mūsų bendrumas nebūtinai yra statiškas. Kad galėtų būti užčiuoptas, kūnų bendrumas visų pirma turi įvykti. Kad galėtum kažkokią bendrą prigimtį riboti ir saugoti, ji pirmiausia turi tam tikrame, konkrečiame santykiuje gimti. Tad ribos turi būti ne tik griežtos, bet ir derlingos – jas reikia nuolat rūpestingai akėti. Nes nieko nėra natūraliau ir vaisingiau kaip kito(s) kūno linkiuose save atpažinti, nieko nėra svarbiau ir gražiau kaip savo kūnu derintis, įsiminti, atliepti, papildyti, palaikyti. Kūno gebėjimas nusitaikyti, prisitaikyti, susitaikyti yra kvapą gniaužiantis menas. Ir kaip gražu yra stebėti kūrybingumu pulsuojantį amatininko ar amatininkės kūną!

Palikta kito, kurį labiau už viską, be ribų tuokart mylėjau, susirinkau santaupas ir užsirašiau plastinei vaginos operacijai – mažųjų lytinių lūpų, dėl kurių didumo nuo ankstyvos paauglystės kompleksavau, mažinimui. Suma buvo didelė, chirurgas dalykiškas, seselės šmaikščios. Iš narkozės pabudau jau palatoje, kažkodėl balsu raudodama. Kaip tik beišeinanti viena iš seselių tarstelėjo, kad kalbėjau su močiute. Ar girdėjo, suprato apie ką – nespėjau paklausti. Močiutė buvo mirusi prieš keletą metų. Po valandos – ašarų nė ženklo – autobusu dardėjau namo. Buvo silpna ir lengvai pykino. Šiek tiek gailėjau, kad atsisakiau klinikos administratorės siūlymo iškviesti taksi. Bet ką darysi – pinigų šiaip ar taip nebeturėjau.

Meluočiau, jei tvirtinčiau, kad tik pykstu ant savęs ir gėdijuosi. Nors tiesa, kad mažai kam esu pasipasakojusi. Užtat daugybę kartų esu paskutinę akimirką nutylėjusi. Ir vis dėlto būna – pasižiūriu ir sau tyliai džiaugiuosi. O paskui vėl suglumusi svarstau apie kūno prigimtį ir apie pasirinkimą. Apie ribas – kur baigiasi mano ir prasideda tavo kūnas. Apie mus kaip apie įspūdžius ir sąvokas. Apie savęs spraudimą į rėmus ir apie išsilaisvinimą. Ir kaip kartais gali būti sunku vieną nuo kito atskirti. Apie klaidas ir bandymus jas ištaisyti. Apie išsišokimus ir kompromisus – įvairiausias virtualias operacijas, už kurias galbūt tik iš pažiūros neturime susimokėti. Apie svarbą kovoti už save. Apie svarbą išdrįsti pasiduoti. Apie atvirumą kitam ar kitai ir kitokiam ar kitokiai (nei esi ar norėtum būti) sau. Apie baimės, kad būsi, kad atrodysi pažeminta(s), legitimumą.

Trečias įvykis. Metamorfozė

Trauminės patirtys gali turėti ir šviesiąją pusę ar, veikia, šviesos plyšelius ir akimirksnius. Vaikystė nenustoją būti brangi dėl to, kad buvo praleista tolimoje tremtyje ar niojojamoje gimtinėje. Kartais nepelnytai uždraudžiame sau tą šviesą matyti, nepelnytai užginame sau toje šviesoje pasirodyti. Skaitydama apie ribines patirtis, vėl ir vėl įsitikinu, kad tam tikra prasme net ir mirties akivaizda yra tik savotiškai netikėta variacija gyvybės tema. Panašiai ir pati gyvybė visuomet esti apie mirtį. O įprastai džiaugsmingomis laikomos patirtys – pirmasis pasimatymas ar vaiko gimimas – gali turėti jokiomis blykstėmis neužfiksuojamų, bet ir neišbalinamų dėmių. Tiesiogiai nematomos, įmanomos patirti tik per poveikį netoli buvusiems kūnams tos dėmės turbūt galėtų būti palygintos su juodosiomis kosmoso skylėmis.

Gimdymo patirtį prisimenu trimis režimais. Pirmasis – ką priimtina atsiminti, pasakoti ir perpasakoti. Antrasis – ką susizgribta nufilmuoti ir nufotografuoti. Trečiasis – ko beveik niekam nepasakoju, bet ir nepamirštu, nors su laiku, tiesa, beveik nebetikiu.

Post scriptum

Kas bunda, kas kelias po lietaus, kai ant kapo žysta gelės žiedas? Kas užgins, kad tai aš skleidžiuosi iš numirusiųjų? Tavo burnoje tirpsiantis medus bus trumpiausia ir saldžiausia mano reinkarnacija. Ir šviesa raityto tunelio gale nebūtinai bus viliojančiai iškvėpinta. Tad jei ne purpuriniais apdarais apsitaisę lamos, būgnijantys paskutinius nurodymus į vieną ir kitą mano ausis, jei ne juodvarniais lakstantys kunigai, it užkalbėjimus krankiantys šventąjį žodį, aš ir vėl patraukčiau atgalios – kopčiau, stumčiau, risčiau. Nes keltis iš numirusiųjų man reiškia dabar gyventi. Ne tik pieną ir medų – ir pūdyką žįsti. Juk amžinybė – ne pelkė, kad jon nusiritus įklimpčiau. Pelkėj lelijos žydi.

– AUŠRA KUNDROTAITĖ –

JUSTAS JASĖNAS

•
verkei ir verkiau
aną sykį tylėjom
taip geriau
gyvenimas laša kaip kraujas

•
kas mus supras
vėlų vakarą
jau nebeaušta
tik graudumas
gyvenimo pakraštyje
Baranausko žvilgsnis
Klemenso seserų ašaros
Karolinos baigtis
išblukę taškai sudužo
duženos sielas paliečia
vėju sapnų nerimas
lūpų vingyje
kraujo tiesa pakartota

•
Vaižgantui prisėdus
lesa paukštyčiai fasadų tinką
atšlepsėjau Kauko pavidžioti
per dideli mano misijai
Teofiliaus batai

•
Jono Meko terbelė
su kamera ir saldainiais
VDU salėje ant kėdės
šnekėjimas žmogaus
palei krantą brūkšnys
kažkas yra už jo
atsikrenkštimas ir juokas
laisvė gyvenimui
ir kūrybai
be jokių linijų
laikas padiktuoja
būti šių akimirka
tiesiai stovėti
Biržų ilgesys
Lietuvos sapnas gal
oras geresnis
kai lyja
sutemų rūkai
susitiksime
nebus videografuota
liks paraštėse
terbelėje ant kėdės sakymai
tikiu kas yra
lygumose subliūško žmogus
ir jo kapas be užrašo

Marius Samavičius. Nacionalizmas grįžta. 2019

•
iškrito vaikelis
iš kruvinų įsčių
tiesiai ant žemės
kelias sunkus jam iki mirties

•
senojo Kauno fotografijos
užkalbina iki svaigaus verksmo
kaip priartėti tiesoje
gyva lyg būčiau gyvenęs
ne dabar
su vandeniu
upių susitikime
prasidėjau ir pasibaigsiu
rytoj
kai vaikščios ir mirs
žolę apsikabinę
jau nebeatsimins vakarykščių nuotraukų
antikvariate su nuolaida

•
moteris miega kažkur laukuose
jos plaukai su žolėm
lūpos su žeme
arti kūdikio arti gyvenimo
sapnas beldžias ir beldžias į širdį

•
siekti krūtis
iki pilnatvės dusulio liesti
gimsta oro kalba
gėlė mėlyna atminimui prabyla

•
apsaugoti trokštu tave
kad neįkristum akivaran
spanguoliaudama
apsaugoti trokštu tave
skylant takui
taurei sudužus
kely
vienuolyno stogams suirus
mums dar verkiant reikia išbūti
Kristaus veidas
nuskilęs
betono trupiniai
raidės tik
tau ir man atsikvėpti

•
šituose namuose seniai nesimyli
negimdo vaikų
nebelaukia svečių
tik mes netikėtai užklystam
renkam obuolius
sodą apvaikštom apžiūrime laukus
ant prieklėčio sėdim
visa nutikę jau

•
jazmino žiede
radau tave
abu skleidėmės

•
į nuogą žiūriu tave
vidurnakčio mėnesienoje
spindi lūpos žydi krūtys miegi
gydo alsavimo kvapas

Marius Samavičius. SMS V+V = Meilė. 2012

LAURA IŽGANAITYTĖ

•
Nežinau valandų
Neskaičiuoju minučių
Kasryt pabundu
Taip lyg nebūčiau
Nubėgančios dienos
Pamoja sparnais
Nuoga per ražienas
Ant kelių – takais
Taip sausas, vasaris
Birželis... ruduo
Dykuma Kalaharis
Ir valkata šuo
Taip saulė zenite
Taip tirpsta ledai
Dar šalnų nematyti
Bet žiūrėk – sušalai
Ir namuos miškas ošia
O čia laikas – vagis
Kol srebi miesto košę
Ir lauki, kol lis
Bet nubėga tos dienos
O tu lauki dar vis
Vėl basa per ražienas
(Gal giliai dar kas liks...)

•
Kreivos gatvės, paikas vėjas
Saulės sirupo lašai
Juodos katės ir siuvėjos
Ant paveikslų parašai
Žingsniai tylūs saulei kylant
Saujos miego trupinių
Miesto rytas nevalyvas
Rąžos pamestu ritmu

•
Iškišo nosį pro langą
Šiltas pavasario vėjas
Vėjas – ne vėjas, nuėjęs
Ir taipgi
Jau šimtąsyk girdėjęs
Bet vėlei kartoja
Vėlei pamoja
Kitai vėlei dainuoja
Tą pat vagą žingsniuoja
Kaip senas artojas
Viskas kartoja

Iš šiuolaikinės amerikiečių poezijos

ALBERTO RÍOS

(g. 1952)

Neik į biblioteką

Biblioteka pavojinga –
Neik vidun. Jei vis dėlto įeisi,

Puikiai žinai, kas nutiks.

Tai tartum naminių gyvūnėlių parduotuvė ar kepyklėlė –

Kiekvieną kartą išeisi iš ten
Kažką laikydamas rankose.

Tie romanai didelėmis akimis.
Ir tie rimti, raumeningi

Kurta ir dobermanai,
Visos negrožinės ir verslo knygos,

Pūkuotos, kol jaunos,
Bet paskui atverti pirmą puslapį.

Spurgiškas visų tų žinių kvapas,
Gaminamos kavos aromatas

Visose tose knygose, jose kiekvienas gali atrasti
Civilizacijos skanėstų dovanų.

Biblioteka – tai knygų knyga,
Kurios betoniniai, mediniai ir stikliniai viršeliai

Savyje talpina labai didelį,
Labai ilgą pasakojimą apie viską.

Biblioteka pavojinga, pilna
Atsakymų. Įėjęs vidun,

Gali iš jos išeiti
Tapęs kitu žmogumi.

RAFAEL CAMPO

(g. 1964)

Pasimetęs ligoninėje

Nėra taip, kad nemėgčiau ligoninės.
Tų mažų gėlių puokštelių, dailių ir drąsių.
Antiseptinių valiklių kvapo.
Sergančiųjų, tokių ilgesingų savo palatose, tokių tikrų.
Mano bičiulis, tas mirštantis, nusivedė mane
Ten, kur ligoniai eina rūkyti, kateteriai
Ir deguonis prie jų prijungtuose balionuose...
Mažytis kiemelis skeletams. Pasidalinom
Cigarete, kuri buvo skani, nors ir
Pernelyg trumpa. Laikiau jo ranką; toks jausmas, lyg
Laikyčiau kažkieno raktus. Buvo taip gražu,
Saulė švietė į mus, tartum
Būtume svarbūs, gyvybingi, laisvi.
Akimirksniu nuklydau ten, kur jo šonkauliai
Padarė man vietos, ir tenai, šalia
Griaudžiančio jo širdies krioklio,
Pasitryniau akis ir pagalvojau: „Man trūksta žodžių.“

Progresas

Kažkada
labiausiai bijojome visiškai prarasti
viską, tartum vienu baisiu
branduolinio naikinimo blyksniu – pavargęs
tėtis, vis tiek išeinantis
į vakarinę mokyklą ir niekada negrįžtantis
prieš ilgalaikę ir aštrią aušrą.

Paskui
technologijos pradėjo atrodyti vis neįprastesnės
(klonuotų avyčių mielumas, žavingi
septintukai, galaktikos, sukaltos taip puikiai,
lyg močiutės nertos nosinaitės), tad tai,
ko bijojome, buvo panašiau į turėjimą gerokai
per daug – mano motinos receptas padažui,
patobulintas nemirtingais pomidorais, raudonais,
tarsi nebūtų rytojaus, neįtikimai raudonais.

Dabar

ji čia, proga, kurią tik svajodavome turėsią.
Nebijome nieko, tikrai vienas kito, baimė,
kurią suprasti žymiai lengviau. Prilupk tolimą žydą,
užmėtyk akmenimis musulmoną savo širdyje.
Raupsuotas teroristas stiklainyje
tėra tik užuomina į paiešką,
kuriai mes ėmėm justį nostalgiją, kuomet mirusieji
kalbėdavo kvailai, guosdami. Čia,
nenugalimų žemėje, viskas
pagaliau yra tikra ir neginčijama.

TRACY K. SMITH

(g. 1972)

„Nužudžiau tave, nes nėjai į mokyklą
ir neturėjai ateities“

*Raštelis, paliktas prie devynerių metų Patricio Hilario kūno,
1989-aisiais rasto negyvo Rio de Žaneiro gatvėje*

Tavo balsas skersgatvyje skardėdavo
Tartum šuns su prie uodegos pririštomis skardinėmis.

Idiotiškos išdaigos. Matydamos tavo išdidumą,
Senės šnabždėdavosi ir imdavo uoliau melstis.

Jų dukterys šaukdavo tau pavymui. Mažas šūdžiau.
Nusikaltėli. Tu net nemokėjai perskaityti

To, ką rašydavome apie tokius kaip tu vaikus. Šiandien
Iš kaimynų namų tartum išvirkščia baimė

Sklinda karštis. Tavo dėdė
Mūvi kelnes ir prakaitu vilgo

Marškinių siūles. Vienintelis jo diržas
Pilnas naujų skylių ir apeja tave beveik dusyk.

MATTHEW DICKMAN

(g. 1975)

Majakovskio revolveris

Vis mąstau apie tai,
kaip gervuogės perkreips
aštuonmečio burną taip, tarsi jis būtų
į veidą pašautas vaiduoklis. Tamsoje matau
vyresnįjį savo brolių, atsainiai klaidžiojantį po vešlius
smegenų brūzgyvus. Regiu jį stovintį
viešbučio fojė,
vienišą, staugiantį kartu su ledo automatu.
Vietoj mėnulio
žavėdavausi mėnuliška šviesa, plūstančia iš plastikinio kiaukuto,
kurį buvau įtaisęs vonios kambario sienoje. Internetė
kažkas tvirtina turįs Majakovskio revolverį,
kurį parduos vos už penkiasdešimt tūkstančių dolerių. Kodėl
nepagalvojau apie tai? Numauti kojines nuo mirusio brolio pėdų
ir iškeisti jas į šiek tiek
smulkiųjų, bilietą į kiną, kažką
su kvitu kaip įrodymą, kad įtemptai gyvenau,
kad nepraleidau visos nakties namie verkdamas,
kad negalėjau taip ir nenuieiti miegoti
vis priešdamas ginklą
juodu žymekliu, kad neiškirpau
paties geriausio ir nestovėjau
priešais veidrodį, spausdamas popierinį gaiduką tol, kol šis nuplyšo.

Paslappingoji žmogaus širdis

Produktai Niujorke tėra produktai, apelsinai
ir kopūstai, salierai ir burokai, granatai
su šimtu savo sėklų, morkos ir medus,
graikiniai riešutai ir trylika obuolių rūšių.
Pirmadienio rytą nueisiu
į turgų su širdimi viduje, paslaptina,
kažkuo, ko niekada negausiu palaikyti
rankose, ko niekada nesuprasiu.
Priešingai nei abrikosų ir bulvių, baltųjų
šparagų, įvyniotų į drėgnus popierinius rankšluosčius, jų galiukai
tarsi degtukų žiežirbos, saulučių puokštelių, beveik labiau

žolių nei gėlių, mandarinų,
dešrelių rinkių ir viščiukų, iškabintų
vitrienoje, žvelgiančių į gatvę, kurioje mano širdis yra
atsitiktinių užgaidų asociacijos prezidentė, eilė
painių „taip“ ir „ne“,
kurioje išsirenku plantaną, imbiero šaknį, šakelę
kalendros, kuri daro mane žmogumi, daro mane
piliečiu su teise balsuoti, nešioti ginklą, teise
susirinkti ir įsimylėti.

ERIKA L. SÁNCHEZ

(g. 1984)

Skolos karalystė

*Remiantis San Diego universiteto vykdyto projekto
„Teisingumas Meksikoje“ ataskaita, nuo 2006 metų
Meksikoje nužudyti 138 tūkst. žmonių.*

Jie vadina tai rojaus kampeliu:
laboratorija, pėda imperijos gerklėje.
Priešais šventą purvą, praverusi burną,
lūkuriuoja moteris katės eiseną
ir sutaršytais plaukais – raidė X žymi tai,
kas liko iš jos veido
ir krūtų. *Nuestra Belleza Mexicana*¹. Virve parištas mulas
stebi, kaip vyras uždeda karūną
ant nukirstos jos galvos. Rytoj
karalienė bus nugremžta iki kaulų jūros malonės.
Uždarytos parduotuvės ir tušti
restoranai. Kieme poruojasi benamiai
šunys. Po linguojančia palme grupė vyrų
čiupinėja auksinius pistoletus ir šnabžda,
*aquí ni se paran las moscas*².
Du berniukai prikaustyti stebi
pikseliuotą klipą: šeima sušeriama
pulkui nepasotinamų kiaulių.
Mėsininkas valo kraują
nuo tuščios gatvės. *Mirtis –
mano krikštamotė*, kartoja.
Mirtis – sudėgintas veidrodys.
Traškančiam grotuvui
svyruojant tarp stočių – *amor
de mis amores, sangre de mi alma*³ –
šutvė tylių vaikų
susirenka priešais spragsinčią
šiukšliadėžę. Kartu jie stebi
tartum musės tvyrantį siaubą.

OCEAN VUONG

(g. 1988)

Vietnamietiškas bučiny

Mano močiutė bučiuojasi
tartum bombos, sprogtančios užpakaliniame kieme,
kur mėta ir jazminas skleidžia savo kvėpalus
pro virtuvės langą,
taip, tarsi kažkur kūnas byra į šipulius,
o liepsnos skinasi kelią
per jauno vaikinio šlaunies subtilybes
tartum išeidamos pro duris, tavo liemenį
šokdinant šautinėms žaizdoms.
Kai mano močiutė bučiuojasi, nėra jokių
prašmatnių glamonių, jokios vakarietiškos
sučiauptų lūpų muzikos, ji bučiuojasi tarsi norėdama
tavęs įkvėpti, nosis prispausta prie skruosto,
idant iš naujo išmuktų tavo kvapą,
ir tavo prakaitas virsta perliniais aukso lašais
jos plaučiuose, tartum šiai laikant tave
ir mirtis spautų tavo riešą.
Mano močiutė bučiuojasi taip, tarsi istorija
niekada nesibaigė, tartum kažkur
kūnas vis dar
byrėtų į šipulius.

Vertė Aistis Žekevičius

¹ Mūsų gražuolė meksikietė (*isp.*).

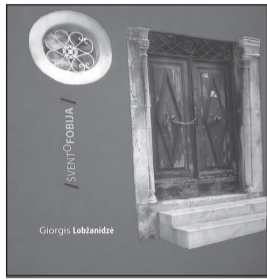
² Ne mums sustabdyti tas muses (*isp.*).

³ Mano meilių meilė, mano sielos kraujas (*isp.*).

Kai liucerna pražysta dykumoje

Giorgis Lobžanidzė. Šventofobija. Eilėraščiai.

Iš kartvelų ir rusų k. vertė Nana Devidzė, Irina Jermakova, Ina Kulišova, Jonas Liniauskas, Viktoras Rudžianskas. Vertimų konsultantė N. Devidzė. K.: Kauko laiptai, 2020. 111 p.

Tarptautinio pripažinimo sulaukusio garsaus Sakartvelo poeto, vertėjo ir orientalistų Giorgis Lobžanidzės knyga „Šventofobija“ palieka dviprasmišką įspūdį – lengvai skaitomiems, įmantrybėmis neužgriozdintiems eilėraščiams būdingas daugiasluoksniškumas, filosofinių ir teologinių svarstymų dermė, ne-

vengiama žvelgti ir į globalias problemas. „Šventofobijoje“ vyrauja dievoieškos linija, tačiau subjekto ieškojimui peržengia konkrečios religijos ribas, kai laisvai improvizuojama, pasitelkiant didžiųjų monoteistinių religijų – krikščionybės ir islamo – simbolius, priartėjama prie mistinės Dievo ir pasaulio pajautos.

Dera paminėti, kad G. Lobžanidzė yra apgynęs daktaro disertaciją „Jėzus ir Marija Koranė“, iš originalo kalbos į kartvelų išvertė Koraną, taip pat yra išvertęs Rumi, Kahlilio Gibrano, Sohrabo Sepehri ir kt. kūrinių. Tad nenuostabu, kad ir paties G. Lobžanidzės eilėraščiuose kartais šmėkšteli Rumi kūrybos šešėlis, esama įvairių intertekstinių nuorodų. Jo poezija atrodo labai atpažįstama, jauki, sykiu persmelkta paslapties, kurią knygos pratarmėje lietuvių literatūros vertėja į kartvelų kalbą ir viena šios knygos vertėjų Nana Devidzė pavadina „kartvelų dvasia“ (p. 10). Vis dėlto kalbėjimo būdai ir dėmesys aktualijoms, skausmingoms problemoms leidžia priimti šią poeziją kaip itin šiuolaikišką, be jokios abejonės, ji yra intelektualai, nors išankstinio skaitytojų pasirengimo nereikia. Netgi, sakyčiau, kai kuriems skaitytojams gali užkliūti itin sentimentalios ištaros ar pažįstami sugretinimai, tačiau įprastiesiems poetams derina su netikėtomis išvalgomis, sentimentalokus įvaizdžius su šurkštesnės raiškos priemonėmis, taip sukurdamas nepaprastai patrauklius eilėraščius, kurių rinkinyje esama ir naratyvinių, ir minimalistinių.

Kaip minėjau, knygoje vyrauja dievoieškos linija, kuri gražiai susipina su žemiškąja meile ir geismu, o mistiškumas koreliuoja su paprastomis kasdienėmis patirtimis. Dieviškosios ir žemiškosios plotmių jungtis – vyraujanti knygos ypatybė. Dieviškoji plotmė „įžeminama“, o žemiškoji orientuojama į sunkiai suvokiamus dalykus. Poetas kartkartėmis žaismingai demonstruoja, kad, esant glaudžiam santykiui su dieviškuoju „Tu“, įmanoma kone viskas, net ir pareikalauti iš Aukščiausiojo sukurti save, paprašyti jį būti šiek tiek „žemiškesnį“ (p. 75) ar išgalvoti meilę (p. 71), kad ir kaip tai banalu atrodytų. Tačiau meilė ir tikėjimas G. Lobžanidzės poezijoje pasirodo kaip vis iš naujo atgimstantys vidiniai subjekto įvykiai. Tiesa, santykis su anapusybe nėra vienišas, neretai jis pasireiškia aistringumu kalbėjimu, paradoksaliomis išvalgomis, kartais išnyra ir budistinės pasaulėžiūros motyvai. Vis dėlto prioritetas teikiamas intymiam santykiui su dieviškuoju „Tu“, o žmogiškoji meilė tampa neatsiejama šio santykio dalimi, nors į santuoką subjektas žvelgia nevenngdamas pasijuokti iš savęs, neslėpdamas nei nusivylimo, nei egoizmo, kai sutuoktinė dingsta iš poetinio lauko: „[...] Po vestuvių kažkas atsitinka – / pajunti keistą nuovargį, /

primenantį vaikišką ligą, – / vienu metu pavojingą ir nereikšmingą, / [...] o jos žvilgsnis byloja: / taip, aš už tavęs ištekėjau, / bet štai imsiu dabar ir išeisiu“ (p. 51–52). Kita vertus, žmogiškoji meilė kartais pasiekia kraštutinumą, kaip kad eilėraštyje „Lotoso varpeliai“: „[...] Viešpatie, palaimink senąją mano mylimąją – / kaip iš pelkės išnirusį lotosą, / baltai nušvitusį visa apimančioje tamsoje, – / neapsakomai išbujojusią, / padaryk, kad dar labiau išbujotų – / iki išsigimimo, / idant nė vienas mirtingasis jos negeistų“ (p. 59). Dėl tokio poetinio spontaniškumo neerzina išnyrantis emocionalumas, mat nesama susireikšminimo, tiesiog pasiduodama nuostabai.

„Šventofobijoje“ ne taip jau retai kalbama apie skausmingą realybę, jautriai žvelgiama į socialinius paribius, tačiau kalbančiojo tonas kupinas ramybės: į pasaulio riksmą neatsakoma riksmu, bet ir nepuolama į depresiją, nesitaikstoma su neišvengiamybe. Veikia priešingai – užsispyrusiai stebiamasi į šviesą, ką išreiškia paprasta paralelė – gėlės prasikalimas akmens įskilime (p. 17). Tokia subjekto laikysena – nepasidavimas nepalankioms aplinkybėms ir įžvalgumas prikausto žvilgsnį dėl to, kad kalbantysis nėra paveikiamas destruktivių veiksmų. Galbūt čia ir slypi G. Lobžanidzės kūrybos žavesio paslaptis, nes joje ne griauinama, bet tik apšviečiama visa, kas naikina žmogų ir pasaulį, o poezija netampa publicistika. Pvz., kalbant apie Rugsėjo 11-osios tragediją, sykiu įdomiai svarstoma apie pasaulio kilmę ir sąrangą: „[...] Aš buvau tavo arabų kalbos mokytojas / ir tą rugsėjo 11-ąją, dieną / stovėjau viename iš Niujorko / dangoraižių balkonų, / [...] O kaip dažnai glėbesčiuodamiesi / mes tarsi netyčia / traishkome vienas kitą. / Aš buvau tavo arabų kalbos mokytojas. / Išmokiau tave šokti pilvo šokį, / joti ant kupranugario, / sėdėti užstalėje / ir ramiai šnekučiuotis / apie tai, kad šį pasaulį sutvėrė Viešpats, / ir buvo šiame pasaulyje sukurta knyga / ir lėktuvas, / auka ir budelis... / Mokinį irgi Dievas sukūrė, / o svarbiausia, / štai tokį arabų kalbos mokytoją“ (p. 36–39). Eilutės sufleruoja, kad galbūt esama dvigubo kūrimo: paties pasaulio sukūrimo ir to, kas pasaulyje atsiranda, įskaitant „auką ir budelį“, tačiau kai tikrovė regima skirstant ją tik į „gerį“ ir „blogį“, nesvarbu, kuo tas skirstymas remtųsi – tikėjimu, šventraščių studijomis ar kasdiene patirtimi, – toks supaprastintas matymo būdas neišvengiamai sukelia tragiškas pasekmes. Tikrovė yra kur kas sudėtingesnė arba priešingai – paprastesnė, reikia pažvelgti į įvykius ir įvairiausias dichotomijas lyg iš šalies, nujaučiant, kad anapus jų yra „kažkas kita“. Šią mintį galima tęsti skaitant eilėraščių tokiu pat pavadinimu kaip ir knyga. Jame išryškinama paviršutiniškai suvokto šventumo baimė: „Dieve, kaip bijau netikrų pranašų. / Teisingiau, aš asmeniškai bijausi šventųjų, / [...] Galvą apsiriša skarele / ir mano, kad maudosi aureolėje. // Kaip pažinti šventą tavo ranką, Viešpatie? / Juk aš Tave matau ten, / kur kiti niekaip Tavo negalėtų įsivaizduoti: / pervargusiose, ligotose / prostitutės iščiose, / [...] Kodėl Tu apgaubei šį pasaulį tokiu šventumu, / nuo kurio viskas visada turi vieną reikšmę, / o kalbą man davei – sinonimų: / ji visada bus atvira niuansams, / kad geriau išreikštų prasmę ir esmę. / [...] Mane kankina vienas sapnas: / tamsiuose mūsų kvartalo / užkampiuose, / tarp išmėtytų švirksčių, / basas tipena / kvailas aštuonmetis mano sūnus“ (p. 83–86). Viena vertus, tikrovė yra sudėtinga, kupina niuansų, kuriuos išreiškia kalba, kita vertus, neatmetama galimybė, kad pažvelgus anapus kalbos visa, kas egzistuoja, gali būti matoma kur kas paprasčiau, mat

atsisakant kalbos dingsta ir reiškinų vertinimas. Subjektas „Šventofobijoje“, galima sakyti, apima dvikryptį matymo ir suvokimo būdą – žvelgia į skirtumus, nuo kurių neatsiejamos sąvokos, bet jam rūpi ir tikrovės Kūrėjas, visa persmelkiantis ir esantis net ten, kur, atrodo, jo negali būti.

Beje, subjekto tikėjimas kartkartėmis kelia šypsena, kai krikščioniškieji simboliai ir naršymas feisbuke atrodo itin susiję: „Aš toks vienišas, kad feisbuke / nupieštomis širdelėmis tikiu / kaip Dievu. / [...] Šokančioms vasario vandenu purluose / žuvims būdinga / vaizduotė perlydyti į tikrovę / ir pliuskantis šitame lydinyje, / tarsi aliejaus pripiltoje keptuvėje... / [...] Ir tai yra taip primityvu, / kaip feisbuke pripiešti / kraujo spalvos širdžių. / Primityvu bent jau tol, kol ima / tos širdys / ir pradeda plakti“ (p. 92–94). Autorius tarsi be jokių pastangų kuria asociatyvius ryšius: įvaizdžiai itin sklandžiai susipina, o eilėraščių daugiasluoksniškumas leidžia mąstyti apie kelias interpretacijos galimybes vienu metu.

Keletą žodžių norisi tarti apie šiomis dienomis aktualų eilėraščių „Apkabinimas“ – jame kalbama apie koronaviruso pandemiją, išryškinant naivų ir palaimingą tikėjimą, bet sykiu ironiškai žvelgiama į pandemijos sukeltus rūpesčius ir pokyčius: „[...] ...mano Dievas – senas, / jo imunitetas nusilpęs, / [...] Apsikabinkime, / mano mielas Seni! / Apie kokį tu čia atstumą kalbi?! / Duok ranką, aš nepavojingas, / niekuo nuo manęs neužsikrėsi. / Stipriai apkabink mane, Seni, / taip stipriai, lyg dabar būtum / 33-erį vaikiną! // Drąsiau, aš nieko nebijau: / ką man gali padaryti virusas, / kuriam jau 2020 metų?“ (p. 40–41) Ne tik šiame, bet ir kituose eilėraščiuose dievoieška neatsiejama nuo ieškančiojo kūniškumo, t. y. neišsižadama to, kas apčiuopiama, materialu, neneigiama žmogiškoji aistra ir jos žavesys. Tad subjekto jokia būdu nepavadinsi griežtu asketu ar pernelyg užsiėmusiu saviplaka, net jei kartais jis nėra tikras, ar artėja dieviškojo „Tu“ link (p. 84). Tačiau poezijos stebuklas ne ką blankesnis už anapusybę: „[...] poezija / prasimuša kaip iš krikščinės, / savo karščiu / peržegnojama šią akimirką. // Ji manęs neapgaujinėja, / nesiginčija su mano gyvenimu, / viską mėgsta sakyti tiesiai: / ko lauki, / būtinai / sulauksi! / [...] kai užmerksi akis, / kai tau bus vis vien, – / sulauksi ar ne... / Kai liucerna pražys dykumoje...“ (p. 16) Vis dėlto kūrybos veiksmas nėra pernelyg išaukštinamas, o subjektas nelaiko savęs ypatingu, ypač tai iliustruoja poezijos sugretinimas su pagiežinga senute „maršrutėje“ (p. 107).

Kad ir kokio pobūdžio tekstą skaitytum, įmanoma įžvelgti, kad subjekto tikrovė nuolat dūžta, pasitelkus tikėjimą ji sukljuojama, kol vėl dūžta ir šis nenutrūkstamas griūtis ir atsinaujinimo procesas išnyra įvairiausiai pavidalais – nuo deginančios medūzos (p. 61–64) iki sielų draskančių vidių kačiukų (p. 87–88). Kitaip tariant, kalbančiojo būsenos plaukia viena iš kitos – liūdesį keičia švelni ironija, nostalgija gali pavirsti nevaržomu gyvenimo geismu.

Taigi G. Lobžanidzės kūryba neturi nieko bendra su siekiu nustebinti ar pernelyg dideliu pasitikėjimu įmantrybėmis. Tiesiog pakanka kalbėti su savimi ir pasauliu, leisti laisvai plaukti žodžiams, kol pačioje banaliausioje dykumoje pražysta liucerna, o feisbuko širdys staiga pradeda plakti. Be poezijos tai būtų neįmanoma.

– IEVA RUDŽIANSKAITĖ –

Publikaciją remia Lietuvos kultūros taryba

TEKSTAI NE TEKSTAI

VAGYSTĖS

KŪRINYS, KURŠ TU PERSKAITEI

TAVO IDĖJA

TAVO KŪRINYS

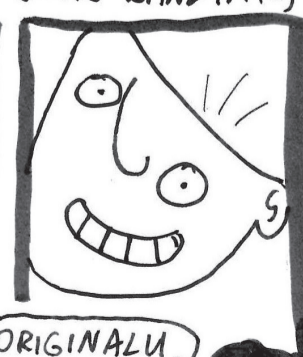
TAVO KŪRINYS (PATAISYTA)

KITAS KŪRINYS, KURŠ PERSKAITEI

TAVO KŪRINYS (KITAS BANDYMAS)

Dešimties naktų sapnai

► Atkelta iš p. 5

Bet Unkei stropiai skaptavo, lyg čia nebūtų nieko keista ar neįprasta. Vienas jaunas vyras, užversta galva į jį žiūrėjęs, atsisuko į mane ir ėmė jį girti:

– Čia tai bent, tas Unkei. Mes jam visai nerūpim. Jis dirba taip, tartum visame pasaulyje tebutų tik du didvyriai – Budos sargybinis ir jis pats. Jis nuostabus.

Man tie žodžiai pasirodė įdomūs. Aš pažvelgiau į tą jauną vyrą, o jis kalbėjo toliau:

– Žiūrėk, kaip jis naudojasi kalnu ir plaktuku. Jam net nereikia jokių pastangų.

Unkei tuo tarpu išskobė trijų centimetrų platumo antakius ir, vėl nuožulniai įrėmęs kaltą, iš viršaus trenkė į jį plaktuku. Vienu mostu jis skobė kietą medį; plaktukui kaukštelėjus, bemat nuskriejo stora nuoplaiša, ir akimirksniu pasimatė pikta išplėsta šnervė. Unkei nė kiek nesivaržydamas švais-tėsi kalnu. Jis turbūt nė karto nesudvejojo.

– Čia tai bent, taip nerūpestingai darbuodamasis jis ištašo tokius antakius ir tokią nosį, – susižavėjęs pasakiau sau.

Jaunasis vyras tarė:

– Ne, jis nesukuria antakių ir nosies kalnu. Tie antakiai ir nosis slypi medyje, ir jis kalnu ir plaktuku juos tiesiog iškasa. Taip, kaip iš žemės iškasamas akmuo, tad suklysti čia neįmanoma.

Tada aš pirmąkart pagalvojau, kad gal skulptūros taip ir kuriamos. Ir dar pamaniau, kad jei tai tiesa, tai bet kas gali jas drožti. Man staiga kilo noras pačiam išskobti Budos sargybinį, tad lioviausi žiūrėjęs ir iškart grįžau namo.

Iš įrankių dėžės išsitraukiau kaltą ir plaktuką ir išėjau už namo – ten kaip tik buvo prikrauta tinkamos medienos, nes prieš keletą dienų audra nuvertė ąžuolą, ir jis buvo pjūklų supjaustytas malkoms.

Aš pasirinkau patį didžiausią rąstagalį ir įnikau energingai skaptuoti, bet, deja, Budos sargybinio neradau. Nepavyko man jo iškasti ir iš kito rąsto. Ir trečiajame nebuvo sargybinio. Aš išskobiau visą rietuvę, bet niekur neslypėjo Budos sargybinis. Galiausiai suvokiau, kad Meidži laikotarpio medžiuose nėra užkastų Budos sargybinų. Ir tada taip pat daugmaž supratau, kodėl Unkei ir šiandien tebėra gyvas.

Septinta naktis

Atrodo, esu didžiuliame laive.

Dieną naktį tas laivas be perstojo juda pirmyn per bangas, leidamas juodus dūmus. Siaubingas triukšmas. Bet nežinau, kur tas laivas plaukia. Tik iš bangų gilumos pasirodo saulė ir iki raudonumo įkaitusios replės. Ji pakyla tiesiai virš laivo stiebo ir kurį laiką ten kybo, bet netrukus ji aplenkia didelį laivą ir keliauja pirmyn. Galiausiai ji vėl tarsi iki raudonumo įkaitusios čirškiančios replės leidžiasi į bangas. Ir kaskart tos mėlynos bangos tolumoje užverda tamsiai raudona spalva. O laivas, keldamas baisų triukšmą, skuba pasukti jį. Bet niekaip jos nepaveja.

Kartą aš sustabdžiau vieną įgulos narį ir paklausiau jo:

– Ar šis laivas plaukia į vakarus?

Jis kurį laiką įtariai į mane žiūrėjo, o paskui paklausė:

– Kodėl?

– Nes jis, rodos, vejasi besileidžiančią saulę.

Vyras garsiai nusijuokė. Ir nuėjo.

Girdėjau klegesį:

– Ar saulė, keliaudama į vakarus, pasiekia rytus? Ar tai tiesa? Ar iš rytų kylančios saulės namai vakaruose? Ar ir tai tiesa? Mūsų kūnai ant bangų. Šturvalas – mūsų pagalvė. Plaukiam, plaukiam.

Nuėjęs į laivo priešakį, pamačiau, kad būrys jūreivių tempia storą lyną.

Man pasidarė labai neramu. Nežinia, kada priplauksime krantą. Ir nežinia, kur mes keliaujam. Težinau tik tiek, kad laivas, leidamas juodus dūmus, plaukia per bangas. Tos bangos didžiai plačios. Be pabaigos tęsiasi jų mėlynumas. Kartais jos atrodo violetinės. Tik aplink plaukiantį laivą vis verčiasi baltutėlės putos. Man buvo labai neramu. Pamaniau, kad jei esu tokiam laive, geriau jau šokti už borto ir mirti.

Laive buvo daug keleivių. Dauguma jų atrodo esą svetimšaliai. Mačiau įvairiausių veidų. Kai dangus apsiniaukė ir laivas ėmė siūbuoti, viena moteris atsirėmusi į turėklus graudžiai verkė. Ji šluostėsi akis balta nosinaite. Bet dėvėjo ji vakarietiškais raštuotos medvilnės drabužiais. Pamatęs ją, supratau, kad ne man vienam liūdna.

Vieną vakarą, kai aš, išėjęs į dieną, vienas stebėjau žvaigždes, prieš mane priėjo svetimšalis ir paklausė, ar aš žinau apie astronomiją. Bet man buvo taip nyku, kad norėjosi mirti. Man nereikia jokios astronomijos. Aš tylėjau. Tada tas svetimšalis papasakojo man apie septynias žvaigždes viršum Tauro žvaigždyno. Jis sakė, kad ir žvaigždes, ir jūrą sukūrė dievas. Galiausiai jis paklausė, ar aš tikiu dievą. Aš žiūrėjau į dangų ir tylėjau.

Kartą įėjęs į laivo saloną pamačiau nugara į mane sėdinčią puošniais rūbais vilkinčią jauną moterį, skambinančią

pianinu. Šalia jos stovėjo aukštas dailus vyras ir dainavo. Jo burna atrodė didžiulė. Jiems turbūt nerūpėjo niekas kita, tik jiedu patys. Sakytum jie būtų net pamiršę esą laive.

Man darėsi vis nykiaiau. Galiausiai aš ryžausi mirti. Ir vieną vakarą, kai aplinkui nebuvo žmonių, aš pasiryžau ir šokau į jūrą. Tačiau – vos tik mano kojos atsiskyrė nuo denio, tą akimirką, kai mano ryšys su laivu nutrūko, man staiga pasidarė gaila savo gyvybės. Aš nuoširdžiai pagalvojau, kad man nereikėjo to daryti. Bet jau per vėlu. Norom nenorom turiau panirti į jūrą. Bet laivas buvo labai aukštas, ir nors mano kūnas jau nuo jo atsiplėšė, kojos vis dar nepasiekė vandens. Tačiau neturėjau kur įsitverti, tad vis artėjau ir artėjau prie vandens. Kiek beriečiau kojas, artėjau. Vanduo buvo juodas.

Tuo tarpu laivas, kaip visada leidamas juodus dūmus, nuplaukė. Tik tada ėmiau suprasti, kad man geriau buvo laive, nors ir nežinojau, kur jis plaukia, bet man iš to supratimo jau nebebuvo jokios naudos, ir, apimtas begalinio apgailetavimo ir baimės, aš tyliai kritau į juodas bangas.

Aštunta naktis

Kai peržengiau kirpyklos slenkstį, trys ar keturi baltai vilkintys vyrai chorų pasisveikino su manimi.

Stovėdamas vidury apsidairiau ir pamačiau, kad esu turkampiame kambaryje. Dviejose pusėse buvo langai, o ant kitų dviejų sienų kabėjo veidrodžiai. Aš juos suskaičiavau, ir jų buvo šešetas.

Priėjęs prie vieno veidrodžio, atsisėdau priešais. Mano užpakalis maloniai susmego į sėdynę. Kėdė labai patogi. Veidrodyje puikiai atsispindėjo mano veidas. Už jo atsispindėjo langas. Taip pat įkypai buvo matyti kasos stalas. Prie jo niekas nesėdėjo. Pro langą buvo gerai matyti praeiviai nuo galvos iki pusiaujo.

Praėjo Šotaras su moterimi. Nežinia, kada jis nusipirko panamą ir dabar ją užsidėjęs. Ir moterį spėjo įsitaityti. Nežinia kada. Jiedu atrodė savimi patenkinti. Norėjau geriau įžiūrėti tos moters veidą, bet jiedu nuėjo.

Pūsdamas trimitą praėjo tofu pardavėjas. Prie burnos jis spaudė trimitą, tad jo skruostai buvo išsipūtę it įgelti bitės. Jis taip ir praėjo išpūtęs skruostus, ir aš negalėjau liautis apie jį galvojęs. Atrodė, kad jis visą gyvenimą liks it įgeltas bitės.

Pasirodė geiša. Dar be makiažo. Jos kuodas išsidraikęs, plaukai kažkokie susitaršę. Ir veidas jos mieguistas. Net gaila žiūrėti į blyšknią jos odą. Ji nusilenkė ir su kažkuo pasisveikino, bet tas žmogus vis nepasirodė veidrodyje.

Čia man už nugaros priėjo didelis vyras baltais drabužiais ir laikydamas rankose žirkles ir šukas ėmė atidžiai apžiūrinėti mano galvą. Aš, sukiodamas plonus ūsus, paklausiau, ar iš jų bus kas gero. Vyras tylėdamas lengvai pastukuseno gintaro spalvos šukomis man į galvą.

– O iš mano plaukų ar bus kas gero? – paklausiau to baltai vilkinčio vyro. Jis vėl nieko neatsakė ir ėmė čekšėti žirkklėmis.

Aš spoksojau į veidrodį, norėdamas matyti viską, kas jame atsispindės, bet su kiekvienu žirklių čekštelėjimu skriejo juodi plaukai, ir aš išsigandęs galiausiai užsimerkiau. Čia baltai vilkintis vyras paklausė:

– Ar ponas matėte auksinių žuvelių pardavėją lauke?

Atsakiau, kad nemačiau. Vyras nieko nebesakė, tik nesusistodamas čekšėjo žirkklėmis. Staiga kažkas sušuko: „Atsargiai!“ Nustebęs atsimerkiau ir po balta vyro rankove pamačiau dviračio ratą. Mačiau rikšos vežimo ienas. Čia baltadrabužis vyras suėmė mano galvą ir pasuko ją šonu. Nebemačiau nei dviračio, nei rikšos. Čekšėjo žirkklės.

Galiausiai tas vyras, priėjęs prieš mane iš šono, ėmė kirpti man palei ausis. Plaukai nebekrito į akis, tad buvo galima atsimerkti. Netoliese pasigirdo balsas, kviečiantis pirkti sorų pyragėlių. Pardavėjas ritmingai daužė piestą grūstuvėliu, juos minkydamas. Sorų pyragėlių pardavėjo nebuvau matęs nuo vaikystės, tad norėjau jį pamatyti. Bet jis niekaip nepasirodė veidrodyje. Tebuvo girdėti jo grūstuvė.

Stengiausi kuo atidžiau žiūrėti į veidrodžio kampą. Ir pamačiau, kad prieš kasos stalo nežinia kada atsėdėjo moteris. Stambi moteris, tamsoko gymio, tankiais antakiais, ant pakaušio surištais plaukais, dėvinti kimono be pamašalo ir su juodo satino apykaklaite – sukryžiavusi kojas, pakėlus viena kelį, ji skaičiavo banknotus. Atrodo, tai buvo dešimties jėnų banknotai. Nuleidusi ilgą blakstieną, suspaudusi plonas lūpas, ji stropiai skaičiavo, ir labai greitai. Tiems banknotams nebuvo galo. Ant jos kelių – ne daugiau nei šimtas banknotų, bet kiek ji beskaičiavo, jų nemažėjo.

Aš išsiblaškęs žiūrėjau į moters veidą ir į tuos dešimties jėnų banknotus. Čia man prieš ausies baltadrabužis vyras garsiai tarė:

– Dabar plausiu jums plaukus.

Pasinaudodamas proga, vos atsistojęs nuo kėdės, atsiskau ir pažiūrėjau į kasą. Bet ten nebuvo nei moters, nei banknotų.

Kai susimokėjęs išėjau į lauką, durų kaireje stovėjo penki ovalūs kubiliukai, kuriuose buvo daug auksinių žuvelių: raudonų ir taškuotų, liesų ir riebių. Už jų sėdėjo auksinių žuvelių pardavėjas. Rankomis parėmęs skruostus jis žiūrėjo į žuveles ir nejudėjo. Jis nekreipė jokio dėmesio į triukšmin-

gus praeivius. Aš kurį laiką stovėjau ir stebėjau tą pardavėją. Bet kol į jį žiūrėjau, jis nė nekrustelėjo.

Devinta naktis

Pasaulyje prasidėjo sąmyšis. Atrodė, kad bet kada gali kilti karas. Toks jausmas, tarsi nekinkyti arkliai, pabėgę iš degančios arklidės, dieną naktį lakstyti aplink namus, be perstojo vejami gausybės pėstininkų. Tačiau namuose – tyla ir ramybė.

Namuose – jauna motina ir dvejų metų vaikas. Tėvas kažkur išėjo. Buvo naktis be mėnulio. Sėdėdamas lovoje jis apsiavė šiaudiniaus sandalais, apsirišo galvą juoda skepeta ir išėjo pro užpakalines duris. Tuo tarpu motina laikė popierinį žibintą, ir siauras šviesos ruožas krito per juodą tamsą ant augančio prie gyvatvorės seno bukojo puskiparisio.

Tėvas taip ir negrįžo. Motina kasdien klausia dvejų metų vaiko, kur jo tėvas. Vaikas nieko neatsako. Po kurio laiko jis ėmė sakyti, kad ten. Kai motina klausdavo, kada jis sugrįš, vaikas tik juokdavosi ir vėl sakdavo, kad ten. Tada motina irgi juokdavosi. Ir vis kartodama mokė vaiką sakyti: „Greitai sugrįš.“ Bet vaikas teismoko sakyti „greitai“. Kartais, paklaustas, kur jo tėvas, jis atsakydavo: „Greitai.“

Atėjus nakčiai, kai aplink viskas nurimdavo, motina iš naujo susijuosdavo kimono diržu, užsikisdavo už jo durklą ryklio odos makštyje, o kitu, siauru, dirželiu prisirišdavo sau prie nugaros vaiką ir tyliai išeidavo pro šoninius vartus. Ji visada avėjo sandalais. Kartais vaikas, klausydamasis motinos žingsnių, užmigdavo jai ant nugaros.

Ji eidavo į vakarus palei plūktas miestelio tvoras, nuolaidžiu šlaitu, link didelio ginkmedžio. Pamačiusi tą medį, pasukdavo į dešinę ir imdavo eiti link akmeninių šventyklos vartų. Vienoje kelio pusėje – ryžių laukas, kitoje – žemaušgių bambukai, o praėjusi pro vartus ji pasiekdavo tamsią kriptomerijų giraitę. Nuo ten gal trisdešimties metrų ilgio akmenimis grįstu taku ji prieidavo į seną šventyklą kylančius laiptus. Virš lietaus iki pilkumo nuskalautos dėžutės aukoms – didelio varpo virvė, ir dieną šalia to varpo matyti lentelė, ant kurios užrašyta „Hačimano šventykla“. Pirmoji raidė įdomi, nes ji – dvejų vienas prieš kitą tupinčių balandžių paveikslėlis. Yra ir daugiau lentelių. Ant daugumos jų – auksiniai taikiniai, peršauti klano narių strėlių, su užrašytu šalia šaulio vardu. Yra ir lentelių, skirtų kalavijams.

Žengiant pro šventyklos vartus, kriptomerijos viršūnėje visada ūbajuja pelėda. Ir dar girdėti sandalų čėžėjimas. Tas garsas nutyla, kai motina pasiekia šventyklą – ten ji skambteli varpu ir palinkusi suploja rankomis. Dažniausiai kaip tik tada liaujasi ūbavusi pelėda. Motina iš visos širdies meldžia, kad jos vyras būtų apsaugotas. Ji tvirtai tiki, kad kadangi jos vyras – samurajus, jos karšta malda šaudymo iš lanko ir karo dievui Hačimanui niekaip negali nebūti išklaudyta.

Vaikas dažnai prabunda nuo to varpo skambesio ir pamatęs, kad aplink visai tamsu, ima verkti ant motinos nugaros. Motina, tardama maldos žodžius, siūbuoja nugarą ir taip ramina vaiką. Ir kartais jis liaujasi verkęs. O kartais jis įsiverkia vis labiau. Šiaip ar taip, motina vis neatsitiesia.

Baigusi maldą už vyrą, ji atriša siaurąjį diržą, nuleidžia vaiką sau nuo nugaros, pastato jį priešais save ir, pakėlus jį ant rankų, lipa laiptais į šventyklą, sakydama: „Tu geras berniukas, tad palauk truputėlį“, ir savo skruostu paliečia jo skruostą. Ji riša vaiką prie vieno siaurojo diržo galo, o kitą galą pririša prie šventyklos verandos turėklų. Tada ji vėl nulipa laiptais ir šimtą kartų pereina akmenimis grįstu taku, vis kartodama savo maldą.

Prištas vaikas tamsoje šliaužioja po verandą, kiek jam leidžia diržo ilgis. Tokiomis naktimis motinai lengva. Bet kai prištas vaikas garsiai verkia, motina jaučiasi kaip ant žarijų. Ji žingsniuoja labai sparčiai. Jai trūksta kvapo. Kartais jai tenka sustoti, pakilti laiptais, paguosti vaiką ir vėl iš naujo žingsniuoti.

Tėvas, dėl kurio ji taip sielojosi nesuskaičiuojamą daugybę bemiegių naktų, jau seniai nužudytas šeimininko neturinčio samurajaus.

Šitą liūdną istoriją sapne man papasakojo mama.

Dešimta naktis

Atėjo Kenas pranešti, kad praėjus septynioms dienoms po to, kai moteris nusivedė Šotarą, šis vakare netikėtai sugrįžo, jam pakilo temperatūra, ir dabar jis guli lovoje.

Šotaras buvo miestelio gražuolis, be galo doras ir sąžiningas. Jis teturėjo vieną silpnybę. Užsivožęs panamą vakarais sėdėdavo priešais vaisių parduotuvę ir žiūrėdavo į praeinančių moterų veidus. Ir be perstojo jomis žavėjosi. Daugiau jis neturėjo jokių ypatybių.

Kai pro šalį nėjo daug moterų, jis žiūrėdavo ne į praeivius, o į vaisius. Jų ten buvo įvairių. Persikai, obuoliai, lokvos, bananai buvo gražiai sukrauti į krepšius, supakuoti kaip dovanos ir išrikuoti dviem eilėmis. Šotaras, žiūrėdamas į tuos krepšius, sakydavo, kad jie gražūs. Dar sakydavo, kad jei jis kuo prekiautų, tai tik vaisiais. Tačiau jis tik dykinėdavo užsivožęs panamą.

Absoliučios filosofijos idėja

Filosofai paprastai kalba apie dideles idėjas, nors jos gali būti įžvelgiamos mažuose dalykuose. Jie parodo, kad kasdieniame veikime ir bendravime glūdi didesni dalykai, nei konkretūs veiksmai ir bendravimai gali iš pirmo žvilgsnio apimti. Jei įdėmiau patyrinėsimė šią dieninę Vakarų visuomenės buvimo būdą, tai matysime, kad, tarkime, vertybių pliuralizmo buvimo būdas, kuriuo grindžiamos šiandieninės Vakarų liberaliosios demokratijos, yra ne pliuralistinis, bet absoliutus ir neabejotinas. Žiniasklaida, universitetai, teismai, Konstitucija pasisako už tikėjimo ir žodžio laisvę, bet ji savaime yra absoliuti ir neabejotina, todėl ne pliuralistinė. Juk žodžio laisvė galėtų būti ir teigti, kad pliuralizmas yra negalimas, kad reikia restauruoti komunistų ar nacių režimus, bet tokie sakytojai nusižengtų žmoniškumui ir būtų baudžiami. Demokratija yra demokratiška savo paradigmos viduje, bet pati demokratijos idėja, kuri yra įdiegta mūsų visuomenėje, nėra demokratiškai grindžiama, ji yra absoliuti. Prasių reliatyvizmo teigimas yra ne reliatyvus, bet absoliutus. Mažųjų pasakojimų įvairovės teigimas yra ne mažasis, bet didysis pasakojimas. Visais šiais atvejais postuluoju absoliutus horizontas, grindžiantis vakarietišką dalinių horizontų įvairovės demokratiją. Tam, kad būtum demokratiškas, demokratijos idėją ir būvį turi suprasti ne demokratiškai, ne kaip vieną iš alternatyvų šalia, tarkime, tironijos, aristokratijos, monarchijos ar oligarchijos, bet kaip absoliutų, tokį, kuris glūdi žmogaus gyvenimo pamate ir nėra kvestionuojamas, kuriuo neabejojama. Pripažinus tokį būvį, ar nebūtų sąžiningiau taip pat pripažinti, kad žmogus niekada neišvengia absoliutumo, nes jeigu taip nebūtų, tai jis negalėtų apie save, kitus žmones ir pasaulį net ką nors teigti. Jei nepostuluoju panašių žodžių prasių, kurias aš ir tu suprantame panašiai, tai negalėtume susišnekėti. Žmogaus pasaulis remiasi absoliučiomis tiesomis.

Postmodernizmo šauklys XIX a. filosofijoje buvo Nietzsche, kuris priklausė trimis Vakarų modernioms demaskavimo genijams – greta Marxo ir Freudo. Jis apnuogino realų žinijos grindimo būvį, pasakydamas, kad žinija ir moralė grindžiama ne kokiais nors didžiais pasakojimais apie gerį, tiesą, teisingumą, bet galia. Jis įvedė „Wille zur Macht“ – valios siekti galios arba valios viešpatauti terminą ir pasakė, kad kiekvienas žinojimas teisingas tampa tada, kai grindžiamas didesne valia viešpatauti. Nietzsche reabilituoja Trasimacho argumentą iš Platono „Valstybės“ pirmos knygos. Ten Trasimachas ginčijasi su Sokratu ir sako, kad teisingumas yra tai, kas naudinga stipresniam. O Platonas visą savo filosofiją grindė tuo, kad yra absoliučios idėjos, nėra nuomonų reliatyvizmo. Platonas priešinas sofistams, kurie skelbė, kad, įvaldžius retorines ir logines gudrybes, įrodyti ir pagrįsti galima bet ką. Nietzsche suvokė, kad jis nesuprastas savo visuomenėje, bet jautė ir tikėjo, kad ateis naujieji filosofai, kuriems jis bus pranašas. Nietzsche nuspėjo savo filosofijos lemtį – tokie naujieji filosofai tikrai atėjo, tai prancūzų postmodernistai. Platonizmas postmodernizme yra atmetamas tuo būdu, kad pripažįstamas absoliučių tiesų nebuvimas. Tada gauname situaciją, kada žinojimas grindžiamas arba galios, arba skonio kriterijais. Autoritariniame postmodernizme, koks yra Putino režimas Rusijoje, teisyne yra tas, kuris sugebėjo sutelkti daugiau valstybės galios ir šiuo būdu kitus įtikinti, kad yra teisyne. O demokratiniam postmodernizme, koks yra Vakaruose ir bent formaliai Lietuvoje, teisyne yra tas, kurio teiginiai atitinka didžiosios dalies visuomenės narių skonio kriterijus. Taigi politikui, kuris siekia ateiti į valdžią, būtina būti geru aktoriumi ir daryti daugumai rinkėjų patrauklų politinį vaidinimą ir reginį, nes tada jie už jį atiduos balsus. Tačiau tokia postmoderni situacija yra palanki populistams, kurie sugeba palenkti rinkėjų simpatijas sofistinėmis argumentais. Savaime suprantama, kad toks postmodernus būvis yra kritikuotinas: būtina visuomenės galias ir skonius pasverti absoliučių tiesų kriterijais, nustatant, kurie yra klaidingi, o kurie teisingi.

Nenorėdami be reikalo koketuoti su skaitytoju, samprotaudami populiaria tema, kai apie postmodernizmą kiekvienas mūsų laikų filosofas turi ką pasakyti, iš karto teigiame, jog nutraukiame ryšį su XX a. Vakarų intelektualine tradicija. Todėl šiam amžiui būdingą šizofrenijos modelį, kurį teigė Deleuze'as ir Guattari, keičiame Alzheimerio modeliu.

Dabar mes šuoliuojame per amžius ir kalbame apie XVIII a. – Kantą, apie XIX a. – Nietzsche ir XX a. filosofinį postmodernizmą. Mūsų teigimu, tai yra to paties vyksmo skirtingų apraiškų pakopos. Pradėkime nuo to, kad vienoje pusėje yra Kantas, kaip to paties proceso pradžia, kitoje pusėje – Deleuze'as ir Guattari, kaip to paties proceso pabaiga. Kantas atskleidė, kad protas yra produkuojantis, kad jis kuria tikrovę. Pasak Kanto, aš ne atsiveriu tikrovei, bet sukuriu ją ir gyvenu susikurtu-

me pasaulyje. Mano pasaulis yra mano vaizdinys, pripažino Kanto filosofijos plėtotojas Schopenhaueris. Kas Kantui yra dar kaip užuomazga ir reiškia proto sveikata, kai per daug nepiktinaudžiuojama atskleista proto produkcija, bet pripažįstamas jos faktas, XX a. virto pertekline proto viršprodukcija, kai Kanto atskleista ši žmogaus proto savybė virto patologija, nes žmonės nesusišnekėdami pradėjo teigti savo subjektyvumo projektus. XX a. virto šizofrenijos amžiumi. Ne tik šizofrenija kaip dvasinės ligos ryškė kankino šį amžių, bet ir buvo pripažinta, jog šizofrenijos modelis yra visuotinis XX a. intelektualinis modelis, kurį teigė rašytojai Kafka ir Charmsas, tapytojai Picasso ir Dali bei filosofai – konkrečiai Deleuze'as ir Guattari. Mes atmetame šį proto produkcijos modelį ir įvedame Alzheimerio, kaip sumažėjusios proto produkcijos, modelį. Sakome, kad Alzheimerio ligonis kenčia dėl to, kad sumažėjo proto tikrovę kurianti funkcija ir protas neatgamina praeities. Šizofrenikui atmintis yra perteklinė, jis iškraipo, perprodukuoja, perdarė tikrovę ir kuria savo simbolines bei įsivaizduojamas tapatybes, o Alzheimerio ligonio protas neprodukuoja tikrovės, todėl atsiveria absoliučiai tikrovei. Kadangi protas pats nieko neprodukuoja iš savęs, jam tikrovė yra ne reliatyvi, bet absoliuti, ir jo problema, kad neturi priemonių absoliučiai tikrovei užlaikyti atmintyje. Jei galėtų ją užlaikyti, tai būtų jau ne absoliuti tikrovė, o jo vaizdinys.

Dabar paaiškinsime, kas turima omenyje. Liudydami filosofijos istorijos paradoksus pasakysime: Deleuze'as ir Guattari įvardija to paties proceso pabaigą ir atstovauja proto ligai, nesveikumui, o Kantas, atvirksčiai, įvardydamas to paties proceso pradžią, atstovauja proto sveikumui. Nors XX a. antrosios pusės šizofrenijos modelio šaknis slypi Kanto filosofijoje, Kanto atveju tai yra saikinga, moderuota, pasverta, ir Karaliaučiaus filosofas atrasta proto produkcija, kai protas kuria savo tikrovę, nepiktinaudžiauja, o Deleuze'as ir Guattari, plėtodami šį atradimą, nueina iki kraštutinumo. Jeigu pasiziūrėsime į tokį psichologiškai išprususį, sveiką „narcizą“, vadinajamą narcisistinė asmenybę, kuris patenkintas savimi, džiaugiasi savo pasiekimais, pavyzdžiui, gauna diplomą ir jį tuoj pat įsiremina, pakabina ant sienos ir t. t., visi pasiekimai yra jo pasididžiavimas, tai toks „narcizas“ laiko save pasaulio centru ir šiuo būdu yra labai kantiškas. Kantas apie save sakė, kad padarė Koperniko revoliuciją filosofijoje, atskleisdamas, jog ne subjektas derinasi prie kito (daiktų), kas būtų neurozė, bet kitas (daiktai) derinasi prie subjekto. Kanto atveju tai transcendentalinio subjekto sveikas egoizmas: apie kitą aš galiu spręsti tik tiek, kiek jis atitinka mano lūkesčius arba neatitinka jų. Psichologiškai sveikas, bet tuo nepiktinaudžiuojantis žmogus, kaip ir kantiškasis subjektas, šiek tiek laiko save pasaulio centru ir apie kitus sprendžia pagal tai, kiek jie derinasi prie jo ar jos. Šiuo būdu būti neurotikui – tai kentėti dėl priklausomybės nuo kitų, ko kantiškasis subjektas išvengia ir negeba, nes kitą suvokia kaip savo proto susikonstruotą vaizdinį. Tad Kantas atstovauja proto sveikatai, todėl yra labai neįdomus mąstytojas. Ir kantiškasis subjektas yra saikingas „narcizas“, prie kurio visi derinasi ir kuris per daug nesiaukuoja dėl kitų. Jo neurozės laipsnis yra mažas. Jis savo ruožtu kyla iš atsivėrimo kito absoliutumui.

Tačiau tokio psichologiškai išprususio žmogaus problema, drauge ir kantiškosios filosofijos problema, kad tokiam žmogui viskas yra reliatyvu, jo santykis su kitais yra neabsoliutus. Meilės santykis reikalauja aukojimosi, t. y. neurozės, kai santykis su kitu yra absoliutus ir kitas priimamas kaip apreiškimas, kai santykiu su juo neabejojama, dėl to viskuo rizikuojama. Tik toks absoliutus santykis su kitu ir yra meilės santykis. Jame negali jaustis visiškai saugus, nes viskas pastatyta ant kito žmogaus kortos, tačiau meilės paradoksą sudaro tai, kad tik tokiam santykiu gali patirti kosminę realybę. Tik meilės santykis teikia ramybę, kuri tuo pat metu yra absoliuti rizika, nes besąlygiškai angažuojamasi kito žmogaus atžvilgiu, skelbiama ištikimybė jam, o tas kantiškasis „narcizas“ bent pažinimo teorijoje yra laisvai besijaučiantis, niekam nesiangažuojantis. Meilės santykiu atmetamos kitos galimybės, liekama su šita, nežinoma, kas bus, ir einama iki galo. Kaip tik dėl to psichologiškai sveikas narcisistinis subjektas niekada neturės didingos meilės patirties. Šia prasme, atmesdami Kanto modelį, o tai darydami drauge atmetame jo dinamišką išraišką Deleuze'o ir Guattari filosofijoje, mes teigiame absoliuto filosofiją, kai kitas man yra absoliutus, jis virsta mano neuroze, priklausau nuo jo, aš negaliu be jo. Kantiškasis „narcizas“ sakytu: „Atsipūsk, atsipalaiduok, nesijaudink, nepakeičiamų žmonių nėra.“ Bet aš taip negaliu, aš absoliučiai rizikuojau, viską pastačiau ant to žmogaus kortos ir nežinau, kuo tai baigsis. Neurotiką trikdo kito absoliu-

tumas. Kantui kitas yra jo proto kūrinys ir projekcija, bet kantiškoji pozicija, kad ir kaip būtų keista tai pripažinti, yra proto sveikata, kai nesileidi prievartaujamas tikrovės, o neurotikas yra būtent nuolat prievartaujamas tikrovės.

Alzheimerio ligonio smegenys negamina tikrovės vaizdinių, todėl jo ego sienelės yra neperprodukuojamos, dėl to labai trapios arba jų apskritai nėra. Tad toks žmogus nuolat užmiršta tikrovę ir kiekvieną akimirką jam tikrovė yra absoliuti. Dėl proto produkcijos stokos smegenys neatlieka atminties ir kitų proto funkcijų, todėl žmogus patiria tikrovę lyg pirmą kartą. Alzheimerio ligonis turi prieigą prie absoliuto būtent dėl to, kad sumažėjusi jo proto produkcija. Jis išgyvena hiperestezę, kuri yra absoliutas. O šizofrenija yra proto viršprodukcija, šizofrenikas be saiko kuria savo galimus pasaulius, dėl to prasilenkia su tikrove. Jo neadekvatumas tikrovei, kai įsivaizduojama tai, ko nėra, jį atskiria nuo kitų žmonių. Ar XX a. nebuvo žmonijos nesusišnekėjimo laikotarpis, kai polilogo nariai, į nieką neatsižvelgdami, teigė savo pasaulėvaizdžius ir naikino tuos, kurie jų neatitiko, bet atodairiškai versdami savo projektus tikrove? O XXI a. vėl kyla tikrovės priėmimo problema, todėl šizofrenijos modelį keičia Alzheimerio modelis, kurio nešėjas yra Antikantas. Aristoteliui protas derinasi prie daiktų, Kantui daiktai derinasi prie proto, o XXI a. filosofijoje randame vėl tokį nesaikingumą, kylantį iš ego silpnumo, kai tikrovė užklumpa žmogų, užgriūdama ant jo.

Tokią situaciją pirmas laiko požiūriu 1987 m. aprašė Greimas savo traktate „De l'imperfection“ („Apie netobulumą“). Jis įvedė estezės terminą. Tai patiriančio subjekto ir daikto sąjungis, kai tarp patiriančios žmogiškosios būtybės ir daikto neįsiterpia jokia sąvoka ar kitas kalbinis simuliakras. Greimas kalba apie tikrovės užplūdimą ir tai iliustruoja literatūros pavyzdžiais, kai žmogų netikėtai užklumpa tikrovė ir nutinka estezė. Ji yra sąlytis, sąjungis, konjunkcija žmogiškosios būtybės ir tikrovės. Kai kalbame apie žmogų ir tikrovę, vartojame subjekto ir objekto terminus, tačiau „subjektas“ ir „objektas“ yra netinkami terminai, nes nurodo į naujųjų amžių tradiciją, su kuria mes nutraukiame ryšius. Subjektas yra įvardijanti būtis, o objektas – įvardytas daiktas. Subjektas prie daikto prisega kalbos etiketę, ir taip daiktas tampa jo per atstumą stebimu objektu. Bet estezėje atsitinka tai, kad subjektas praranda savo ego sienelę, ir daiktas nustoją būti įvardytu daiktu, akimirkai žmogiškoji būtybė ir daiktas susilieja, ir taip nutinka estezė: grožio blyksnis, keistumo, nuostabos būseną. Tai būtent ir yra plyšys, pro kurį pasimato absoliutas, kai jis yra kitoje estezės pusėje – daikte. Ir mes tu daiktų savaime niekada nepatiriame, bet patiriame objektus, kurie yra įvardyti daiktai. Greimas kalba apie lūžius kasdienybėje. Taigi estezėmis negalima manipuliuoti, jos tiesiog nutinka ir tai įvyksta tam subjektui, kuris nepatiria kalbinės viršprodukcijos, todėl jis įeina į nekalbinį santykį su daiktu. Greimas pateikė puikių literatūros pavyzdžių, aprašančių šias estezės būsenas. Bet, toliau plėtodami Greimo idėjas, sakome, kad absoliutas yra hiperestezė.

Kuo hiperestezė skiriasi nuo estezės? Estezė gali būti lyginama su nutrauka, o hiperestezė – su filmu. Filmas yra sudarytas iš daugybės kadru, kurie yra atskiros nutraukos, estezė kaip buvimas pagautam tikrovės trunka tik akimirką, o hiperestezė yra besitęsianti estezė ir gali trukti kelias ar keliolika minučių, tam tikrais atvejais – net valandą. Hiperestezė yra žmogaus buvimo maksimumas, kurio režimu ilgesniais ar trumpesniais tarpniais gyveno didieji žmonijos dvasiniai mokytojai, kai, metaforiškai kalbant, jų gyvenimas, įsijungus hiperestezės režimui, iš nespaltoto filmo virsdavo spalvotu. Šių žmonių paskirtis visuomenėje – priminti nespaltotoje įprastybėje paskendus žmoneis, kad esama spalvotos ir aukštesnės tikrovės. Jėzus Kalno pamokslu metu išgyveno hiperestezę, kuri kaip dinamitas išsprogdino monochrominę įprastybę. Taip pat žinoma, kad šitaip gyveno kai kurie poetai, kurie nusialino per kelerių ar keliolikos metų intensyvų gyvenimą, tačiau paliko gyvenimo polichromiją liudijančių eilių, kuriose užsimenama apie išvadotą iš rutinos gniaužtų gyvenimą. Ne paslaptis, kad menininkai hiperestezės režimu pradėdavo gyventi intensyviai svaigindamiesi. Tačiau šio teksto autorius pasisako prieš dirbtinomis priemonėmis sukeliamas tokias būsenas, nes tai gudravimas su savo sielos ir organizmo prigimtimi, kartu tai ir flirtas su mirtimi. Būtina atsakyti svaigalų ir, metai iš metų dirbant su savimi, išmokti šias būsenas patirti natūraliai.

Hiperestezė – tai save rodantis gyvenimo intensyvumas ir įvykdytas gyvenimas. Tačiau paradoksas yra tai, kad tokiu režimu ilgai gyventi negalima. Žmogus sukurtas gyventi įprastybės pilkumoje ir tik retkarčiais ištrūkti į buvimo pilnatvę. Nuo hiperestezės intensyvumo susidėvi organizmas ir psichika, taip pat toks režimas išgriauna

įprastybės praktikas, todėl hiperestezės režimu gyvenantis žmogus tampa įtartinas tiems visuomenės nariams, kurie gyvena įprastybės režimu ir nori, kad šis režimas tęstųsi, būtų atgaminamas visuomenės narių praktikose. Todėl įprastybės tarnai, išsigandę hiperestezės režimu gyvenančio žmogaus, visada mėgins su juo susidoroti: išstremti arba sunaikinti. Taip buvo Sokrato laikais, taip yra dabar, taip bus visada, kol gyvens žmonės.

Hiperestezė gali būti parodyta, bet negali būti pasakyta, nes kalba yra bendrų vietų stichija, kuri visada niveliuoja patyrimą. Galbūt tik poetų ištara kiek sėkmingiau ją perteikia. Tačiau tokie atvejai, kai poetų kalba prabyla hiperestezė, yra reti. Tad Wittgensteino „Traktato“ skirtis tarp sakymo ir parodymo bei skirtis tarp pasakytų dalykų ir tų, kurie negali būti pasakyti, bet gali būti tik parodyti, yra fundamentali. Mus pasiekia pasakojimai, kad jaunuoliams, kurie atvykdavo mokyti pas dzeno ar dao mokytoją, buvo siūloma su juo padirbti sode ar prie gėlynų. Nors mokytojas nedėstė jokios pozityvios doktrinos, tačiau ją parodė savo buvimo būdu, ir su juo sode padirbę mokiniai intuityviai suprasdavo mokymo esmę. Greta tekstų svarbus juos parašiusio žmogaus buvimo būdas, kuris yra rodomas, o ne pasakomas. Gilintis į filosofų biografijas ne mažiau svarbu, nei medituoti jų knygas, nes jos rodo parašytus tekstus ir leidžia geriau suprasti pasakytas prasmes.

Žmogus negali ilgą laiką patirti absoliuto, nes jeigu taip būtų, jam sprogtų smegenys. Estezė – akimirkos būseną, ji ateina ir praeina. Bet jeigu žmogus nuolat gyventų sąlytyje su absoliutu ir visą laiką išgyventų hiperestezę, susirgtų Alzheimeriu. Šis ligonis gyvena apimtas absoliuto patyrimo būsenos, jo smegenys, metaforiškai kalbant, yra sprogusios. Nėra smegenų produkcijos, yra grynas tikrovės užklupimas, užplūdimas, ir žmogus neprisimena anksčiau regėtų daiktų vaizdinių bei vardų: kiekvienas pamatytas kambario daiktas tampa nauju apreiškimu, visada nutinka iš naujos perspektyvos, visada naujai matomas. Tai sudaro tikrovės absoliutumą.

Kaip žmonės velkasi siūlų audinio (tekstilės) drabužiais ir po jais slepia savo nuogybę, taip ir žmogaus pasaulio daiktai yra apvilkti iš vardų siūlų išaustais kalbos drabužiais. Gamta mėgsta slėptis po kalbos drabužiais. Kita vertus, mus pasiekia rojus kaip žmonijos pradžios būvio pasakojimai, kur du pirmieji žmonės Adomas ir Ieva buvo nuogi ir nesigėdijo savo nuogybės, o daiktai, iki Adomui juos įvardijant, buvo bevardžiai. Taigi bent mitologiškai galimas bekalbis daiktų būvis. Tačiau iš patyrimo žinome, kad žmogus yra besitęsianti krizė. Tad gimė tik išvartas iš rojus, todėl žmogiškas būvis yra nuolatinės agonijos būvis. Kas ilgisi žmogiškumo kaip nuolatinį gerai apmokamą atostogų, tas fundamentaliai klysta ir apgaudinėja save. Žmogus pasmerktas nuolat dirbti: su savimi ir su kitais, sau ir kitiems.

Tad daiktus, kurie stūksa savo bevardiškume, kol Adomas juos įvardijo, vadiname Šliogerio bekalbiais daiktais. Tai mitologinis daiktų būvis, kuris nėra duotas mūsų patyrimo kaip išvartas iš rojus būvyje. Šioje vietoje įvedame nekalbinių daiktų terminą, kai porojiniame būvyje, įtrūkus kalbos daiktų kontekstams, blykstelė daiktų nekalbiškumas. Nekalbiniai daiktai yra porojiniame būvyje blykstelėję daiktai per estezė ar netgi hiperestezę. Tad vienintelė mūsų viltis, kuri leidžia išverti tą mūsų porojinį būvį, yra kalbos daiktų kontekstų pertrūkiai, lūžiai, plyšiai, kuriems atsivėrus nutinka estezės, o jeigu pavyksta išmelsti malonių, tai ir hiperestezės. Tada nutinka santykis su absoliutu.

Šliogeris panašus į skelbėją, kuris sako: „Žiūrėkite, štai Dievo karalystė, va, ją rodau jums pirštu, ji neproblemiška ir laisvai pasiekiam! Nesuprantu, kaip jūs jos nematote.“ Mes išklausome tokį pamokslą ir prisipildome didingų jausmų. Rytojaus dieną, tikėdami tuo, kas skelbta, išeiname į pasaulį. Ten šalia kitų dalykų mus apgauna, išduoda, trenkia antausį, ir mes suprantame, kad viskas daug problemiščiau, nei buvo skelbta. Tada tampame pokritiškais, nenaiviais ir nedogmatiškais filosofais, išmokusiais Kanto pamoką. Tačiau tiesa ir tai, kad jei ne šis naivios pasaulio vizijos skelbimas, mes nenaivaus, pokritinio ir nedogmatiško būvio taip lengvai nepakeltume. Ir nors pasimokę pasaulyje, netekę vilties sau tyliai sakome, kad Dievo karalystė mažiausiai yra problemiška, bet slapčiausioje sielos kertelėje liekame pamokslautojui dėkingi už parodytą aukštesnės tikrovės viziją.

Tačiau ar reikia mums dairytis į praeitį, nuolat svajojant apie rojų, kuris, kad ir kaip žiūrėtum, yra prarastas, ar mums reikia viltingai žvelgti į ateitį? Turėti viltį yra vienintelis būdas mūsų visuomenėje būti krikščionimi. Šliogeris krikščionimi nesijautė, todėl ir neturėjo vilties. Tačiau ji yra estezių ar net hiperestezijų viltis prašant malonių. Ir tos malonės kartais aplanko.

Koks šio teksto filosofinis naujumas? Ar mes pretenduojame tik į naujas detales, ar iš tiesų teigiame ką nors nauja? Į tai galime atsakyti, kad radikalai atmetame mūsų epochos reliatyvizmą, kuris tapo šiuolaikinės filosofijos išieities pozicija, ir ieškome absoliučių dalykų. Nors

atmetame Kantą kaip visų šiandienos filosofinių reliatyvizmų bendrą temą, tačiau stengiamės išmokyti kantiškąją pamoką ir išvengti naiviojo realizmo, kai daiktai postuluojami dogmatiškai ir nekritiškai. Teigdami absoliuto filosofiją, mėginame išvengti ikikantiškos dogmatinės ir naiviojo realizmo pagundos, kai tikrovė tiesiog dogmatiškai postuluojama ir nekeliamas klausimas, kaip ji gali būti man duota.

Kantui hiperestezė neįmanoma, todėl jo filosofiją bent pažinimo teorijos kontekste traktuojame kaip didelę Vakarų filosofijos katastrofą, prilygstančią išvartymui iš rojus įvykiui, kuri kulminavo XX a. filosofijoje. Kita vertus, suprantame: jeigu Kantas nebūtų atsiradęs, jį būtų reikėję išgalvoti, nes filosofijoje dėl panoramos visapusiškumo turi būti postuluota tokia kraštutinė reprezentacijų kontekstualizmo pozicija, prileidžianti tik vaizdinių atspindžių kituose vaizdiniuose vyksmą. Įkandin Foucault galima sakyti, kad XX a. antroji pusė buvo Deleuze'o amžius. Tokioje filosofijoje kantiškoji pozicija tapo pirmine prielaida, nuo kurios pradėjo šio amžiaus filosofai. Hiperestezės kaip absoliuto teigimas yra Kanto ir jo sekėjų filosofijos atmetimas, tai savotiškas antikanizmas, siekiantis ne restauruoti ikikantiškąjį režimą, bet, įsigyvenus į pokantinį būvį, iš jo pozicijos vidaus keisti esamą situaciją ieškant ryšio su absoliutu.

Mūsų fundamentalus filosofinis būvis yra pokritinis, todėl mąstome ne kaip naivūs realistai, postuluojantys nuogus bekalbius daiktus, nepridengtus kalbos simuliacijų, kaip tai daro Šliogeris, bet kaip pokantiniai mąstytojai. Todėl manome, kad nėra tokių nuogų kalbos drabužiais neapvilktų daiktų, kurie stūksotų nepridengti kalbos simuliacijų. Visada prie daikto būna prisegta kalbos etiketė ir prierašas. Kai muziejuje žiūri į Apolono skulptūrą, supranti, kad ji skiriasi nuo Hermio skulptūros, kuri savo ruožtu skiriasi nuo Dioniso skulptūros, o ši – nuo Dzeuso skulptūros. Nėra tokių bekalbių daiktų, kuriuos kaip kamuolinius debesys žydrą dangų uždengia ir atidengia kalbos simuliacijai. Bet iš tiesų galima patirti nekalbinį daiktą blykstelėjus estezei, įvykus kalbos kontekstų įtrūkiams, kai daiktai įprastiniame kasdienybės būvyje visados būna įvardyti ir nėra neproblemiško bekalbio daiktų kraštovaizdžio, nepridengto kalbos rūkų.

Keliame klausimą, kaip daiktai gali būti duoti mums. Mes juos mąstome iš duotumo mums perspektyvos – kantiškai – ir pripažįstame, kad kasdienybėje bei įprastybėje esame įmesti į kalbos kontekstus. Tačiau nutinka jų lūžių, plyšių, pertrūkių, kai kasdienybės kontekstų režimas įtrūksta ir blykstelė nekalbinis daiktas, nutikus estezei. Kalbame iš kalbos kontekstų vidaus, bet teigiame, kad galimi kasdienio kalbos kontekstų režimo pertrūkiai ir galima patirti nekalbinių daiktų, kai nėra tokių bekalbių daiktų kaip nuoga Apolono skulptūra muziejuje, nes prie jos visada būna prisegta kalbos etiketė, kurioje nurodytas amžius, vietovė, skulptorius ir t. t. Daiktai kaip antikinės marmuro skulptūros muziejuje visada įkontekstinti, bet nutinka šių kontekstų pertrūkių. Tai neabejotina. Teigiame tokią nekalbinių daiktų galimybę. Pripažįstame, kad kantiškieji „Dings an sich“, kitaip nei manė Kantas, mums prieinami, ir priejga prie daiktų savaime yra estezė. Šiuo būdu atmetame iš Kanto filosofijos kylantį reliatyvizmą, kuris įsivyravo kaip XX a. antrosios pusės kontekstualizmas ir yra išskirtinis šios užsitęsios epochos bruožas. Teigiame patiriamo absoliuto galimybę.

Hiperestezės būsenomis negali manipuluoti, sukelti jas dirbtinėmis priemonėmis, bet gali jų viltis ir tikėtis. Jei filosofo gyvenime nutinka absoliuto dovanotų mažųjų stebuklų ir jei tokių bent keletą patirta per gyvenimą, jie taps jo *alētheia* – atsivėrusių daiktų tiesos kaip nepaslypties neužmarštimi, nepavaldžia užmaršties upės Letos vandenims, kuri virs jo asmens tapatybe ir kurią mėgins išsakyti kuriamais tektais stengdamasis pasidalyti su kitais.

Galima skirti tris tiesos aspektus:

1) Daikto ar mylimo veido *ne-paslėptis*. Tai būseną, kai įtrūksta kalbos simuliacijų kontekstai ir blykstelė nekalbinis daiktas arba priartėja ir nušvinta mylimas veidas, kuriuos tiesiogiai patiria mano siela. Ši tiesos aspektą patiriant esinį apmąstė Heideggeris, o santykiyje su kitu žmogumi – Buberis ir Levinas.

2) Daikto ar mylimo veido *neužmarštis*. Mes grąžiname Platono dialogo „Faidonas“ tiesos kaip prisiminimo, arba anamnezės, sampratą. Žmogus patiria hiperestezę ir jos negali užmiršti: besitęsiančio nuostabos įvykio, keistumo būsenos, grožio blyksnio ar meilės santykio su kitu žmogumi. Tai virsta jo neužmarštimi. Žmogus yra tai, ko jis negali užmiršti.

3) Galiausiai šita neužmarštis kaip nuolatinis patirtų nepaslėpties prisiminimas virsta žmogaus *asmens tapatybe*. Žmogus tampa asmenybe tik per savo vienietines tiesas. Mano tiesos verčia mane pasirinkti joms deramą gyvenimo kelią ir tam skirti gyvenimą.

Save įgyvendinusių žmogumi tampama tada, kai mėginama pasidalyti savo hiperestezijų patirtimi su kitais žmonėmis, taip užsimeriant jiems apie aukštesnę tikrovę ir mokant ją patirti. Tada rašomi filosofiniai straipsniai, eilėraščiai, prozos kūriniai.

Šiame tekste mes vartojame absoliuto terminą, kuris filosofijos istorijoje nurodo į Hegelio filosofiją, tačiau mūsų teigiamas absoliutas nėra hėgeliškasis absoliutas, netgi galima sakyti, kad tai hėgeliškojo absoliuto priešybė. Mat Hegeliui spontaniškas, nekalbiškas betarpiškumas buvo filosofiška bevertis. Šis filosofas kūrė negatyvumą, t. y. betarpiškumo atmetimo, filosofiją, kai atmetamas betarpiškas pasaulis ir kuriamas negatyvumas betarpiškumo atžvilgiu, ir užsidaroma savyje, judant į absoliučią savo sąmonės savižiną. O mes, atvirkščiai, labai nemėgstame sąmonės termino ir šiame tekste jo nevartojame. Bet kalbame, kad žmogaus prote įvyksta pertrūkių, savotiškų alcheimeriškų akimirkų, ir patiriame nekalbiniai daiktai, kurie prilygsta kasdienybės bei įprastybės režimo pertrūkiams. Šis betarpiškumas kantiškojoje tradicijoje, kuri pirmą kartą kulminavo Hegelio filosofijoje, buvo bevertis, todėl, teigdami absoliutą kaip hiperestezę, teigiame pozityvumą pasaulio atžvilgiu ir kuriame pozityvumo filosofiją pasaulio atžvilgiu, kurios nederėtų painioti su pozityvizmo filosofine srove. Manome, kad betarpiškumas išveda į absoliutą, kai absoliutas kaip hiperestezė pasiekiamas per nenumatytai ir netikėtai patiriamą estezių srautą.

Šio teksto autorius dažnai prisimena savo ankstyvuosius studijų metus, kai skaitydavo Šliogerio „Daiktą ir meną“ ir Greimo „Apie netobulumą“ ir medituodavo ten išsakytas mintis, sėdėdamas Valakampiuose (taip jie tada vadinosi) ant suoliuko ar tiesiog ant žolės ir stebėdamas upės vingį su bažnyčios fasado kontūru tolumoje. Taip jis mokėsi patirti estezė. O dabar, atsigręžęs atgal, supranta, kad tada gyveno absoliuto pašonėje.

– AUGUSTINAS DAINYS –

(Ne)laisvė

– Uli uli uli, *golubi**! – trupinu batoną suoliuką apspitusiems balandžiams.

Paukščiai renka trupinius plytelėm grįstam miesto skvere priešais vykdomąjį komitetą. Tfu, savivaldybę. Pasisotinę išskleidžia sparnus ir gyvais taikos simboliškai kyla į dangų. Kai kurie ištroškę tipena prie išdidintų monetų formos fontano. Tik lietuviai taip gali – pinigų troškulį išreikšti fontano skulptūra. Blykčioja krentantys pūslai. Telkšančiam vandeny braido moteris.

– *Maak je dag mooi*** – nusišypsau.

Trisdešimt metų nemačiau gimtojo miesto. Virš trisdešimt karščio. Nesulaukę liepos, tirpsta liepų žiedai. Skveras kvepia medum. Medžių pavėsy sėdinėja žmonės. Aplink taškos vaikai. Kamerinė aplinka. Kaip Briugėje. Po vandens čiurkšle plastiko talpyklą pakiša kriškaitas.

– Skanus vanduo.

Vidutinio amžiaus vyras. Burnoj keli pageltę dantys.

– Nuo rytdienos fontaną uždarys.

– Kodėl?

– Išskels. Statys paminklą.

– Uli uli uli! – balandžiai būriuojasi už nugaros kaip liaudies priešai, nugriovę kario išvaduojo paminklą.

O koks paminklas buvo! Karys ant aukšto pjedestalo. Aplink tribūnos. Spalio ir gegužės parodų proga jose skanduodavo miesto valdytojai. Neliuko! Bet karių kapus prie bažnyčios pajudinti bijo.

– Na vat jum ir niapriklausomibe! – aš, Nesvoboda, šaipausi iš bailių lietuvių.

Bailių ir veidmainių. Vienas mane atakavo už jį balsuot per rinkimus. Kvietė išgert brendžiuko. Rodė savo eilėraščius. Tik supainiojo. Į barą atsinešė ne tą sąsiuvinį. Prietemoj skaitau, akim netikiu – eilėraščiai apie Lenina.

Nukelta į p. 16 ►

* Balandžiai (*rus.*).

** Padaryk savo dieną gražią (*nyd.*).

Ko vatą minam į batą, arba Psichologinis dienoraštis iš Tekančios Saulės šalies

Ko vatą minam į batą? Šis galbūt dadaistiškai nuskambėjęs sakinytis tėra lietuviškai ištartas mano gyvenamosios vietos adresas (japoniškai *Kowata Minami-bata*). Visus metus čia pragyvenęs tik per atsitiktinumą pastebėjau, kaip pavadinimas skamba lietuvių ausiai. Lygiai taip juk būna ir gyvenime, kai neįprasti dalykai tampa kasdieniai ir juos drungna širdimi priimame kaip duotybę, įsitverdami vieno požiūrio. Kaip pastaruojų metu neretai nutinka ir su mano gyvenimu savoje ir svetimose Japonijoje.

Rugpjūtis yra geriausias mėnuo askezei Japonijos senojoje sostinėje Kiote, šalia kurios šiuo metu gyvenu. Karštis, sunkiai pakeliamas šiauriečiams, ragina susilaikyti nuo aktyvaus laisvo laiko leidimo lauke bent jau iki saulės laidos. Mažas būdamas inkšdavau ir kai saulė užkepindavo iki 25 laipsnių. Tuomet dar nebuvau girdėjęs apie klimato kaitą, apie kurią dabar rengiu disertaciją. Japonijoje rugpjūtį karštis primena malkų gailinčio lietuvių, bet visgi pirtį. 38 laipsnius viršija retai, tačiau tvankumas sunkiai perteikiamas – karščiausiomis dienomis tai kažkas panašaus į sėdėjimą saulės priekaitame automobilyje. Pirmąkart susidūrus su skvarbiu karščiu norėjosi surasti kažkur paslėptą langelį ir jį atidarius įleisti gaivaus oro. Tik Japonijoje vasarą tai veikia atvirkščiai – skubi į patalpas, kad atsivėsintumei po kondicionieriais. Būčiau melagis, jei sakyčiau, kad japonai statydami pastatus pagalvoja apie jų šiluminės savybės, tačiau kondicionavimo infrastruktūra čia veikia gerai ir kol tai nekeičia skaičių sąskaitoje už elektrą – atrodo išties patogų ir genialu. Lietuvoje vasaros atostogos skirtos pasidžiaugti geriausiaisiais orais, o beveik visoje Japonijoje atostogų rugpjūtį esme būtų galima laikyti ilsėjimąsi nuo sveikatai grėsmingiausių orų. Kai tvyro tvankus 35 laipsnių karštis, pasigaili kaskart iškišęs nosį laukan. O užpernai teko laimėti patirti Kiotui pesimistiškiausio klimato scenarijus vasarą – dvi savaites dienomis vargino bent 37 laipsnių karštis, sąmoksle dalyvaujant kaitriai saulei, ir vasaros temperatūros vidurkis buvo būtent toks, koks prognozuojamas XXI a. pabaigai, jei žmonija nė kiek nekeis savo žalingų įpročių.

Mažas budistinis altorėlis Minamibatoje, visiškai netoli mano namų. Kioto apylinkėse tokie į daugiausia kaimiškose vietovėse pastatyti mūsų kopytėles paskirtimi panašūs altorėliai neretai. Dharminėse religijose naudojama svastika dažna ir japoniškose budistinėse šventyklose

Kalbėti apie asketizmą kitiems dar nepailsėjus nuo koronaviruso pandemijos yra įžūlu. Tačiau pavargęs nuo žmonių Kalėdų laikotarpiu ieškojau ramybės, kurios trūko per man reikšmingiausių metų šventę. Taip susiradau Osakoje gyvenantį vienuolį pranciškoną ir jis mane draugiškai priėmė kartu sutikti Naujuosius metus. Taip įvykdžiau savo seną troškimą palydėti senuosius pasislėpus nuo pasaulio triukšmo. Teisybės dėlei reikėtų pridurti, kad vienuolynėlis, kuriame gyvena du pranciškonai, įsikūręs ne kalnuose ar saloje, o gan centrinėje Osakos dalyje, viename didžiausių korėjiečių kvartalų Japonijoje. Nors ir niekaip nesulyginama su triukšmingu ir retuomiais nuodėmingu Nambos kvartalu¹, Ikuno (kvartalas, kuriame yra minėtas vienuolynėlis) verda pasaulietiškas spalvingas gyvenimas, o ir vieta nesunkiai pasiekama, tik galbūt ne visada pastebima praevio akiai. Tad į pasaulį, o su juo – į kasdienybę, sugrįžti vos perėjus šventorių. Tik

šįkart tas noras pailsėti nuo šurmulio išsipildė su kaupu. Ne veltui sakoma, kad reikia atsargiai norėti. Įsisiūbavus koronaviruso pandemijai teko ir ne savo noru atsiskirti ir pajusti sėsiaus ir suvaržyto gyvenimo atgrasumą net ir tokiam kaip aš, kuris nebijo pasikalbėti su „protingiausiu žmogumi“ (čia pabrėžtina autoironija). Tik ta koronadios patirtis svetur, Japonijoje, paskatino dar kitaip įvertinti šią šalį ir neabejotinai dar labiau suartino.

Ko vatą minam į batą? Jei batai simbolizuoja mūsų požiūrį į gyvenimą, kas šioje žinioje užkoduota? Tvirtas pagrindas po kojų? Bet ar tai nebūtų saviapgaulė gyvenime, kur niekad nežinai, iš kur kokie vėjai papūs? O gal tai permainų baimė, jei kišame vatą ir į taip nepatogius batus, užuot išsigiję patogius? Tačiau jei jie patogūs ir tokie, su sukišta vata, – gal taip geriau, juk ir gyvenime neretai naujai pirkti batai būna bent pirmąkart apsiavus nepatogūs, o nenorėdami prisitaikyti ir pakeitę naujais nebūtinai išsijygame patogesnius ir tvaresnius.

Nors jau trečius metus gyvenu Japonijoje, nejučiu, kad dėl pasikeitusių aplinkybių būčiau mainęs batus. Mano atveju turbūt ta vata, figūruojanti gyvenamajame adrese, minama norint užkimišti prairusias siūles. Tačiau vis dėlto tai yra reikšminga ir visokeriopa gyvenimą keičianti patirtis tokiam kaip man, kuriame dera ir noras keliauti bei pažinti pasaulį, ir retai tarp bendraamžių aptinkamas šiek tiek reakcionieriškas romantizmas santykiuose su gimtąja žeme. Bet kuriuo atveju tai tinkamiausias laikas gyvenime pasverti vertybes, suprasti savo vietą po saule.

O gal vatos mynimas į batą padeda spręsti gyvenimo lygtis? Kaip antai:

Pirma gyvenimo lygtis

Kaip būti lietuviu būnant pasaulio piliečiu? Arba kaip būti pasaulio piliečiu būnant lietuviu?

Antra gyvenimo lygtis

Ar mūsų skirtingos kultūros, kalbos, dievai / Dievas mus apgaubia savasties šydais, kuriais praturtiname pasaulį, ar stato sienas, uždeda etnocentrizmo bei panašaus pobūdžio filtrus ir kviečia skirstyti į „mes“ ir „jie“? Kiek plačios yra kultūros peržengiančios universalybės?

Trečia gyvenimo lygtis

Kaip neištirpti patogiam gyvenime ir netapti beveidžiam?

Spręsti pirmą lygtį padeda susitikimai su labai šaunia ir veiklia Japonijos lietuvių bendruomene. Ambasada suburia lietuvius per svarbiausias šventes, aš taip pat stengiuosi dalyvauti dviejuose sambūriuose per metus. Pastaraisiais metais dalyvavau Kalėdų ir jungtiniame Joninių-Rasų bei Valstybės dienos minėjime. Beje, Japonijos lietuvių jau bent pusė tūkstančio, čia noriu įkišti trigrašį, kad esame viena aktyviausių rinkimų teise ir pareiga pasinaudojančių bendruomenių užsienyje. Dauguma lietuvių išsibarstę Tokijo skruzdėlyne ir aplink. Tačiau pažįstu ir Kansajo² regione gyvenančių. Kai susitinkame, prisimename besą lietuvių. Tačiau laisvu laiku bent jau aš pamirštu šį klausimą kelti. Suprantu esąs XXI a. žmogus. XXI a. žmogui pasaulio problemos lyg ir turėtų rūpėti labiau už nacionalines. Prieš aštuoniasdešimt metų „išėjimas į žmones“ *par excellence* reiškė darbą valstybės kūrimo labui, dabar tai turėtų reikšti jau darbą siekiant šio pasaulio, kuriuo visi dalinamės, progreso. Juolab kad tokių „į žmones išėjusių“ lietuvių yra visai nemažai. Tačiau ir nūdien išėjus į žmones būtų sunku išlikti nešališkam, vis tiek skirtingi sentimentai jaučiami vienoms ar kitoms pasaulio kertelėms, o ir gimtinė tik viena.

Antra lygtis kelia dar nepatogesnius klausimus. Kai tik beveik įsitikinu, kad viršenybę ima skirstymo ir supriešinimo diktatas, patiriu, kiek daug tarp mūsų bendro ir kaip kvailai iš šalies atrodo tie, kas mosikuoja savo tikėjimais, tiesomis, kultūromis, norėdami įrodyti savo pranašumą.

Trečia lygtis atrodo mažiau fundamentali, bet galbūt net pati aktualiausia būtent šiuo metu. Kadangi esu svetimšalis, jaučiuosi išsiskiriantis iš daugumos. Kita vertus, vietinės kalbos mokėjimas leidžia man čia jaustis labai patogiai. Nepaisant to, neišvengiamos situacijos, kai buvimas svetimšaliu paaštrina kai kuriuos nesusipratimus, po kurių pasijauti vienišas ir nesuprastas. Tada prisimeni, kas esi, ir ilgiesi savos žemės, kurią pats savo noru palikai pasisemti daugiau patirties. Bet dažniau pasitaiko, kad užliūliuoja patogus gyvenimas, ir pajunti, kaip ima bukti juslės, šlifuoti tavo savasties briaunos

Iš bambukų padarytomis žvakidėmis apšviestas pilkapis Kioto kaimynystėje esančiame Muko mieste. Nuo III a. iki pat budizmo atkeliavimo VI a. Japonijoje vyravo savita pilkapių kultūra. Vis dėlto tarpkultūrinių universalijų ne taip jau ir mažai

ir dilti veido bruožai. Į realybę galėtų gražinti svetimi papročiai, tačiau ir su jais gyvendamas patogų gyvenimą (studento) beveik visai nebesusiduriu. Pradžioje klausiau savęs, kur ta riba tarp niveliacijos ir prisitaikymo iš pagarbos ir savo paties patogumo. Ar išreikšti pagarbą maldyklose dievams, kurie nėra tavo, ar pasakyti *itadakimasu*³ prieš pradėdamas valgyti, net jei to nei girdi, nei mato maistą gaminusysis, ar išsikraipyti savo vardą, kad kitiems būtų lengviau išarti, iki kokio lygio saugu sujaponėti ir t. t.?

Ko vatą minam į batą? O gal dėl to, kad sugebėtume išokti į kito batus. Kaip anglai sako: *Walk a mile in one's shoes*⁴. Japonija mane perkeitė, nes jaučiuosi geriau galįs suprasti japonų visuomenę, taip pat mažumėle atitolęs nuo etnocentrizmo. Sugebėti išokti į galybę įvairių batų neužteks gyvenimo, tačiau išokęs į bent porą kitų supranti, kuo jie patrauklesni ir geresni už tavuosius ir kuo taviškiai geresni ir patogesni. Lygiai taip ir aš pastebiu, kiek daug panašumų tarp mūsų, nepaisant labai skirtingų kontekstų ir to, kad gyvename aštuonetą tūkstančių kilometrų vieni nuo kitų nutolę.

Prieš aštuonerius metus atvykęs į Japoniją turėjau problemų dėl regos, tad nešiojau rožinius akinius. Atrodė, kad Japonijoje viskas geriau, gal nebent tik vaisių įvairovė ir jų adekvačiomis kainomis Japonija atsilieka nuo Lietuvos. Tačiau kiekviena visuomenė turi ir savo spindesį, tikrą ar dirbtinį, ir savo žiojinčias juodumas. Labai verta su tuo susipažinti ir pripažinti, kad nesi drėbtas nei iš geresnio, nei iš prastesnio molio. Žinau, kad palikęs Japoniją pasiilgsiu labai daug dalykų, tokių kaip pagarba vieno kitam, net jei ir per dirbtines šypsenas, saugumo jausmas, kai gali vienas naktimis vaikščioti nuošaliausiomis gatvėmis prarasdamas budrumo nuovoką (nors galioja tik vyrams). Ir priešingai – akimirkomis pasiilgsiu europietiško, daugiakalbystės, pokalbių apie religiją ir filosofiją – šios sritys domina labai retą japoną. Ir galbūt net maisto, kai kurių produktų asortimento. Siek tiek. Nes Japonija mane išmokė būti mažiau barbaru maisto kultūroje, nors neišsižadau ir Vydūno kritiškų postulatų gurmanų adresu. Rašydamas šias eilutes dar nežinau, kokiais zigzagais keliausiu apsiavęs savus batus, tačiau tikiuosi kada nors sugrįžti į savą *palaukę*, tik kiek galima labiau ne *pilku akmenėliu*.

– AUDRIUS SABŪNAS –

Autoriaus nuotraukos

¹ Namba – pramogų kvartalas pietinėje Osakos dalyje, garsėjantis restoranais, barais, naktiniais klubais, lošimo automatais ir – autoriaus nuomone – triukšmo lygiu lenkiantis bet kurį pramogų kvartalą Japonijoje.

² Kansajis (Kansai) – regionas, kuriam priklauso Mijės, Naros, Vakajamos, Kioto, Osakos, Hiogo ir Šigos prefektūros (apskritys).

³ *Itadakimasu* – svarbi etiketo frazė, sakoma prieš pradėdamas valgyti. Nors paprastumo dėlei dažnai verčiama kaip „skanaus“, iš tiesų tai reiškia padėką visiems, prisidėjusiems prie patiekalo pagaminimo, įskaitant kadaise gyvus organizmus, iš kurių patiekalas pagamintas.

⁴ Angliškas frazeologizmas. Pažodžiui – nueiti mylią kito batais.

Aldadrakas

moteriška

nusibumbuliavusi nusiskalbusi nevaikščiosiu
namie tik suknelė
pusryčiams pietums vakarienei
priderinsiu papuošalus

prie kompiuterio taburetė
tiesi nugara
darysiu mankštą
lengvas makiažas

reikia palaikyti formą
grindis plausiu pasilenkus
pusryčiams pilnagrūdė duona
ožkos sūris šviežios apelsinų sultys

filmai tik su prasme
skaitysiu knygas
kalbos kursai *online*
vakarienei garinta lašiša batatas ir bent 5 rūšių salotos

devyniolikta karantino diena

su šita kauke jau buvau balkone
negaliu tuo pačiu apsirengusi
du kartus
į žmones išeiti

pradėjau kalbėtis pati su savimi
garsiai klausdama ir atsakydama
ėmiau ginčytis
susipykau įsižeidžiau nesikalbu

vakare šuo pareiškė
kad niekada nelaikė
Nietzschės rimtu filosofu
dabar jis manęs vengia

vedžioju jūrų kiaulytę
tarakonus akvariumo žuvytes
su pavadėliu antsnukiu
kiekvieną atskirai

per karantiną gamta atgijo
į Lietuvą sugrįžo skalviai jotvingiai prūsai
mano išmanioji apyrankė jau savaitę įspėja
apie gyvenimo nutrūkimą

išsišnekėjau su voru
gerai pabendravom
jis irgi
web dizaineris

viruso nėra perskaitė Alisa
tave apgavo pasaulį užkariauja kosminiai piratai
netikėk jais pranešk Galaktikos centrui
sunaikink šį užrašą

vyriška

Pranešė, kad paskelbs ekstremalią situaciją. Minios puolė pirkti grikius ir tualetinį popierių.
Nusipirkome dvi dėžes degtinės. Be to, beisbolo lazda.

Degtinė išteko per greitai. Prigriebėme dar dvi. Laukiame karantino pradžios.

Baigėsi užkanda. Tuščios lentynos, tik kečupas stovi. Pasiėmėm. Vis šis tas.

Panaudojome paskutinį tualetinio popieriaus ritinėlį. Parduotuvėse popieriaus nebėra. Atsiminiau reklaminius akcijų ir nuolaidų leidinius. Teko dėl jų pakovoti su kitais kenčiančiais. Parsinešėm du. Niekio tokio! Sienos apklijuotos popieriniais tapetais.

Savaitgalį susiruošėme kepti šašlykus. Kontrolės postai mieste. Patikrino temperatūrą ir praleido. Grįžtant atgal sustabdė ir pranešė – keliai į miestus užverti. Teko mesti mašiną ir ieškoti aplinkkelių. Namo grįžome naktį nešvarūs, kruvinai apsidraskę.

Prasidėjo karantinas. Gatvėse patruliuoja šauliai. Ant palangės įrengėme lesyklėlę. Paaukojome paskutinę duoną, bet prisivalgėme keptų žvirblių. Gaila, tingūs balandžiai iki mūsų aukšto nekyla.

Nusprendėme iš kaimynų pasiskolinti grikių. Juk ne be reikalo prieš savaitę lazda įsigijau? Šitie buožės tiek atsargų prikaupė! Tegul dalinasi! Tačiau kaimynas buvo protingesnis, nusipirko šaunamąjį ginklą. Turėjau padovanoti kelis butelius.

Tampame tikrais kulinariais! Iš kečupo, tapetų, degtinės išmokome pasigaminti trijų patiekalų vakarienę ir kompotą.

Naktį patraukėme į artimiausią skverą, prisilaužėme beržo šakų. Suprantu kiškius! Jauna žievė tokia skani!

Tualetą užkimšo tapetai. Dieną laikome, naktį – tiesiai iš balkono ant transporto priemonių apačioje. Tikiuosi, po karantino savininkai supras, kad čia būta paukščių.

Išgėrėme paskutinį butelį. Taip pat baigėsi kečupas ir tapetai. Neturime ko prarasti. Balkone ieškojome virvės pasikarti, radome tris litrus neužšalancio skysčio langams plauti. Mes dar pakovosim!

Paskelbta karantino pabaiga. Visi išlėkė į kiemą, nedrąsiai barstė vieni kitus grikiais, juokėsi, šaudė į orą ir laikėsi vyriausybės pateiktų rekomendacijų. Tiesa, turėjau nušluostyti kaimynams automobilius.

dialektinis

prasidėjo antroji saviizoliacijos savaitė
taigi ką mes supratome
nuo viruso niekas nepadeda
siūlome išbandyti sodos tirpalą
pasitaiko įvairūs simptomai
būna ir be
galbūt jūs net nesužinosite kad sergate
užkrėsite kitus
sužinosite
ir bus per vėlu
vakcina kažkur pakeliui
skiepų nėra ir nebus (sako virusologai)
viruso kilmė natūrali
kaip ne kartą pastebėjo mokslininkai
virusas sukurtas laboratorijoje
skelbia kiti
vaikai beveik nesuserga nes turi imunitetą
jie neserga ne todėl kad turi imunitetą
vaikai irgi sirguliuoja
nes infekuoti
rūkantys asmenys užsikrečia rečiau
ypač moterys
rūkaliai miršta kančiose
moteris ir cigaretė yra lygybės simbolis
skiepai nuo tuberkuliozės gali apsaugoti
taip pat ir pakenkti jūsų kepenims
mano kaimynę išgelbėjo ūkinis muilas
perkopusiems 60 metų ribą negalima niekur eiti iš namų
galima tik į vaistinę ir parduotuvę
vaikams draudžiama vaikštinėti ir žaisti žaidimų aikštelėse
jiems būtina kvėpuoti grynu oru
kuris stiprina imuninę sistemą

taip reikalingą kovojant su virusu
imuninė sistema ne svarbiausia
naudokite imunostimuliuojantį
vartoti imunomoduliuojantį beprasmė
mat jie tiesiog neegzistuoja
geriau gerkite paracetamolį
vyriškiui pro durų apačią prakišo acetaminofeno
ir jis pasveiko
karantinas būtinas
tačiau po to bus dar blogiau
svarbu plaunant rankas muiluoti bent 20 sekundžių
mergaitė iš Alytaus visada rankas muiluodavo mažiausiai 1 minutę
ant galvos nukrito lubos
tačiau ji buvo užsidėjusi šalną
antrą kartą užsikrėsti neįmanoma
pakartotinės diagnozės jau įrodytos
kuo daugiau žmonių persirgs
tuo geriau
padaugės ant patalo gulinių
gausės ir merdinių
virusas iš esmės nepavojingas
bet mirtinas
išgyvens tik įsimylėjęliai
sveikiems nereikia jokių kaukių
neapsaugo
reikia nešioti tik sergantiems
kaukės yra visiems būtinos ir privalomos
dėvėti reikia laikantis griežtų taisyklių
galite patys pratęsti

– PETRAS ČEBATORIUS –

Dešimties naktų sapnai

► Atkelta iš p. 11

Kartais jis grožėdavosi mandarinų ar kitų vaisių spalva. Bet jis niekada neišsiėmė pinigų ir nenusipirko vaisių. Žinoma, nevalgė jų ir už dyką. Tik girdavo jų spalvą.

Vieną vakarą priešais vaisių parduotuvę ėmė ir sustojo moteris. Ji dėvėjo puikiais rūbais ir atrodė esanti kilminga. Jos kimono spalva labai patiko Šotarui. Be to, ji labai sužavėjo tos moters veidas. Jis kilstelėjo savo taip mėgstamą panamą ir mandagiai pasisveikino, o moteris parodė jį didžiausią vaisių krepšį, girdi, nori šito, tad Šotaras tučiuojau paėmė tą krepšį ir padavė jai. Moteris pabandė laikyti jį rankose, bet paskui pasakė, kad labai sunkus.

Šotaras šiaip jau ne tik turėjo daug laisvo laiko, bet ir buvo draugiškas, tad pasisiūlė nunešti tą krepšį iki moters namų, ir jie kartu išėjo iš vaisių parduotuvės. Ir nuo tada jis negrįžo.

Net ir Šotaras nesielgtų taip nerūpestingai. Jo giminės ir draugai nerimavo, kad jam bus atsitikę kas negero, bet septintos dienos vakarą jis netikėtai parėjo. Susirinko daugybė žmonių ir klausė Šotaro, kur jis buvo, o tas atsakė, kad buvo įlipęs į traukinį ir nuvažiavęs į kalnus.

Kelionės traukiniu būta labai ilgos. Pasak Šotaro, išlipęs iš traukinio, jis iškart atsidūrė laukuose. Laukai buvo labai platūs ir, kad ir kur pažvelgsi, visur težaliavo žolė. Eidamas per tą žolę drauge su moterimi jis netikėtai atsidūrė ant prarajos krašto. Tada moteris jam pasiūlė, kad pamėgintų šokti žemyn. Apačioje buvo matyti stačia uola, bet nebuvo matyti jos apačios. Šotaras vėl nusiėmė panamą ir ėmė atsisakinėti. Moteris pasakė, kad jei jis nepasiryš šokti, jį aplaižysianti kiaulė, ir paklausė, kaip jam tai patiktų. Šotaras negalėjo pakęsti kiaulių ir Kumoemono¹². Bet jis nenorėjo dėl to prarasti gyvybės, tad delsė ir nešoko. Čia pasirodė kriuksinti kiaulė. Šotaras, neturėdamas kur dėtis, trenkė jai per knyslę rankose turėta plona betelio palmės lazdele. Kiaulė žviagdama parvirto ir nukrito nuo uolos. Šotaras lengviau atsiduso, bet čia atėjo kita kiaulė ir jau glaus prie Šotaro savo didelę knyslę. Šotarui nebuvo kas daryti, ir jis vėl užsimojo lazdele. Kiaulė sužviagė ir taip pat žemyn galva nukrito į bedugnę. Čia pasirodė dar viena kiaulė. Tada Šotaras atsipekėjo ir atsisukęs pamatė, kad iš visų plataus žalio lauko pusių tiesiai link uolos, ant kurios jis stovi, artėja dešimčių tūkstančių kriuksinčių kiaulių guotas. Šotaras visas susigūžė. Bet jam nebuvo kur dėtis, tad jis betelio palmės lazdele uoliai mušė kiekvienos prie jo prisitartinusios kiaulės knyslę. Keista, bet vos tik lazdele paliesdavo knyslę, kiaulė tuojau

krisdavo į tarpekį. Pažvelgus žemyn, buvo matyti, kaip nuo stačios uolos viena po kitos aukštytyn kojomis krinta kiaulės. Galvodamas apie tai, kad jis numetė į tarpekį tiek kiaulių, Šotaras pabūgo pats savęs. Bet kiaulės vis ėjo viena po kitos. Sakytum tamsiems debesims būtų išdygusios kojos, ir jie, mindami žolę, be paliovos kriuksėdami eitų link jo.

Šotaras su pašėlusia drąsa septynias dienas ir šešias naktis daužė kiaulėms per knysles. Bet galiausiai jam išseko jėgos, jo rankos pasidarė silpnos it drebučiai, ir jį palaižė kiaulė. Ir jis pargriuvo ant bedugnės krašto.

Kenas, papasakojęs iki tos vietos Šotaro istoriją, pasakė, kad dėl to nėra gerai per daug žiūrėti į moteris. Ir aš pamaniau, kad jis teisus. Bet Kenas pridūrė, kad jis norėtų Šotaro panamos.

Šotarui tikriausiai nebus išsigelbėjimo. Jo skrybėlė turbūt atiteks Kenui.

www.aozora.gr.jp
Vertė Rima Torres

¹² Kumoemonas Tōchūkenas (1873–1916) – žymus japonų tradicinių epinių dainų (*rōkyoku*) atlikėjas.

STEFAN WIECHECKI

Rudas bebras prie Žalgirio

Stefanas Wiecheckis (pseudonimas Wiech; 1896–1979) – lenkų rašytojas, žurnalistas. Ypač išpopuliarėjo dėl savo feljetonų ir humoreskų. Šiuose kūriniuose atsiskleidžia tarpukario Varšuvos priemiesčių gyvenimo būdas ir kalbėsena (vad. Varšuvos šneka, *gwara warszawska*). 1949 m. išleistame humoristinių apsakymų rinkinyje „Helena susitaršiusiu apdaru, arba Pono Piecyko apsakymai apie karalius“ (aliuzija į Juliano Ursyno Niemcewicžiaus „Istorines dainas“ (1816) – apie karalius, karo vadus, istorinius įvykius) Wiecheckis pateikia savitą, humoristinę, labai dažnai – anachronistinę Lenkijos, o kartu ir Abiejų Tautų Respublikos istorijos versiją, susitelkdamas visų pirma į spalvingas valdovų asmenybes. Paskaitas apie valdovus dėsto ponas Teofilis Piecykas (beje, Varšuvoje esama gatvės, pavadintos jo vardu). Patį autorių Julianas Tuwimas pavadino „Varšuvos gatvės Homeru“.

Vertėja

Kadangi jau aptarėme Piastus, dabar galime šiek tiek apšnekėti kitą mūsų karalių giminę, arba vadinamuosius Jogailaičius, kurie po Kazimiero Didžiojo perėmė visą mūsų valstybės areną. Nieko nesakau, apskritai vaikai buvo šaunūs, o ypač tam tikra prasme pats Jogaila, kuris prie Žalgirio vietovės istoriškai įkūrė į kaulus kryžiuočiams.

Taigi, paklauskite, tas Jogaila ne išsyk pasidarė Lenkijos karaliumi, o atėjo kaip užkury, kaip sako, nutekėjo į biznį. Karaliene tuo laiku pas mus buvo viena panaitė, nuotaka, tokia Jadvyga. Kadangi turėjo nemenką krautį, o ir pati buvo miela bei tiko jai karūna, jaunikiai lipo it musės prie medaus.

Be Jogailos, tarp kitų piršosi jai vienas vokiečys, kilęs iš Vienos, toks Vilemas*, nes jie, rupūžės, dažniausiai būna Vilemai.

Ir čia su skaudama širdimi turiu pasakyti, kad persvara kovoje dėl Jadvygos rankos pakrypo Jogailos nenaudai. Vilemas gražiai rengėsi, veidelio buvo taisyklingo ir visas susigarbiniavęs, Vienos valsiuką dailiai šoko. „Lūpos nebylios“ ir „Prie žydrojo Dunojaus“ dainavo laibu balsu Jadvygai ir įvairias dovanas jai teikė, daugiausia – vienu rožių puokštes ir trijų rūšių odekolonu. Būsimai uošvei irgi – mineralinio vandens „Pranciškus Juozapas“ butelį visuomet turėdavo su savimi.

O Jogaila, rimtas vyras, vidutinio amžiaus, jei jau atsigabendavo ką su savimi, tai arba du kilogramus lietuviškos dešros, arba litrą stumbrinės, su žolelėmis užpildos.

Mudu žinotume, ką su tuo nuveikti, bet Jadvyga mieliau rinkosi odekolonus. Skonio reikalas ir dėl to nesimsime jos kritikuoti.

Taigi Jogaila, kuris į Krokuvą su savo pusbroliuku iš tėvo pusės, Vytautu iš Vilniaus, į piršlybas atvyko, prie Šv. Florijono vartų ne sykį ją meilinant su tuo vienietišku lepūnėliu užtiko. Galiausiai įtūžo, atėjo į Vavelį ir sako Jadvygai:

„Regiu, kad panelė Dziunia su tuo vokiečiu iš manęs tyčiojasi, tokiu atveju nėra ką kalbėti ir kvit! Karaliaus pareigos man nerūpi, nes Vilniuje, dėkui Dievui, turiu valgio, gėrimo ir krovietiška virtuvę, išskyrus gal tik vienos rūšies dešrą, bet tai visai nėra svarbu.“

Esmė ta, kad norėjau pakrikštyti lietuvius, kurie po šiai dienai pagonys yra ir daro man gėdą draugijoje, nes neturi deramų šventųjų, o tik visokiems šliužams meldžiasi. O kas per šventasis, kuris žmogui pamaldų metu pirmoje kryžkelėje gali įkasti, kad tas, neilgai trukus, nusibaigia.

Bet ką čia ir šnekėti, tegul ten mano kraštiečiai ir toliau poterių gyvatėms kalba, eglutėms šventose giriose meldžiasi ir vaidiloms vietoj įprastų kunigų išpažįsta, širdie, lik nebyli, su visa pagarba, keliauju į stotį bilietų į Vilnių sau ir savo broliukui.“

O garbiam ponui reikia pasakyti, kad Jadvyga buvusi itin pamaldė ir neapsakomai bjaurėjosi tomis gyvatėmis, tad jai pasidarė nesmagu ir sutiko tekėti už Jogailos. Vilemas liko it musę kandęs. Parapijoje metrikus surašė, išrašė iš knygu įgaliotinis patvirtino ir įvyko vestuvės.

Jau kitą dieną Jogaila vaidilas – į požemį, šventuosius žalčius, bjaurybes, zoologijos sodui pardavė, o lietuvius – tik puolė krikštyti! Kaip paskatą kiekvienas naujas krikščionis gavo po kostiumą ir pusbačių porą. Dovanos tos buvo su defektais, bet vis geriau nei triušenos, kuriomis apsitaisę lietuviai anksčiau vaikščiojo. Truktelėsi priekin – tai iš nugaros viskas šviečia, timptelėsi iš galo – dar blogiau.

Vilemas, valkata, įsižeidė, kad jam tokią partiją iš panosės nugvelbė, nes jau neabejojo, kad įsibraus į Vavelį ir ką sugebėdamas iš baldų, taip pat ir peizažų į Vokietiją išveš, nulėkė pasiskusti kryžiuočiams.

Kryžiuočiai irgi keikė pasispjaujydami tą santuoką, mat kėsinosi Lenkiją ir Lietuvą iš eilės suvystyti, o dabar baiminosi, kad lemiamą smūgį gali suduoti Jogaila. Tad pradėjo rengtis karui. Bet Jogaila – ne kvailys, surinko kiek galėjo kariuomenės ir – pult juos!

Karalius su Vytautu kaip tik sėdėjo palapinėje Žalgirio mūšio lauke, o čia dangalas, kur duryse kabėjo, kilst – ir du kryžiuočiai įeina, nešini duknomis, o ant jų – du kardai. Karalius žvilgtį pusbrolių, o tas – į jį, ir mąsto: „Kokių velnių jie tuos patalus čia atvelka?“ O kryžiuočiai nusilenkė ir aiškina:

Palengva pilu vandenį iš butelio. Ugnis šnypščia, bet negęsta.

– Ko terlinies, – šliūkšteli iš trilitrinių klasiokės.

Amžinoji ugnis pasidengia dūmais ir užgęsta. Stovim dūmų debesų. Nepajuntam, kaip privažiuoja milicijos *migalkė*. Stambūs vyrai mėlynom uniformom mums užlaužia rankas ir sodina į būdą su grotuotu langeliu. Nespėjam atsikvošėti ir mes – milicijoj.

– Niapylnametes?

– Taaip, – išsprūsta trio.

– I vaiku kambari!

Ten pasitinka vaikų kambario viršininkė milicijos kapitone – mano mama.

– Ma...

– Drauge kapitone! – užrinka. Stumia mus į mažą kambarėlį su grotuotu langu. Pagrūmoja kumščiu.

– Jūs netyčia – supratot? Daugiau nę žodžio.

Užrakina.

Balandžiai pasisotino. Aš, savim pasitikinti Nesvoboda, palengva einu link tarybinių karių kapų. Prie lietuvių bažnyčios – Katedros tvoros keliasdešimt granitinių lentų su užrašais. Kažkada tie vyrai vaduodami miestą nuo fašistų žuvo. Užtat palaidoti garbingiausioj vietoj, cen-

„Šiuos kardus, jūsų didenybe, atgabenome tam, kad karalius turėtų kuo gintis.“

O tasai Vytautas buvo juodbruvis, garbanotas ir todėl ūmus, šoko iš krėslu ir sako:

„Vladekai, šaiposi iš mūsų, neištūrėsiu.“

Bet Jogaila jį pasodino ir sako:

„Nurimk, aš čia tuoj su jais susitvarkysiu“, – ir duoda atkirtį, esą tie kardai praversią, kad jiems geriau į kailį įkristų. Taip ir nutiko. Gavė tokį smūgį, kad skraidė po Žalgirio mūšio lauką, net kamžos plevėno.

Tačiau ne išsyk. Lietuviai tuo laiku pabūgo ir – bėgt. Vienas kryžiuotis ruda barzda, matote, rimbu paragino žirgą, ietį atstatė ir lekia tiesiai į karalių, kuris šone stovėjo ir mūšį stebėjo.

– Buvo tai, atrodo, vokiečių riteris Dypoldas Kėkericas fon Dyberis, – įsiterpia staiga prisiminęs tą pavardę dar iš mokyklos laikų.

– Tiksliai taip! – patvirtino ponas Piecykas, – fon Beberis. Ir jo atminimui kiekvieną barzdotą vyruką dabar „bebru“ vadina.

Man tai neatrodė panašu į tiesą ir norėjau paprieštarauti, bet ponas Teosius rūščiai mane nužvelgė ir tęsė paskaitą:

– Taigi, klausykitės, tas rudas bebras braunasi su ietimi prie karaliaus, ketindamas jį sužaloti, bet tai pamato vyskupas Zbignevas Olesnickis, stovintis greta karaliaus, ir kaip atsivėdėja, kaip žiebia vokiečiui vyskupo lazda, iš karto jį patiesė negyvą.

– Minutėlę, minutėlę, pone Teosiau, – ir vėl pertraukiau. – Ponas, atrodo, kažką painioja... Zbignevas iš Olesnicos tik daug vėliau tapo vyskupu, Žalgirio mūšio metu, pasak mūsų istorikų, buvo „jaunas karaliaus raštininkas“ ir ne vyskupo lazda, o „ieties nuolauža išvertė vokiečių iš balno ant žemės“.

– Ką kiti istorikai pasakoja, man nerūpi, – šaltai atsiliepė ponas Piecykas, – mano galva, buvo vyskupu, o kadangi dvasininkai net į mūšio lauką vyksta be ginklų, turėjo jį apdoroti vyskupo lazda! Galiausiai, ne taip svarbu, kuo jį pribagė, pakanka, kad tas rudas bebras iš klumpių išvirtu.

Kai lietuviai išvydo, kas dedasi, kone sudegė iš gėdos, kad dvasiškas tėvas taip varginasi, no atgal ir sykiu su lenkais sumalė kryžiuočius į košę!

Vertė Ugnė Ražinskaitė

* Vilhelmas Habsburgietis (vert. past.).

(Ne)laisvė

► Atkelta iš p. 13

– Ar fontanas blogas? Kokį paminklą?

– Laisvei.

– Aš vardu Laisva. Kokiai laisvei, jei šalia, prie Katedros, okupantų kapai?

Kvepia liepos kaip mokyklos išleistuvių naktį.

– Panos, turiu šampano! Nušvilpiau namie.

Pokšteli kamštis. Raudona skalda grįstu skveru mes, trys abiturientės, paeiliui iš butelio gerdamos šampaną, pėdinam link Katedros. Gatve blykčiodama mėlynu švyturėliu lėtai pravažiuoja milicijos mašina. Sušokame į krūmus. Mašinai nutolus, einame prie amžinosios ugnies obelisko.

– Panos, reiktų užgesinti!

– Vandens reikia! Kur pasemt?

– Mama šiandakt budi. Einam pas mane.

Gyvenom su mama netoliese. Blokiniame. Kitapus Katedros. Prisileidžiam vandens į šampano butelį ir kelis trilitrinius.

Palengva pilu vandenį iš butelio. Ugnis šnypščia, bet negęsta.

– Ko terlinies, – šliūkšteli iš trilitrinių klasiokės.

Amžinoji ugnis pasidengia dūmais ir užgęsta. Stovim dūmų debesų. Nepajuntam, kaip privažiuoja milicijos *migalkė*. Stambūs vyrai mėlynom uniformom mums užlaužia rankas ir sodina į būdą su grotuotu langeliu. Nespėjam atsikvošėti ir mes – milicijoj.

– Niapylnametes?

– Taaip, – išsprūsta trio.

– I vaiku kambari!

Ten pasitinka vaikų kambario viršininkė milicijos kapitone – mano mama.

– Ma...

– Drauge kapitone! – užrinka. Stumia mus į mažą kambarėlį su grotuotu langu. Pagrūmoja kumščiu.

– Jūs netyčia – supratot? Daugiau nę žodžio.

Užrakina.

Balandžiai pasisotino. Aš, savim pasitikinti Nesvoboda, palengva einu link tarybinių karių kapų. Prie lietuvių bažnyčios – Katedros tvoros keliasdešimt granitinių lentų su užrašais. Kažkada tie vyrai vaduodami miestą nuo fašistų žuvo. Užtat palaidoti garbingiausioj vietoj, cen-

tre. Fašistų palikuonys panaikino obeliską su amžinąja ugnimi, bet kapus iškelti bijo. O giriasi:

– Mes laisvy. Iškovojom niapriklausomibe.

– Kovuotojai!

Kiek mamai kainavo mus išsukti?! Neįsivaizduoju. Pareiginga milicijos kapitone. Duktė ir jos draugės mokslo pirmūnės, komjaunuolės. Už dviejų dienų turi išvažiuoti su klase ekskursijon. Į Leningradą. Blokados aukų pagerbti. Ir apskritai mergaitės norėjo pamerkti gėlių prie amžinosios ugnies, bet netyčia užpylė ant liepsnos vandenį. Tokių pasiteisinimų prikūrė mama išleisdama mus pro užpakalines milicijos duris. Už dviejų dienų dardejome traukiniu į Leningradą. Svajojom apie Ermitažą.

– Geras tavo vardas, – geraširdiškai šypsos geltondantis krišnaitas.

– ...

– Tik kad mes nelaisvi. Ruskių okupantai sugriovė 80 procentų miesto, Katedrą paliko be bokšto, be stogo. Užtat jų kapai garbingiausioj vietoj. Šalia, vietoj Centukų fontano, bus paminklas Lietuvos laisvės kovotojams, – oranžinėm liepsnom plaikstos krišnaito apdaras.

– ERLA –

Redaktorė – Giedrė Kazlauskaitė
(gkazlauskait@gmail.com, 8 698 78 771).
Paveldas – Juozas Šorys.
Kalbos redaktorė – Audrė Kubiliūtė.
Maketuotoja – Zita Remeikienė.
Vadybininkas – Andrius Patiomkinas.
Finansininkė – Danuta Churtasenko (8 5) 244 3302).
Redakcijos adresas Maironio g. 10, LT-01124 Vilnius.
El. paštas satenai@gmail.com; tinklalapis www.satenai.lt.
Spausdino UAB „Lietuvos ryto“ spaustuvė,
Kauno g. 51, LT-21372 Vievis.
VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke

LT36 7300 0100 0000 7071, AB „Swedbank“ (kodas 73000).
Dvisavaitinis laikraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. ISSN 1392-7760. 4 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1 393 egz.
Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.
Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2020 m. suteikė 25 000 Eur paramą projektui „Prieš srovę, ne pasroviui“ (p. 2, 4, 6, 7, 10, 12–14, 16), 4 000 Eur projektui „Polis“ (p. 3), 9 000 Eur projektui „Kultūros eskizai“; Lietuvos kultūros taryba – 6 000 Eur paramą projektui „Vertimai: pasaulio literatūros barai“, 2 000 Eur projektui „Skaitykla Nr. 5: literatūros kritika ir refleksija“.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS MINISTERIJALIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA